

श्री

सिंदूरप्रकर

मूल, टीका अने भाषांतर सहित

आ प्रथ

ममल चतुर्विंश श्रीमघने भणरा मोग्य नाणी
ते

यवामति शुद्ध करी

उपायी प्रमिद्ध करनार

(शा रथचद जयचदे ग्यापन करेयी)

श्री जैनविद्याशाला

लोदीयाडानी पोल्-अमदावाद.

(आवृत्ति २ जी)

१९५५

१९५५ १९५५ १९५५

शिक्का ७ आना.

प्रसिद्धकर्त्ताए आ पुस्तकने छापवा छपाववा संबधी सर्व
प्रकारना हक पोताने स्वाधीन राख्या छे.

प्रस्तावना

भव्य जनो उपर महा उपकार करनारा श्रीसोमप्रभाचार्ये जो के, अनेक ग्रथो रचेलो छे, तो पण ते महा पुरुषे आ रत्न-समान श्रीसिंदूरप्रकर नामनो ग्रथ रची भव्य प्राणिओने जे अनहद आनद उपजाव्यो छे, ते खरेखर प्रशंसा करवा लायक छे कारण के, काव्यनी चमत्कृति अने तेनी अदर रहेला गूढ अभिप्राय माणसोने एवो बोध करे छे के, ते एक वखत सा-भलवाथी जन्म पर्यंत भूली जवाता नथी ए आचार्ये पोते जे वखते आ ग्रथ रच्यो, ते वखते सस्कृत विद्यानो परिचय वधारे होवाथी ते वखतना विद्यानोने पोतानी काव्य रचना देखाडवाने अने सर्व माणसोने धर्म सबधी उपदेश करवाने तेमणे आ ग्रथ रचेलो छे पंडित श्रीहर्षकीर्तिसूरिए आ ग्रथनी सस्कृत भाषामा सरल टीका करी छे, परतु हालना वसतमा काल माहात्म्यने लीधे सस्कृत विद्यानो परिचय बहुज ओछो धई जवाथी तेवा सस्कृत ग्रथोनी अदर रहेलो रहस्य सर्व माणसो जाणी शकता नथी, तेथी अमे आ ग्रथ मूल काव्य, टीका अने तेनी साथे मूल श्लोकनु सरल गुजराती भाषातर करीने छपाव्यो छे आ ग्रथ प्रथम अमारी तरफधी सबत १९२३ नी सालमा छपायो हतो, ते खपी जवाथी हाल तेनी आ बीजी आवृत्ति छपावी छे ग्रथमावृत्तिमा जे जे स्थले भूलो थएली हती, ते आ वखते वनती कालजीथी सुधारी लेवामा आवी छे

अमे आशा राखीए छीए के, सज्जनों आ ग्रंथने आदिथी अंत सुधी वांची महान् आचार्यनो उपकार भूली जशे नही.

आ ग्रंथनो वहोलो फेलावो थाय, एवा हेतुथी अमे तेनी किम्मत् बहुज ओछी एटले मात्र छ आनाज राखी छे. प्रथमावृत्तिमां गुजराती भाषांतर नहि छतां तेनी किम्मत् आठ आना राखी हती, अने आ वखते गुजराती भाषांतरनो वधारो करवा छतां पण छ आना किम्मत् राखी छे, तेनुं कारण एज के, तेनो वहोलो फेलावो थाय.

छेवट आ ग्रंथनी अंदर कोई स्थले जिनाज्ञा विरुद्ध अशुद्ध लखाण आवी गयुं होय, अथवा कोई स्थले दृष्टिदोषथी या मतिदोषथी जे कांई भूल थई होय, तेने माटे अमे चतुर्विध श्रीसंघनी साखे मिथ्यादुष्कृत दर्इए छीए.

जेवो आ सिंदूरप्रकर ग्रंथ छे, तेवोज वल के तेथी पण वधारे सरस एवो (१८८) काव्यवालो कर्पूरप्रकर ग्रंथ पण आज रीते मूल काव्य टीका अने भाषांतर सहित छपाय छे.

किं बहुना !

लि. जैनविद्याशाला.

सोमप्रभाचार्य विरचित्

श्री

सिंदूरप्रकर

मूल, टीका अने भाषांतर सहित

प्रथम प्रथमा आरम्भा प्रथकर्त्ता पोताना इष्टदेवता चरणस्मरणरूप मंगलाचरण पूर्वक आ प्रथ साभलनारने आशीर्वाद कहे छे.

(शार्दूलविकीर्णितवृत्तम्)

सिंदूरप्रकरस्तपःकरिशिरःक्रोडे कपायाटवी,

दायाश्चिनिचयः प्रबोधदिवसप्रारभसूर्योदयः ॥

मुक्तिस्त्रीकुचकुम्भकुमरसः श्रेयस्तरो. पल्लव-

प्रोल्लासः क्रमयोर्नखगुतिभरः पार्श्वप्रभोः पातु व ॥ १ ॥

श्रीमत्पार्श्वजिन नत्वा, स्मोतृणा सुखकारकम् ॥ सद्य सस्मृतिमात्रेण, प्रत्यह्व्यह्वारकम् ॥ १ ॥ श्रीचन्द्रतीर्तिसूरीणा, सद्गुरुणा प्रमादत ॥ सिंदूरप्रकरव्याख्या, त्रियते हर्षकीर्तिना ॥ २ ॥ युग्म ॥ प्रथकर्त्ता आनौ इष्टदेवताचरणस्मरणरूप मंगलाचरणपूर्वक श्रोतृन् प्रति आशीर्वाङ्मूत्तमाह ॥ व्याख्या ॥ पार्श्वप्रभो श्रीपार्श्वनाथस्य क्रमयोश्चरणयोर्नखगुतिभर तराकातिममूहो वो युग्मान् पातु अनतु रक्षतु ॥ कथभूतो नखगुतिभर । तप करिशिर क्रोडे सिंदूरप्रकर तप पत्र करी हस्ती तस्य शिर क्रोडो मस्तकमध्यभाग कुम्भस्थल तत्र सिंदूरप्रकर सिंदूरपु-

जसदृशः । नखद्युतिभरस्य रक्तत्वात् सिंदूरप्रकरोपमा । पुनः कथंभूतो नख-
द्युतिभरः । कपायाटवीदावाच्चिनिचयः कपायाः क्रोध, मान, माया, लो-
भास्त एव अटवी अरण्यं वनं तस्याः दावाच्चिनिचयः दावाग्निज्वालासमूह-
तुल्यः । पुनः कथंभूतो नखद्युतिभरः । प्रबोधदिवसप्रारंभसूर्योदयः प्रबोधो
ज्ञानं स एव दिवसो दिनं तस्य प्रारंभे उदये सूर्योदयसमानः । पुनः कथं-
भूतो नखद्युतिभरः । मुक्तिस्त्रीकुचकुंभकुंकुमरसः मुक्तिरेव स्त्री तस्याः कु-
चावेव कुंभौ तत्र कुंकुमरसः काश्मीररजोद्रवलेपतुल्यः ॥ मुक्तिस्त्रीवदनै-
ककुंकुमरस इति वा पाठः ॥ पुनः कथंभूतो नखद्युतिभरः । श्रेयस्तरोः
पल्लवप्रोह्लासः श्रेयः कल्याणमेव तरुवृक्षस्तस्य पल्लवानां नूतनपत्राणां प्रो-
ह्लासः उद्गमः । ईदृशः पार्श्वप्रभोः क्रमयोश्चरणयोर्नखद्युतिभरो वो युष्मान्
पातु रक्षतु । नखद्युतिभरस्य रक्तवर्णत्वात् रक्ता एवोपमा । भो भव्य-
प्राणिन् ! एवं ज्ञात्वा मनसि विवेकमानीय श्रीपार्श्वनाथस्य चरणकम-
लावेव सेव्यौ । सेव्यमानानां यत्पुण्यमुत्पद्यते तत्पुण्यप्रसादात् उत्तरोत्तर-
मांगलिक्यमाला विस्तरंतु ॥ १ ॥

तपरूप हस्तीना कुंभस्थलने विपे सिंदूरना समूह समान, कं-
पाय रूपी अटवीने वाली नांखवाने अग्निना समूह समान, ज्ञान
रूपी दिवसना उदयने विपे सूर्यना उदय समान, मुक्ति रूप स्त्रीना
कुचकुंभ (स्तन रूप घडा)ने विपे अथवा 'मुक्तिस्त्रीवदनैककुंकुमरसः'
एवो पाठ छे तेथी मुक्ति रूप स्त्रीना मुखकमलने विपे कुंकुमना
लेप समान, अने कल्याण रूपी वृक्षना नवपल्लव (नवा अंकुरा)नुं
उत्पत्ति स्थान; एवो श्रीपार्श्वनाथ प्रभुना चरणना नखनो कांति-
समूह तमारुं रक्षण करो. (१)

१ नखनो कातिसमूह रातो होवाथी तेने सिंदूरना समूहनी उपमा आपेली छे.
२ क्रोध, मान, माया अने लोभ.

हवे कवि, सज्जन पुरुषोने विनती करे छे

सतः सतु मम प्रसन्नमनसो वाचा विचारोद्यताः,

सूतेऽम्भः कमलानि तत्परिमल वाता वितन्वति यत् ॥

किवाभ्यर्थनयानया यदि गुणोऽस्त्यासा ततस्ते स्वय,

कर्तारः प्रथम न चेद्य यशःप्रत्यर्थिना तेन किम् ॥ २ ॥

अथ कवि सज्जनपुरुषान्प्रति स्वविज्ञप्तिमाह ॥ व्याख्या ॥ सत इति ॥

सत सज्जना मम प्रसन्नमनस सतु ममोपरि प्रसन्नचित्ता भवतु । किं विशिष्टा सत । वाचा कविवाणीना विचारे सदसद्विचारे उद्यता सावधाना समीचीनासमीचीनविचारज्ञा ॥ यत् यस्मात् कारणात् अभिप्रायणीय कमलानि सूते उत्पादयति, पर तत्परिमल तेषां कमलानां परिमलमामोद वाता वायवो वितन्वति विस्तारयति । तद्वदेन प्रथमं रचयिष्यामि । परं प्रथमं विस्तारं सज्जनां करिष्यति ॥ यत् ॥ पदानि बोधयत्यर्कं, काव्यानि कुरुते कवि ॥ तत्सौरभं नभस्वत्, सतस्त्विति तद्गुणान् ॥ १ ॥ अथवा अनया ममाभ्यर्थनया सतामग्रे प्रार्थनया किं । अपि तु न किमपि । कुत ॥ यद्यासां मम वाणीनां मध्ये गुणोऽस्ति तदा ते सत स्वयमेव प्रथमं विस्तारं कर्तारं भविष्यति ॥ यद्यस्मिन् शास्त्रे कश्चिद्गुणो भविष्यति तदा सत स्वयमेव ममाभ्यर्थनां गिनैव विस्तारं करिष्यति ॥ अथ चेद्यदि आमां मम वाणीनां मध्ये गुणो न ॥ तदा तेन प्रथमेन विस्तारेण किं । अपि तु न किमपि ॥ कथंभूतेन न प्रथमेन विस्तारेण । यशःप्रत्यर्थिना यशसः प्रत्यर्थिं शत्रुभूतं यत्तत् यशःप्रत्यर्थिं तेन यशःप्रत्यर्थिना यशसो विनाशनेन । निगुणस्य विस्तारेण अयं एव भवतीत्यर्थः ॥ २ ॥

म्हारी वाणीनां सारां नरतां विचारने विषे सावधानं एवां सत पुरुषो म्हारा उपर प्रसन्न चित्तवाला याओ, कारण के, जल तो

कमलोने उत्पन्न करे छे, परंतु तेमनी सुगंधने विस्तार करनार तो वायुज छे. अथवा तो म्हारे (ते सज्जनोने) आबी प्रार्थना करवानी शी जरूर छे? जो ए(म्हारी वाणी)ने विषे गुण हशे, तो ते (सज्जनो) पोतेज विस्तारने करशे; नहि तो यशना वैरी समान एवा ए विस्तारे करीने शुं? अर्थात् काई नही. (२)

हवे वीतरागना आगमने अनुसारे भव्य जीवोना हितने माटे धर्मोपदेश कहे छे.

(उपजातिवृत्तम्.)

त्रिवर्गसंसाधनमंतरेण, पशोरिवायुर्विफलं नरस्य ॥

तत्रापि धर्मं प्रवरं वदंति, न तं विना यद्भवतोऽर्थकामौ ॥ ३ ॥

अथ विहितसकलसुरासुरसेवस्य देवाधिदेवस्य श्रीवीतरागस्यागमानुसारेण भव्यानां हितहेतवे धर्मोपदेशमाह ॥ त्रिवर्ग इति ॥ भो भव्य त्रिवर्गसंसाधनमंतरेण नरस्य आयुः पशोरिव विफलं ज्ञेयं । धर्मार्थकाममोक्षाश्चत्वारः पुरुषार्थाश्चतुर्वर्गास्तेषां मध्ये सांप्रतं अस्मिन् भरतक्षेत्रे मोक्षः साधयितुं न शक्यः ॥ अतः कारणात् शेषत्रिवर्गः धर्मार्थकामरूपः । तस्य त्रिवर्गस्य संसाधनं उपार्जनं अंतरेण विना नरस्य मनुष्यस्य आयुर्जीवितं पशोरिव विफलं निष्फलं वृथेत्यर्थः ॥ येन नरेण धर्मार्थकामानां संसाधनं उपार्जनं न क्रियते तस्य जीवितं पशोरिव छागादेरिव वृथा निष्फलं ॥ यतः ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणां, यस्यैकोपि न विद्यते । अजागलस्तनस्यैव, निष्फलं तस्य जीवितम् ॥ १ ॥ इति ॥ ते त्रयोपि किं सदृशाः वा किंचिदंतरं इत्याह ॥ तत्रापि त्रिवर्गे धर्मं प्रवरं वदंति श्रेष्ठं कथयंति । कुतः यत् यस्मात् कारणात् धर्मं विना अर्थकामौ न भवतः

येन पूर्वजन्मनि धर्मं कृतो भवति तस्यैवात्रार्थकामौ भवत नान्यस्य ॥
यदुक्त ॥ किं जपिष्ण बहुणा, ज ज दीसई समत्यजियलोए ॥ इदियम
णाभिराम, त त धम्म फल सब्ब ॥ २ ॥ अत कारणात् त्रिवर्गे
धर्म एव श्रेष्ठ ॥ भो भव्यप्राणिन् ! एव ज्ञात्वा मनसि विवेकमानीय श्री-
सर्गज्ञप्रणीतो धर्म एवाचरणीय धर्म माचरता सता यत्पुण्यमुत्पद्यते तत्पु-
ण्यप्रसादात् उत्तरोत्तरमागलिक्यमाला विस्तरतु ॥ ३ ॥

धर्म, अर्थ अने कामरूप त्रण वर्गना साधन विना मनुष्यनु आ-
युष्य पशुना आयुष्यनी पेठे निष्फल छे ते त्रणने विपे पण धर्मने
श्रेष्ठ कहे छे, कारण के, ते (धर्म) विना अर्थ अने काम बनी श-
क्ता नयी (३)

हवे नरभवनु दुर्लभपणु कहे छे

(इद्रमज्जावृत्तम्)

यः प्राप्य दुःप्राप्यमिदं नरत्वं, धर्मं न यत्नेन करोति मूढः ॥
केशप्रवधेन स लब्धमवधौ, चिंतामणिं पातयति प्रमादात् ॥४॥

अथ नरभवस्य दुर्लभत्वमाह ॥ य प्राप्य इति ॥ यो मूढो मूर्ख इदं
दुःप्राप्यं नरत्वं प्राप्य यत्नेन उद्यमेन धर्मं न करोति स केशप्रवधेन
लब्धं चिंतामणिरत्नं प्रमादात् अव्यो समुद्रे पातयति ॥ यो मूर्ख पुमान्
दुःखेन महता कष्टेन प्राप्य ॥ यत् ॥ चुल्लग १ पासग २ धत्ते ३, जूप
४ रयणे ५ सुमिण ६ चक्केय ७ ॥ कूम्म ८ युगे ९ परमाणू १०, दस
विट्टता मणुअजन्मे ॥ १ ॥ इत्यादिदशभिर्दृष्टातैर्दुर्लभ इदं नरत्वं मनुष्यज-
न्म प्राप्य लब्ध्वा यत्नेन साधनतया श्रीवीतरागप्रणीतं धर्मं न करोति
उपेक्षते स केशप्रवधेन महता कष्टप्रकारेणातिप्रयासेन लब्धं प्रत्यक्षप्राप्तं
चिंतामणिरत्नं प्रमादात् अव्यो समुद्रे पातयति ॥ अत्र ब्राह्मणरत्नद्वीपदे-

व्यादत्तचितामणिरत्नसमुद्रपातनसंबंधो वाच्यः । भो भव्यप्राणिन् ! एवं ज्ञात्वा मनसि विवेकमानीय यत्नेन धर्म एव कार्यः धर्म च कुर्वतां सतां यत्पुण्यमुत्पद्यते तत्पुण्यप्रसादात् उत्तरोत्तरमांगलिक्यमाला विस्तरंतु ॥

दुःखे प्राप्त थई शके एवुं मनुष्यपणुं पामीने जे मूढ पुरुष उद्य-
मथी धर्म करतो नथी, ते घणी महेनते प्राप्त करेला चिंतामणि-
(रत्न)ने आलसथी समुद्रने विपे नांखी दे छे. (४)

हवे मनुष्यभवनो सर्वोत्कृष्ट जय कहे छे.

(मंदाक्रांतावृत्तम्.)

स्वर्णस्थाले क्षिपति स रजः पादशौचं विधत्ते,

पीयूषेण प्रवरकरिणं वाहयत्यैधभारम् ॥

चिंतारत्नं विकिरति कराद्वायसोड्ढायनार्थं,

यो दुष्प्रापं गमयति मुधा मर्त्यजन्म प्रमत्तः ॥ ५ ॥

अथ मनुष्यभवस्य सर्वोत्कृष्टत्वमाह ॥ स्वर्णस्थाले इति ॥ यः पुमान् प्रमत्तः सन् प्रमादस्य वशं पतितः सन् मद्य विषय कषाय निद्रा विकथारूप प्रमादवशं गतः सन् दुःप्रापं चतुरशीतिलक्षजीवयोनिषु भ्रमता जीवेन दुःखेन महता कष्टेन प्राप्यं यत् मर्त्यजन्म मनुष्यभवं तत् मुधा वृथा श्रीजिनधर्म विना निष्फलं गमयति । स पुमान् स्वर्णस्थाले रजो धूलिं कचवरादि क्षिपति । स्वर्णस्थालतुल्यं मर्त्यजन्म रजःसदृशाः प्रमादाः ॥ पुनः सः पुमान् पीयूषेण अमृतेन कृत्वा पादशौचं चरणप्रक्षालनं विधत्ते करोति । पीयूषस्य विदुमात्रपानेनाजरामरत्वं स्यात् तत् पादप्रक्षालनार्थं मुधा वृथा गमयतीत्युक्तं ॥ पुनः सः पुमान् प्रवरकरिणं प्रधानहस्तिनं ऐधभारं इंधनकाष्ठसमूहं वाहयति ॥ यस्मिन् गजे द्वारि बद्धेऽपि सति शोभा भवति तेन इंधनानयनमयुक्तं ॥ पुनः सः पुमान् वायसोड्ढाय-

नार्थ काकस्य उड्डायननिमित्त चिंतामणिरत्र करात् हस्तात् विकिरति
विक्षिपति ॥ यथा मनोप्राणितार्थदायकस्य चिंतामणिरतस्य काक उड्डाय-
नार्थं विक्षेपणमयुक्त तथा धर्मसाधकेन मर्त्यजन्मना प्रमादसेवनमयुक्त ।
भो भव्यप्राणिन् ! एव ज्ञात्वा मनसि विवेकमानीय प्रमाद त्यक्त्वा धर्मं
कृत्वा मनुष्यजन्म सफल कार्यं ॥ धर्ममाचरता सता यत्पुण्यमुत्पद्यते
तत्पुण्यप्रसादात् उत्तरोत्तरमागलिक्यमाला विस्तरतु ॥ ५ ॥

जे माणस, दु खे पात्रचा योग्य एवा आ मनुष्य भवने प्रमादने
वश वई वृथा गुमावे छे, ते माणस सोनाना यालने विपे रज
(धूल) नाखे छे, अमृतथी पग धुण छे, श्रेष्ठ हस्ती पासे लाक
डानो भार उपडावे छे, अने कागडाने उडाडी मूकचा माटे हाथ
मार्थी चिंतामणि रत्नने फेंकी दे छे (५)

हये जे ससारना विषय माटे धर्मनो त्याग करे छे,
तेभोने मूर्ख जणावचाने कहे छे

(शार्दूलविक्रीडितनृत्तम्)

ते धत्तूरतर वपति भवने प्रोन्मूल्य कल्पद्रुम,

चितारत्नमपास्य काचशकल स्वीकुरुते ते जडाः ॥

विक्रीय द्विरद गिरिंद्रसदृशं क्रीणति ते रासभ,

ये लब्ध परिहृत्य धर्ममधमा धारति भोगाशया ॥ ६ ॥

ये तु अगाराणा निषयाणा कृते धर्मं त्यजति ते मूढा ष्वेत्यार ॥ ते

धत्तूर इति ॥ ये अधमा मूर्खा पुण्या लब्ध प्राप्त धर्मं परिहृत्य त्यक्त्वा
भोगाशया निषयाण्या धारति निषयार्थं प्रवर्तते ते रा भवने मृगृहे
प्रोक्त उत्तम कल्पद्रुम प्रोत्तम उत्तम धत्तूरतर वपति आरोपयति ।
पुण्ये जडा मूर्खा चिंतामणिरत्र अपान्य त्यक्त्वा मृगकृत्य काचशकल

काचखंडं स्वीकुर्वते गृह्णति । पुनस्ते जडाः गिरीन्द्रसदृशं पर्वतप्रायकायं
 उच्चं द्विरदं हस्तिनं विक्रीय रासभं गर्दभं क्रीणंति मूल्यान गृह्णति ॥
 अत्र कल्पवृक्षसदृशो धर्मः । धत्तूरसदृशा भोगाः एवं सर्वत्रोपनयः ॥ भो
 भव्यप्राणिन् ! एवं ज्ञात्वा मनसि विवेकमानीय कल्पवृक्षचिंतामणिसदृशः
 श्रीजिनधर्म एवाराध्यः आराध्यतां यत्पुण्यमुत्पद्यते तत्पुण्यप्रसादान् उत्त-
 रोत्तरमांगलिक्यमाला विस्तरंतु ॥ ६ ॥

जे मूर्ख पुरुषो, प्राप्त थपला धर्मनो त्याग करीने भोगनी वांछाने
 अर्थे दोडे छे, अर्थात् विषयमां प्रवर्त्ते छे, ते मूर्ख पुरुषो पोताना घरने
 विषे उत्पन्न थपला कल्पवृक्षने उखेडी नांखीने धंतूराणा वृक्षने
 वाचे छे; ते जडबुद्धिवाला पुरुषो चिंतामणि रत्नने फेंकी दर्ईने का-
 चनो कडको ग्रहण करे छे, अने पर्वत समान हस्तीने वेची दर्ईने
 गधेडाने खरीद करे छे. (६)

हवे मनुष्यजन्मनुं तथा धर्मसामग्रीनुं दुर्लभपणुं कहे छे.

(शिखरिणीवृत्तम्.)

अपारे संसारे कथमपि समासाद्य नृभवं,

न धर्मं यः कुर्याद्विषयसुखतृष्णातरलितः ॥

बुडन् पारावारे प्रवरमपहाय प्रवहणं,

स मुख्यो मूर्खाणामुपलमुपलब्धुं प्रयतते ॥ ७ ॥

अथ नरभवस्य धर्मसामग्र्याश्च दुर्लभत्वमाह ॥ अपारे संसारे इति ॥
 यः पुमान् विषयसुखतृष्णातरलितः सन् विषयाणां कामभोगानां शब्द-
 रूपरसस्पर्शगंधानां सुखस्य तृष्णा वांछा तथा तरलितो वाहितो व्याकुली-
 कृतः सन् अपारे अनंते संसारे कथमपि सहता कष्टेन नृभवं मनुष्यजन्म
 समासाद्य प्राप्य धर्मं न कुर्यात् न करोति । सः पुमान् पारावारे समुद्रे
 बुडन् निमज्जन् प्रवरं उत्तमं प्रवहणं पोतं अपहाय त्यक्त्वा तरणार्थं

उपल पापाण उपलब्धु ग्रहीतु प्रयतते यत्न करोति उद्यम करोति ॥
 कथंभूत स । मूर्खाणा मुख्य मूर्खेषु वृद्धमूर्ख । अत्र ससार समुद्र ।
 धर्म प्रवहण । विषया पापाणसदृशा इत्युपनय ॥ भो भव्यप्राणिन् ! एव
 ज्ञात्वा मनसि विवेकमानीय ससारसमुद्रतारक श्रीधर्म एव आराध्य ।
 आराध्यता च सता यत्पुण्यमुत्पद्यते तत्पुण्यप्रसादात् उत्तरोत्तरमागलि
 क्यमाला विस्तरतु ॥ ७ ॥

जे माणस आ अनत ससारने विषे महा कष्टे मनुष्य भव पापीने
 त्रिपयसुखनी तृष्णायी व्याकूल थई, धर्म करतो नयी, ते मूर्खशिरो
 मणि समुद्रने विषे वूटतो छतो उत्तम वहाणने तजी दई पत्थरने
 ग्रहण करवानो प्रयत्न करे छे (७)

आ प्रयमा जे उपदेश द्वारो कहेवाना छे, ते कहे छे
 (शार्दूलनिकीडितवृत्तम्)

भक्ति तीर्थकरे गुरौ जिनमते सधे च हिसानृत,
 स्तेयाब्रह्मपरिग्रहाद्युपरम क्रोधाद्यरीणा जयम् ॥

सौजन्य गुणिमगामिन्द्रियदम दानं तपोभाषना,
 वैराग्यं च कुरुष्व निर्वृतिपदे यद्यस्ति गतु मनः ॥८॥

अथास्मिन् शास्त्रे एतान्युपदेशद्वाराणि कथयिष्यते ॥ इत्युपदेशद्वारेण
 द्वारवृत्तमाह ॥ भक्तिमिति ॥ भो भव्यप्राणिन् ! यदि त्व निर्वृतिपदे
 मोक्षे गतु मनोऽस्ति तदा त्व तीर्थकरे श्रीवीतरागे भक्ति भावपूजा
 गुणोत्कीर्तनरूपा कुरुष्व ॥ १ ॥ पुनर्गुरौ धर्मोपदेशके भक्ति कुरुष्व ॥२॥
 पुन जिनमते जिनशामने भक्ति कुरुष्व ॥ ३ ॥ पुन चतुर्विधसधे भक्ति
 कुरुष्व ॥ ४ ॥ हिमानृतस्तेयाब्रह्मपरिग्रहाद्युपरम कुरुष्व ॥ ९ ॥

(हिंसा जीववधः प्राणातिपातः ॥ १ ॥ अनृतं असत्यं मृषावादः ॥ २ ॥ स्तेयं चौर्यं अदत्तादानं अदत्तपरस्ववस्तुग्रहणं ॥ ३ ॥ अव्रह्म मैथुनं स्त्री-सेवा ॥ ४ ॥ परिग्रहो धनधान्यादि नवविधः ॥ ५ ॥ एभ्य उपरमं निवर्त्तनं कुरुष्व ॥ ९ ॥) अत्र व्युपरमोऽपि पाठो भवति। पुनः क्रोधाद्यरीणां क्रोध ॥ १० ॥ मान ॥ ११ ॥ माया ॥ १२ ॥ लोभ ॥ १३ ॥ रूपा-रीणां जयं कुरुष्व । पुनः सौजन्यं सुजनभावं सर्वजीवेषु मैत्रीभावं कु-रुष्व ॥ १४ ॥ पुनः गुणिसंगं गुणीनां गुणवतां मनुष्याणां संगं संगतिं कुरुष्व ॥ १५ ॥ पुनः इंद्रियदमं पंचेन्द्रियाणां दमनं कुरुष्व ॥ १६ ॥ पुनर्दानं सुपात्रादि पंचप्रकारं कुरुष्व ॥ १७ ॥ पुनस्तपोऽनशनमूनोद-र्यादि वाह्यं आभ्यन्तरं च द्वादशविधं कुरुष्व ॥ १८ ॥ पुनर्भावनां शुभ-चित्तभावं कुरुष्व ॥ १९ ॥ पुनर्वैराग्यं संसारात् भोगादिभ्यश्च विरक्त-भावं कुरुष्व ॥ २० ॥ एतानि मोक्षपददायकानि ज्ञात्वा सम्यक् प्रकारेणाराधनीयानि ॥ आराध्यतां सतां यत्पुण्यमुत्पद्यते तत्पुण्यप्रसादात् उत्तरोत्तरमांगलिक्यमाला विस्तरंतु ॥ ८ ॥

हे भव्य जनो ! जो तमारी मोक्षपद पामवानी इच्छा होय तो १ श्रीतीर्थकर महाराजा, २ गुरु, ३ जिनशासन अने ४ संघ—ए चारेनी तमे भक्ति करो; ५ हिंसा, ६ असत्य, ७ चोरी, ८ मैथुन अने ९ परिग्रह—ए पांचथी निवर्त्तो; वली १० क्रोध, ११ मान, १२ माया अने १३ लोभ—ए चार शत्रुओने जीतो; १४ (सर्व जी-वने विपे) मैत्रीभाव (मित्रता) करो, तथा १५ गुणवान जनोनी संगत, १६ पांचे इंद्रियोनुं दमनुं; १७ (पात्रने विपे) दान, १८ तपश्चर्या, १९ शुभ भाव अने २० संसार थकी विरक्तभाव (वै-राग्य)—एटलांवांनां करो. (८)

हवे प्रथम चार काव्यथी तीर्थकर भक्तिद्वार कहे छे.

પાપ લુપતિ દુર્ગતિ દલયતિ વ્યાપાદયત્યાપદ,

પુણ્ય સચિનુતે શ્રિય વિતનુતે પુણ્નાતિ નીરોગતામ્ ॥

સૌભાગ્ય વિદધાતિ પહ્લવયતિ પ્રીતિ પ્રસૂતે યશઃ,

સ્વર્ગ યચ્છતિ નિર્વૃત્તિ ચ રચયત્યર્ચાઽર્હતા નિર્મિતા ॥૧॥

અથ યથોદ્દેશસ્તથૈવ નિર્દશ इति વચનાત્ અનુક્રમેણ દ્વારાણિ નિવૃ-
 ણોતિ ॥ તત્ર પ્રથમ ચતુર્ભિર્વૃત્તૈ શ્રીતીર્થંકરમક્તિદ્વારમાહ ॥ પાપ લુપ-
 તીતિ ॥ ભો ભવ્યા ! અર્હતા જિનાના ભાવપૂજા ગુણોત્કીર્તનવદના
 પર્યુપાસ્ત્યાદિ નિર્મિતા કૃતા સતી પાપ લુપતિ દૂરીકરોતિ । પુનર્દુર્ગતિ
 નરકાદિદુષ્ટગતિં દલયતિ સહયતિ નિવારયતિ । પુન આપદ કષ્ટ વ્યાપા-
 દયતિ વિનાશયતિ । પુન પુણ્ય ધર્મ્મ સચિનુતે વૃદ્ધિ પ્રાપયતિ । પુન
 શ્રિય લક્ષ્મીં વિતનુતે વિસ્તારયતિ । પુનર્નારોગતા શરીરે આરોગ્ય પુણ્નાતિ
 પોષયતિ । પુન સૌભાગ્ય સર્વજનેપુ શ્લાઘનીયતા વિદધાતિ કરોતિ । પુન
 પ્રીતિં પહ્લવયતિ ઉત્પાદયતિ । પુનર્યશ પ્રસૂતે યશોવિસ્તારયતિ । પુન
 સ્વર્ગ ત્રિદિવ દેવપદ યચ્છતિ દદાતિ । પુનર્નિર્વૃત્તિ રચયતિ દદાતિ ॥ ભો
 ભવ્યપ્રાણિન્ ! एव જ્ઞાત્વા મનસિ વિવેકમાનીય સમ્યક્નિર્મલવિધાયિની
 ઇહલોકે પરલોકે ચ સર્વસોખ્યદાયિની વદનાદિગુણસ્તુતિ શ્રીજિન-
 ભાવપૂજા કાર્યા । કુર્નતા સતા યત્પુણ્યમુત્પદ્યતે તત્પુણ્યપ્રસાદાત્ ઉત્તરો-
 ત્તરમાગલિક્યમાલા વિસ્તરતુ ॥ ૧ ॥

અરિહત ભગવતની કરેલી ભાવપૂજા પાપને દૂર કરે છે, દુર્ગ
 તિનુ નિવારણ કરે છે, આપત્તિનો (દુ સનો) વિનાશ કરે છે,
 પુણ્યને વધારે છે, લક્ષ્મીનો વિસ્તાર કરે છે, આરોગ્યતાનુ પોષણ
 કરે છે (શરીરે સુખી રાખે છે), સર્વ જનોને ધિપે પ્રદાસા પમાડે
 છે, પ્રીતિ ઉત્પન્ન કરે છે, અને યશને વધારે છે, તેમજ દેવતાની
 પદવી આપે છે અને પરપરાય મોક્ષપદ પણ આપે છે (૧)

हवे जिनेश्वरनी भावपूजानुं फल कहे छे.

स्वर्गस्तस्य गृहांगणं सहचरी साम्राज्यलक्ष्मीः शुभा,
सौभाग्यादिगुणावलिर्विलसति स्वैरं वपुर्वेश्मनि ॥

संसारः सुतरः शिवं करतलक्रोडे लुठत्यंजसा,

यः श्रद्धाभरभाजनं जिनपतेः पूजां विधत्ते जनः ॥१०॥

पुनः श्रीजिनस्य भावपूजायाः फलमाह ॥ स्वर्गस्तस्येति ॥ यो जनः

श्रद्धाभरभाजनं सन् श्रद्धारुचिः तस्या भरः प्रचुरता तस्य भाजनं स्थानं

भाजनशब्दस्याजहल्लिगत्वान्नपुंसकत्वं शुभभावनायुक्तः सन् जिनपतेः श्री-

वीतरागस्य भावपूजां विधत्ते करोति तस्य जनस्य स्वर्गो देवल्लोको गृ-

हांगणं गृहस्यांगणवन्निकटो भवति । पुनः शुभा मनोहरा साम्राज्यलक्ष्मीः

राज्यऋद्धिस्तस्य सहचरी सार्थवर्तिनी भवति । पुनर्वपुर्वेश्मनि वपुरेव श-

रीरमेव वेश्म गृहं तस्मिन् सौभाग्यधैर्यौदार्यचातुर्यादिगुणानां आवलिः

श्रेणिः स्वैरं स्वेच्छया विलसति आगत्य विलासं करोति तिष्ठतीत्यर्थः ।

पुनः संसारः सुतरः सुखेन तीर्यते इति सुतरः सुखेन तरीतुं शक्यो भवति ।

पुनः शिवं मोक्षः अंजसा शीघ्रं तस्य करतलक्रोडे हस्ततलमध्ये लुठति

हस्तगोचरो भवतीत्यर्थः ॥ अतो भावार्हतः उत्पन्नकेवलज्ञानाश्चतुस्त्रिंशदति-

शयैर्विराजमानाः समवसरणस्थाः इति ॥ यतः ॥ उसरणमवसिरित्ता,

चउत्तीसं अइसए निसेवित्ता ॥ धम्मकहं च कहंता, अरिहंता हुंतु मे

सरणं ॥ १ ॥ इति वचनात् ॥ भो भव्यप्राणिन् ! एवं ज्ञात्वा मनसि

विवेकमानीय अर्हतां भावपूजा कार्या । कुर्वतां च यत्पुण्यमुत्पद्यते तत्पु-

ण्यप्रसादात् उत्तरोत्तरमांगलिक्यमाला विस्तरंतु ॥ १० ॥

जे माणस अत्यंत श्रद्धा सहित श्री वीतरागनी भावपूजा करे
छे, तेने देवल्लोक घरना आंगणानी पेठे दूकडुं छे, मनोहर राज-

ऋद्धि तेनी साथे रहेनारी छे, तेना शरीररूप घरने विषे सौभाग्यादि गुणोनी श्रेणी पोतानी इच्छाए (आवीने) विलास करे छे, तेनो ससार सुखधी तरी शकाय एवो थाय छे, अने मोक्ष तो इष्ट तेना हाथ तले आवीने आलोटे छे (१०)

(शिखरिणीवृत्तम्)

कदाचिन्नातंकः कुपित इव पश्यत्यभिमुख,

विदूरे दारिद्र्य चकितमिव नश्यत्यनुदिनम् ॥

विरक्ता कातेव त्यजति कुगतिः सगमुदयो,

न मुचत्यभ्यर्णं सुहृदिव जिनार्चा रचयतः ॥ ११ ॥

पुनर्भावपूजाया फलमाह ॥ जिनार्चा श्रीवीतरागस्य वदनादिभाव-
पूजा रचयत कुर्वत पुरुषस्य आतको भय कदाचित् अभिमुख मन्मुख
न पश्यति न मिलोकयति । क इव ? कुपित इव । यथा कश्चित् कुपितो
रुष्टो भवति स यथा तस्य सन्मुख न पश्यति तथेत्यर्थ ॥ पुनर्दारिद्र्य
दरिद्र्यत्व अनुदिन निरतर तस्य दूरे गच्छति दूरे याति । किमिव ?
चकितमिव भयभीतमिव । पुनर्नरकादिकुगतिन्स्य सग समीप त्यजति
मुचति । का इव ? विरक्ता कुपिता रष्टा काता इव स्त्री इव । यथा
विरक्ता स्त्री भर्तुं सग त्यजति तथेत्यर्थ । पुन उदय अभ्युदय प्रतापे-
श्र्यादिवृद्धिन्स्य अभ्यर्णं समीप न मुचति न त्यजति । क इव ? सुहृ-
दिव मित्रमिव ॥ अतोऽर्हता भावपूजा वदनादि कार्या । भो भव्यप्राणिन् !
एव ज्ञात्वा मनमि विवेकमानीय श्रीजिनस्य भावपूजा कर्त्तव्या । कुर्वता च
मता यत्पुण्यमुत्पद्यते तत्पुण्यप्रमादात् उत्तरोत्तरमागलिन्यमाला विसरतु ॥

जिनेश्वर भगवाननी भावपूजा करनारा जनोने, भय तो कोष
पाम्यो होय, तेम क्यारे पण मामु जोतो नथी, दारिद्र तो भयभ्रात
थयु होय तेम निरतर दूर नासे छे, कुमति तो विरक्त वपली स्त्रीनी

पेठे संगज तजी दे छे, अने अभ्युदय (प्रताप-ऐश्वर्यादि) मित्रनी पेठे (तेना) समीपपणाने मूकतो नथी. अर्थात् तेनी पासेज रहे छे.

हवे भावपूजानुं माहात्म्य कहे छे.

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्.)

यः पुष्पैर्जिनमर्चति स्मितसुरस्त्रीलोचनैः सोऽर्च्यते,

यस्तं वंदत एकशस्त्रिजगता सोऽहर्निशं वंदते ॥

यस्तं स्तौति परत्र वृत्रदमनस्तोमेन स स्तूयते,

यस्तं ध्यायति क्लृप्तकर्मनिधनः स ध्यायते योगिभिः ॥१२॥

पुनः श्रीजिनभावपूजायाः माहात्म्यमाह ॥ यः पुरुषः पुष्पैः कृत्वा जिनं श्रीवीतरागं अर्चति पूजयति स पुरुषः स्मितसुरस्त्रीलोचनैः अर्च्य पूज्यते । स्मितानि विकसितानि यानि सुरस्त्रीणां देवांगनानां लोचनां नेत्राणि तैः । देवलोके देवत्वेनोत्पन्नः स देवांगनाभिर्विकसितनेत्रैः चर्च्यते पूज्यते सरागं अवलोक्यते इत्यर्थः । पुनर्यः पुमान् एकशः एक श्रीजिनं वंदते स अहर्निशं दिवारात्रौ त्रिजगता त्रिभुवनेन वंदते । जिनं वंदते स त्रिजगद्वंद्यो भवतीत्यर्थः । पुनर्यः पुमान् तं श्रीजिनं स्तौ वर्णयति स पुमान् परत्र परलोके वृत्रदमनस्तोमेन वृत्रदमनानां इंद्रास्तोमेन समूहेन स्तूयते गुणस्तुत्या कृत्वा वर्णयते । पुनर्यस्तं श्रीजिनं ध्यायति पिंडस्थपदस्थरूपस्थरूपातीतभेदैर्हृदये ध्यानगोचरं करोति स पुमान् योगिभिर्योगीश्वरैर्महामुनिभिर्ध्यायते ध्यानगोचरः क्रियते । कथंभूतः सः । क्लृप्तकर्मनिधनः क्लृप्तं रचितं कृतं अष्टानां कर्मणां निधनं विनाशो येन सः क्लृप्तकर्मनिधनः ॥ सिद्धावस्थां प्राप्त इत्यर्थः ॥ १२ ॥ इति पूजायाः प्रस्तावः ॥ सिंदूरप्रकराख्यस्य, व्याख्यायां हर्षकीर्तिना सूरिणा विहितायां तु, पूजायाः प्रक्रमोऽजनि ॥ १ ॥ इति जिनवरप्रक्रमः ॥

जे पुरुष पुष्पोवडे श्री वीतराग भगवाननी पूजा करे छे, ते देवा-
गनाओना विकस्वर (प्रफुल्लित) यण्ला नेत्रोथी पूजाय छे, जे वी-
तराग भगवानने एक वार पण वदन करे छे, ते रात्री दिवस त्रणे
जगत्ना जनोथी वदन पामे छे, जे तेमनी स्तुति करे छे, ते पर-
लोकने विषे इद्रोना समूहथी स्तुति पामे छे अने जे तेमनु ध्यान
धरे छे, ते आठ कर्मनो क्षय करीने अर्थात् सिद्ध जवस्था पामीने
योगी पुरुषोथी ध्यान कराय छे अर्थात् योगी पुरुषो ते पुरुषनु
ध्यान करे छे (१२)

हवे चार काये करी गुरुभक्तिद्वार कहे छे

(वशस्थवृत्तम्)

अंगद्यमुक्ते पथि यं प्रवर्तते, प्रवर्तयत्यन्यजन च निःस्पृहः ॥

स एव सेव्यः स्वहितैषिणा गुरुः, स्वयं तरस्तारयितु क्षमः परम् ? ३

अथ चतुर्भिर्वृत्तैर्गुरुभक्तिद्वारमाह ॥ अवद्यमुक्ते इति ॥ आत्महितवाञ्छ-
केन पुरुषेण स एव गुरु सेव्य । स क ? य अवद्यमुक्ते पापप्रजिते
सत्ये पथि धर्ममार्गे स्वयं प्रवर्तते प्रचलति । च पुन अन्यजन अन्यलोक
शुद्धमार्गे प्रवर्तयति । गुरुर्नि स्पृह परिग्रहादिवाञ्छारहित सन् । पुनर्यं
स्वयं सत्सारसमुद्रं तरन् सन् पर अन्य तारयितु क्षम समर्थ ॥ गृणाति
कथयति तत्त्वमिति गुरु तत्त्वोपदेशक शुद्धप्ररूपक इत्यर्थ ॥ यत ॥
हीणस्स विमुद्ध परू-वगस्स नाणाहियस्स कायव्व ॥ जणचित्तगगहणत्थ,
करति लिंगा निसेस तु ॥ १ ॥ अन्यच्च ॥ दसणभट्टो भट्टो, दमणभट्टम्स
नत्थि निव्वाण ॥ मिञ्जति चरणरहिया, दसणरहिया न सिज्जति ॥ २ ॥
अत कारणात् य शुद्धप्ररूपक जिनाजाराधक स गुरु सेव्य नतु ज-
माल्यादय उगुरव सेव्या । अहाच्छटा उत्सूनप्ररूपका स्वमतिक-
ल्पितमतकर्त्तार जिनाज्ञापिराधका मायाविनस्ते तु उगुरव ॥ एव भो

भव्यप्राणिन् ! इति ज्ञात्वा मनसि विवेकमानीय शुद्धप्ररूपको जिनाज्ञारा-
धको गुरुः सेव्यः ॥ सेव्यमानानां यत् पुण्यमुत्पद्यते तत्पुण्यप्रसादात् उत्त-
रोत्तरमांगलिक्यमाला विस्तरंतु ॥ १३ ॥

जे गुरु, पोते पापरहित मार्गने विपे प्रवर्त्तं छे, अने वीजा मा-
णसने पण (तेवा मांगं) प्रवर्त्तावे छे, पोते जाते निस्पृह छे (परि-
ग्रहादिकनी वांछा रहित छे), पोते तरे छे अने वीजा माणसने
पण तारवाने समर्थ छे; तेज गुरुनी हितवांछक पुरुषोप सेवा क-
रवी योग्य छे. (१३)

वली गुरुसेवानुं फल कहे छे.

(मालिनीवृत्तम्.)

विदलयति कुबोधं बोधयत्यागमार्थं,

सुगतिकुगतिमार्गो पुण्यपापे व्यनक्ति ॥

अवगमयति कृत्याकृत्यभेदं गुरुर्यो,

भवजलनिधिपोतस्तं विना नास्ति कश्चित् ॥ १४ ॥

अथ पुनरपि गुरुसेवायाः फलमाह ॥ विदलयतीति ॥ भो भव्याः ! तं
गुरुं विनान्यः कश्चित् भवजलनिधिपोतः प्रवहणं नास्ति । भव एव संसार
एव जलनिधिः समुद्रस्तत्र पोतः प्रवहणं संसारसमुद्रतारणे प्रवहणसमानं
गुरुं विनान्यः कश्चिन्नास्ति । यो गुरुः कुबोधं कुत्सितज्ञानं मिथ्यात्वं वि-
दलयति । पुनर्यो गुरुः आगमार्थं सिद्धांतानां अर्थं बोधयति ज्ञापयति ।
पुनर्यो गुरुः पुण्यपापे पुण्यं च पापं च पुण्यपापे ते धर्माधर्मौ द्वे अपि
व्यनक्ति प्रकटयति । इदं पुण्यमिदं पापमिति । कथंभूते पुण्यपापे । सुगति-
कुगतिमार्गो सुगतिश्च कुगतिश्च सुगतिकुगती तयोर्मार्गो पुण्यं देवनरादि
सुगतिमार्गः पापं नरकतिर्यग्रूपं कुगतिमार्गः । पुनर्यो गुरुः कृत्याकृत्यभेदं
अवगमयति कर्तुं योग्यं कृत्यं कर्तुमयोग्यं अकृत्यं । कृत्यं च अकृत्यं च

कृत्याकृत्ये तयोर्भेदो विवेको विचारस्त ज्ञापयति ॥ यथा प्रदेशी नृप
महानास्तिकमति केशिगणधरगुरुणा प्रतिबोधय तत्त्वमार्गे स्थापित ॥
भो भव्यप्राणिन् ! एव ज्ञात्वा मनसि विवेकमानीय ससारसमुद्रतारणाय
प्रवहणममानश्रीगुरो सेवा कार्या । गुरो सेवा कुर्वता च सता यत्पु-
ण्यमुत्पद्यते तत्पुण्यप्रसादात् उत्तरोत्तरमागलिक्यमाला निस्तरतु ॥ १४ ॥

जे गुरु, मिथ्यात्वानो नाश करे छे, सिद्धातोना अर्थने जणात्रे
छे, जे 'पुण्य ए सुगतिनो मार्ग छे अने पाप ए कुगतिनो मार्ग छे,'
एम प्रगट करे छे, अने वली जे करवा योग्य अने नही करवा
योग्य कायनो विवेक समजावे छे; ते गुरु विना बीजा कोई भवस-
मुद्रने विषे बह्माणनी पेटे तारनार नहीं (१४)

(शिखरिणीवृत्तम्)

पिता माता भ्राता प्रियसहचरी सूनुनिबहः,

मुहृत्स्वामी माद्यत्करिभटरथाश्वः परिकरः ॥

निमज्जत जतु नरकजुहरे रक्षितुमल,

शुरोर्धर्माऽधर्मप्रकटनपरात्कोऽपि न परः ॥ १५ ॥

पुनर्गुप्तेयाया फलमाह ॥ पितामातेति ॥ नरकजुहरे नरकविवरमभ्ये
निमज्जत नुडत पतत सत जतु जीव गुरो परोऽन्य कोऽपि रक्षितु अल
न । कोऽपि न समर्थ । कथं ? पिता जनको रक्षितु नाल । माता ज-
नी रक्षितु नाल । भ्राता सहोदरो रक्षितु नाल । प्रिया अत्यतप्रहृभा
सहचरी श्री रक्षितु नाल । सूनुनिबह पुत्रगणोऽपि रक्षितु नाल । मुहृन्
मिश्रमपि रक्षितु नाल न समर्थ । स्वामी नायकोऽपि रक्षितु नाल । कथ-
भूत म्यानी । माद्यत्करिभटरथाश्व । माद्यतो मद्यो मत्ता करिणो गना
भटा सुभटा रथा अश्वाश्च यस्य स ष्वनिधो जलवान् य म्यामी स
रक्षितु नाल । पुन परिकर प्रभृतोऽयकादिप्रर्गाऽपि नग्दे पतत सत

त्यागेऽपि किमपि न फल । पुन गुरोराज्ञा विना तपोभि कृत । पष्ठाष्टम-
दशमद्वादशादिपक्षक्षपणमासक्षपणसिंहनिक्रीडितादिभिस्तपोभि कृत सपूर्ण
जात अर्थात् किमपि । पुनर्भावनया शुभभावेनापि पूर्णं जात । पुन
इन्द्रियदमै पचेन्द्रियाणा दमनै कृत्वा अल पूर्णं जात । पुन आसागमै
सूत्रसिद्धातपठनैरपि पर्याप्त पूर्णं जात । तहि कि ? किंतु गुरुप्रीत्या
गरिष्ठवात्सल्येन अधिकादरेण एक गुरो शासन कुरु गुरोरेवाज्ञा शुद्धा
पालय । किंभूत गुरो शासन । भयनाशन ससारपरिभ्रमणवारक ।
यतो येनैकेन गुरो शामनेन आज्ञया विना सर्वेऽपि गुणा पूर्वोक्ता
ध्यानादय स्वार्थाय स्वस्वफलसाधनाय अल न समर्था न । किंतु
निष्फला इत्यर्थ ॥ किंवन् ? विनाथवलवन् निर्नायकसैन्यवत् यथा नि-
र्नायक सैन्य जयमाधक न, तथा गुरोराज्ञा विना क्रियानुष्ठानादिक सर्वं
निष्फल । गोशालकजमालिकुलत्रालकनिहवाटिवत् ॥ एव ज्ञात्वा गुर्वा-
ज्ञासहित सर्वं कर्तव्य ॥ यदुक्त श्रीकल्पसूत्रे ॥ असणवा पाणना, खाइ-
मवा, साइमवा आहारित्तण ॥ उच्चारवा, पामरण वा परिष्टावित्तण ॥
सज्ज्ञाय वा करित्तण ॥ धम्मजागरिय वा जागरित्तण ॥ णो से कप्पइ
अणापुच्छित्ता ॥ भिस्सू इच्छेज्जा अन्नयर तमोकम्म उवसपजित्ताण
विहरित्तण ॥ त चेव सज्ज भाणियव्व ॥ भो भव्यप्राणिन् ! एव
ज्ञात्वा मनसि विवेकमानीय श्रीगुरसेवा कर्तव्या ॥ कुर्वता च सता
य पुण्यमुत्पद्यते, तत्पुण्यप्रमादान् उत्तरोत्तरमागलिक्यमाला मिलरतु ॥
इति ॥ १६ ॥ सिद्धरप्रकराख्यस्य, व्याख्याया हर्षकीर्तिना सूरिणा विहि-
ताया तु, गुम्मेवनप्रक्रम ॥ २ ॥ इति गुम्मेरतप्रक्रम ॥ २ ॥

ध्यान करवाची शु ? सर्व विषयनो त्याग करवाची पण शु ?
तपश्चर्या करवाची पण शु ? शुभ माये करीने पण शु ? इन्द्रियोना

दमवाथी पण शुं? तथा सिद्धांतना अभ्यासथी पण शुं? (अर्थात् ए सर्व एकलां—एटले गुरुनी आह्वा विना निष्फल छे.) माटे अधिक प्रीतिवडे संसारना भ्रमणने नाश करनारां एवां गुरुनां फक्त शिक्षावचन अंगीकार कर; के जेना विना अधिपति (नायक) विनानी सेनानी पेठे (ए उपर कहेला) सर्वे पोतपोतानां फल—साधनने माटे समर्थ नथी अर्थात् निष्फल छे. (१६)

हवे चार काव्ये करी जिनराजे कहेला सिद्धांतनुं माहात्म्य कहे छे.

(शिखरिणीवृत्तम्.)

न देवं नादेवं न शुभगुरुमेवं न कुगुरुं,

न धर्मं नाधर्मं न गुणपरिणद्धं न विगुणम् ॥

न कृत्यं नाकृत्यं न हितमहितं नापि निपुणं,

विलोकंते लोका जिनवचनचक्षुर्विरहिताः ॥ १७ ॥

अथ चतुर्भिवृत्तैर्जिनमतस्य जिनोक्तसिद्धांतस्य च माहात्म्यमाह ॥ न देवमिति ॥ लोकाः जिनवचनमेव चक्षुर्नेत्रं तेन रहिताः संतः एतानि वस्तूनि न विलोकंते न पश्यंति न जानंतीत्यर्थः ॥ किं किं न विलोकंते । ते देवं सर्वज्ञोजितरागादिरित्यादिलक्षणोपेतं न विलोकंते । पुनः अदेवं कुदेवं ये स्त्रीशस्त्राक्षसूत्राद्यतिलक्षणोपेतं कुदेवं न विलोकंते । पुनः शुभगुरुं सुगुरुं शुद्धप्ररूपकं गुरुं न जानंति । एवं कुगुरुं पंचाचाररहितं उत्सूत्रप्ररूपकं न जानंति । पुनः धर्मं अधर्मं च न जानंति धर्माधर्मयोरंतरं न विदंतीत्यर्थः ॥ पुनः गुणपरिणद्धं गुणैः परिपूर्णं गुणवंतं न जानंति ॥ पुनर्विगुणं गुणरहितं निर्गुणं च न जानंति । गुणवंतं निर्गुणं च सदृशमेव पश्यंति । पुनः कृत्यं करणीयं कर्तुं योग्यं वस्तु न जानंति । पुनः अकृत्यं कर्तुमनुचितं अयोग्यं च न जानंति । कृत्याकृत्यविवेकं न जानंतीत्यर्थः ॥ पुनर्निपुणं सचातुर्यं च सम्यग् यथा स्यात्तथा आत्मनो हितं सुखकारणमपि

न जानति । पुन अहित च अशुभकारण च न जानति । जिनप्रचनश्रवण
विना शुभाशुभयोरंतर न जानति ॥ यत ॥ सुच्चा जाणइ कल्लाण, सुच्चा जाणइ
पावग ॥ उभयपि जाणई सुच्चा, ज सेय त समायरे ॥ १ ॥ भो भव्यप्राणिन् ।
एव ज्ञात्वा श्रीजिनप्रणीतसिद्धाताना श्रवण कर्त्तव्य । कुर्वता च सता
यत्पुण्यमुत्पद्यते तत्पुण्यप्रसादात् उत्तरोत्तरमागलिक्यमाला विस्तरतु ॥ १७ ॥

जैनशास्त्ररूप चक्षुयी रहित एवा लोको नयी देवने जाणता,
के नथी कुदेवने जाणता, नथी सुगुरुने ओलखता के, नथी कुगुरु-
रुने ओलखता, नथी जाणता धर्म अधर्मने के, नथी जाणता गुणी,
निर्गुणीने, बली करवा योग्य कार्य शु छे ? अने नहि करवा योग्य
शु छे ? ते पण नथी जाणता बली पोताने शु सुखनु कारण छे ?
अने शु दु खनु कारण छे ? ते पण तेओ सारी रीते जाणता नथी (१७)

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

मानुष्य विफल वदंति हृदय व्यर्थ वृथा श्रोत्रयो-

निर्माण गुणदोषभेदकलना तेषामसभाविनीम् ॥

दुर्वार नरकाधकूपपतन मुक्ति वृथा दुर्लभा,

सार्वज्ञ समयोदयारसमयो येषा न कर्णातिथिः ॥ १८ ॥

मानुष्यमिति । भो भव्यप्राणिन् । सार्वज्ञ सर्वज्ञप्रणीत श्रीवीतराग-
देवेन भाषित समय आगमो येषा पुरुषाणा कर्णातिथि कर्णगोचरो न
जातो येन श्रुत । वृथा पडितास्तेषा मनुष्याणा मानुष्य मनुष्यजन्म
विफल निष्फल वदति । लब्धमप्यलब्ध कथयति । तेषा हृदय चित्त
व्यर्थ निरर्थक शून्य वदति । पुनस्तेषा श्रोत्रयो कर्णयोर्निर्माण करण
वृथा निष्फल वदति । पुनस्तेषा गुणाना दोषाणा च यो भेदो अतर
तस्य कलना विचारणा असभाविनी अर्थात् दुर्लभा वदति । पुन नर-
कमेव अधकूपस्तृणरलीवितानाच्छादित कूपस्तत्र पतन दुर्वार वारयि-

तुमशक्यं कथयंति । पुनस्तेषां मुक्तिं दुर्लभां कथयंति जिनागमश्रवणं
विना मुक्तिं मोक्षं न प्राप्नुवन्ति । किंविशिष्टः समयः । दयारसमयः दयां
कृपा एव रसः स्वरूपं यस्य सः दयारसः तेन प्रचुरः दयारसमयः ॥ अतः
श्रीजिनागमश्रवणमेव कर्तव्यं । भावं विनापि श्रुतं हिताय भवति ॥ यथा ॥
द्वेषेऽपि बोधकवचः श्रवणं विधाय, स्याद्रौहिणेय इव जंतुरुदारलाभः ॥
काथोऽप्रियोऽपि सरुजां सुखदो रविर्वा, संतापकोऽपि जगदंगभृतां हिताय
॥ १ ॥ किं तद्वचः ? यतः ॥ अणिमिसनयणामणकज्जसाहणा पुप्फदाम
अमिलाणा ॥ चउरंगुलेण भूमिं, न छिवंति सुरा जिणा विती ॥ १ ॥
एवं ज्ञात्वा जिनवचनस्य श्रवणं कर्तव्यं । कुर्वतां च सतां यत् पुण्यमु-
त्पद्यते तत्पुण्यप्रसादात् उत्तरोत्तरमांगलिक्यमाला विस्तरं तु ॥ १८ ॥

सर्वज्ञ श्री वीतराग भगवाने कहेलो एवो दयामय आगम, जे पुरु-
पोना कानमां नथी पड्यो, तेमना मनुष्यजन्मने पंडित जनो निष्फल
कहे छे, तेमना चित्तने निरर्थक कहे छे, तेमनी कानइंद्रिनुं वनावडुं
वृथा (नकामुं) छे, तेमना गुण दोपना विवेकनो विचार पण दुर्लभ
छे, तेमनुं नरकरूप अंधकारमय कूवाने विषे पडवुं ते, रोकी रा-
खवुं कठण छे. अने तेमने मुक्ति पण दुर्लभ छे. (१८)

पीयूषं विषवज्जलं ज्वलनवत्तेजस्तमःस्तोमव-

न्मित्रं शात्रववत् स्रजं भुजगवच्चितामणिं लोष्ठवत् ॥

ज्योत्स्नां ग्रीष्मजघर्मवत् स मनुते कारुण्यपण्यापणं,

जैनैर्द्रं मतमन्यदर्शनसमं योदुर्मतिर्मन्यते ॥ १९ ॥

पीयूषमिति ॥ योदुर्मतिर्मूर्खः पुमान् जैनैर्द्रं मतं श्रीजिनशासनं अन्य-
दर्शनसमं अन्यदर्शनैर्वौद्धनैयायिकसांख्यवैशेषिकजैमिनीयादिभिः समं
सदृशं मन्यते गणयति स मूर्खः पीयूषं अमृतं विषवत् विषेण तुल्यं मनुते
गणयति । पुनर्जलं परमशीतलं पानीयं ज्वलनवत् अग्नितुल्यं गणयति ।

पुन तेज उद्योत तम स्तोमवत् अधिकारपुजवन् मनुते । पुनर्मित्र सखाय
शात्रववत् वैरीसदृश मनुते जानाति । पुन स्रज पुष्पमाला भुज्जगवन्
सर्पतुल्या गणयति । पुन स चिंतामणि लोष्ठवत् पापाणसदृश गणयति ।
पुन स ज्योत्स्ना कौमुदी चद्रकातिं श्रीम्भजघर्मवत् उष्णकाल आतप-
वत् मनुते । अत्र पीयूषादिसम जिनदर्शन । विषादिसदृशान्यन्यदर्शनानीत्यु-
पनय । किंभूत जैनैद्र मत । कारुण्यपण्यापण दयारूपकृत्यस्य हृष्ट ॥
एव मत्वा श्रीजिनमतमेवागीकर्तव्य कुर्वता च सता यत् । शेष प्राग्वत् १९

जे मूर्ख जन, करुणारूपी चस्तुना हाट (दुकान) समान एवा
जिनैद्रना शासनने अन्यदर्शन समान माने छे, ते अमृतने झेर
समान, जलने अग्नि समान, प्रकाशने अधिकारना समूह समान,
मित्रने वैरी समान, फूलनी मालाने सर्प समान, चिंतामणिरत्नने
पत्थर समान अने चद्रमानी कातिने उनालाना ताप समान माने
छे इहा अमृतादिक समान जेनशासन अने विषादिक समान अ-
न्यदर्शन जाणवु (१९)

धर्म जागरयत्यथ विघटयत्युत्थापयत्युत्पथ,

भित्ते मत्सरमुच्छिनत्ति कुनय मन्नाति मिथ्यामतिम् ॥

वैराग्य त्रितनोति पुष्यति कृपा मुष्णाति तृष्णा च य-

त्तज्जन मतमर्चति प्रथयति ध्यायत्यधीते कृती ॥ २० ॥

धर्ममिति ॥ कृती पठित यत् जैन मत जैनैद्रमत श्रीजिनशासन
जिनोक्तप्रमचन अर्चति पूजयति । पुन प्रथयति विस्तारयति । पुनर्ध्यायति
चित्तयति । पुन अधीते पठति । तत् जिनशासन धर्म जागरयति धर्मस्य जा-
गरण उद्दीपन करोति । पुन अध पाप विघटयति दूरीकरोति । पुन उत्पथ
उन्मार्ग अनाचार उत्थापयति निवारयति । पुन मत्सर गुणिषु द्वेषभाव
भित्ते भेदयति विनाशयति । पुन कुनय कुत्सितनय अन्याय उच्छिनत्ति ।

शोऽन्यः-कोऽपि नास्ति । पुनर्यस्मै संघाय तीर्थपतिः तीर्थकरः स्वयं नमस्यति नमस्कारं करोति । व्याख्यानावसरे नमोतित्थस्सेतिभणनात् । पुनर्यस्मात् संघात् सतां सज्जनानां शुभं कल्याणं जायते उत्पद्यते । पुनर्यस्य संघस्य स्फूर्तिर्महिमा परा उत्कृष्टा वर्त्तते । पुनर्यस्मिन् संघे गुणा गांभीर्यधैर्यौदार्यादयः मूलगुणोत्तरगुणाश्च वसन्ति तिष्ठन्ति । एवं ज्ञात्वा भो भव्यप्राणिन् ! मनसि विवेकमानीय श्रीसंघस्य पूजा भक्तिश्च प्रकर्त्तव्या । कुर्वतां च सतां ०

हे भव्य जीवो ! जे संघ, संसारना त्यागने विषे इच्छावाली छे बुद्धि जेनी एवो छतां मुक्तिना साधनने माटे सावधान थाय छे, चली जे पवित्रपणाए करीने तीर्थरूप कहेवाय छे, जेना समान बीजो कोई नहीं, जेने तीर्थकर महाराजा पण व्याख्यानने अवसरे "नमो तित्थस्स" एम कही नमस्कार करे छे, जेनाथी सज्जनोनुं कल्याण थाय छे, जेनो उत्कृष्ट महिमा छे, अने जेने विषे (अनेक) गुणो रहे छे, एवा ते (चतुर्विध) संघनी पूजा करो. (२२)

लक्ष्मीस्तं स्वयमभ्युपैति रभसा कीर्त्तिस्तमालिंगति,

प्रीतिस्तं भजते मतिः प्रयतते तं लब्धुमुत्कंठया ॥

स्वःश्रीस्तं परिरब्धुमिच्छति मुहुर्मुक्तिस्तमालोकते,

यः संघं गुणराशिकेलिसदनं श्रेयोरुचिः सेवते ॥ २३ ॥

लक्ष्मीति ॥ यः पुमान् श्रेयोरुचिः सन् श्रेयसि कल्याणे धर्मे वा रुचिरभिलाषो यस्य स श्रेयोरुचिः । ईदृशः सन् श्रीसंघं सेवते । तं पुरुषं लक्ष्मीः संपत् रभसा वेगेन स्वयमात्मना अभ्युपैति सन्मुखमायाति । पुनः कीर्त्तिस्तं पुरुषं आलिंगति आलिंगनं ददाति । पुनः प्रीतिः स्नेहस्तं भजते सेवते । पुनर्मतिर्बुद्धिः उत्कंठया उत्सुकतया कृत्वा तं नरं लब्धुं प्राप्तुं प्रयतते यत्नं करोति । पुनः स्वःश्रीः स्वर्गलक्ष्मीस्तं मुहुर्वारंवारं परिरब्धुं आलिंगितुं इच्छति । पुनर्मुक्तिर्मोक्षस्तं पुरुषं आलोकते पश्यति । किं

विशिष्ट सघ । गुणराशिकेलिसदन गुणसमूहस्य क्रीडागृह । एव ज्ञात्वा
सघ सेव्य शेष पूर्ववत् ॥ २३ ॥

गुणोना समूहना क्रीडाघर एवा श्री सघने, कल्याणने विषे
रुचिवालो एवो जे पुरुष सेवे छे, ते पुरुषने सपत्ति झट पोतानी
मेले सन्मुख आवे छे, कीर्ति आलिंगन दे छे, प्रीति सेवे छे, बुद्धि
उत्सुकताथी तेने प्राप्त करवाने प्रयत्न करे छे, स्वर्गलक्ष्मी तेने वा-
रवार आलिंगन देवाने इच्छे छे अने मुक्तिस्त्री तेने जोया करे छे (२३)

यद्भक्तेः फलमर्हदादिपदवीमुख्य कृपेः सस्यवत्,

चक्रित्व त्रिदशेंद्रतादि तृणवत् प्रासंगिक गीयते ॥

शक्तिं यन्महिमस्तुतौ न दधते वाचोऽपिवाचस्पतेः,

सघः सोऽघहरः पुनातु चरणन्यासैः सता मदिरम् ॥२४॥

यद्भक्तेरिति ॥ स श्रीसघश्चरणन्यासै स्वपादस्थापनै कृत्वा सता

सत्पुरुषाणा साधुमनुष्याणा मदिर गृह पुनातु पवित्रयतु । स क २
यद्भक्तेर्यस्य सघस्य भक्ते अर्हदादिपदवीमुख्य तीर्थकरादिपदप्राप्तिमुख्य फल
वर्त्तते ॥ किंवत् २ कृपे क्षेत्राटे सस्यवत् धान्यवत् । चक्रित्व त्रिदशेंद्रता-
दि चक्रवर्तित्व इन्द्रपटत्वादिक च प्रासंगिक प्रसगादागत फल गीयते
कथ्यते । किंवत् । कृपेन्तृणवत् पलालादिवत् । पुनर्यन्महिमस्तुतौ यस्य
सघस्य प्रभाववर्णने वाचस्पतेरपि वाचो वाप्य शक्तिं सामर्थ्यं न दधते न
धारयति । किंविशिष्ट सघ । अघहर अघ पाप हरति य स अघहर ।
इति ज्ञात्वा श्रीसघ स्वगृहे आह्वय सन्यरू पूजनीय । शेष प्राग्वत्
॥ २४ ॥ मिंदरप्रकराम्यम्य, व्याख्याया हर्षकीर्तिना ॥ सूरिणा विहिताया
नु, श्रीसघप्रभमोऽजनि ॥ ४ ॥ इति चतुर्वसघभक्तिप्रस्ताव ॥ ४ ॥

धाम्य प्राप्ति जेम खेतीनु फल छे, तेम अरिहतादिकनी प-
दवी एज, जे (सघ)नी भक्तिनु मुख्य फल छे, घली जे सघने क्षे-

त्रना घासनी पेटे चक्रवर्तिपणुं, देवेंद्रादिकनी पदवी विगेरे तो प्र-
संगथीज (अनायासे-वगर महेनते) मलती कहेवाय छे, अने वली
जेना महिमाना वर्णनने विषे बृहस्पतिनी वाणी पण समर्थ थती
नथी, एवो पापने हरण करनारो श्री संघ पोतानां पगलां स्थापन
करीने भक्तिवंत जनोना घरने पवित्र करो. (२४)

हवे चार काव्ये करी सर्व जीवोनी दया करवानुं कहे छे.

क्रीडाभूः सुकृतस्य दुष्कृतरजःसंहारवात्या भवो-

दन्वन्नौर्व्यसनाग्निमेघपटली संकेतदूती श्रियाम् ॥

निःश्रेणिस्त्रिदिवौकसः प्रियसखी मुक्तेः कुगत्यर्गला,

सत्त्वेषु क्रियतां कृपैव भवतु क्लेशैरशेषैः परैः ॥ २५ ॥

अथ हिंसानिषेधेन सर्वसत्त्वेषु दयैव क्रियतामित्याह ॥ क्रीडाभूरिति ॥

भो भव्याः! सत्त्वेषु जीवेषु कृपा एव दया एव क्रियतां । परैरन्यैरशेषैः

समस्तैः क्लेशैः कायकष्टकरणैः भवतु पूर्यतां मा क्रियतामित्यर्थः ॥ कथं-

भूता कृपा । सुकृतस्य पुण्यस्य क्रीडाभूः क्रीडास्थानं । पुनः कथंभूता ।

दुष्कृतरजः संहारवात्या । दुष्कृतं पापं तदेव कर्ममलहेतुत्वात् रज इव

रजस्तस्य संहारे संहरणे वात्या वायुसमूहतुल्या । पुनः कथंभूता । भवो-

दन्वन्नौः भव एव संसार एव उदन्वानिव उदन्वान् समुद्रः तत्र नौः

नौका । पुनः कथंभूता । व्यसनाग्निमेघपटली व्यसनानि कष्टान्येव ताप-

हेतुत्वात् अमयो बह्वयः तत्र मेघपटली मेघघटासमाना । पुनः किंभूता ।

श्रियां संपदां संकेतदूती संकेतस्थानप्रापका संकेतिका दूती । पुनः

कथंभूता । त्रिदिवौकसः निःश्रेणिः । त्रिदिवं स्वर्ग एव ओको गृहं

तस्य सोपानपंक्तिः । पुनः कथंभूता । मुक्तेः प्रियमखी बह्वभवयस्या ।

पुनः कथंभूता । कुगत्यर्गला कुगतेर्दुर्गतेः अर्गला द्वारपरिघः । इति

ज्ञात्वा जीवेषु कृपा क्रियतां ॥ २५ ॥

हे भन्त्य प्राणियो! अन्य सर्व कायाना दु खोने रहेवा दर्शने (अर्थात् अन्य सर्व कायाने कष्ट आपनार तप जपादि न याय तो रघु, पण) सारा कृत्योनु फ्रीडास्थान, पापरूपी रजनु हरण करवामा वायुना समूह (चटोलीआ वायरा) समान, भवसमुद्रने विपे नाव समान, क्लेशरूपी अग्निने मेघनी घटा समान, सपत्तिओने सकेत स्थानने विपे पहोचाडनारी दूती समान, स्वर्गनी निसरणी समान, अने मुक्तिस्त्रीनी प्रिय सखी एवी जे जीवदया तेज करो

(गिखरिणीवृत्तम्)

यदि ग्रावा तोये तरति तरणिर्यद्युदयति,

प्रतीच्या सप्तार्चिर्यदि भजति शैत्य कथमपि ॥

यदि क्षमापीठ स्यादुपरि सकलस्याऽपि जगतः,

प्रसूते सत्त्वाना तदपि न वधः काऽपि सुकृतम् ॥२६॥

यदि ग्रावेति ॥ यदि ग्रावा पापाण तोये जले तरति । पुनर्यदि तरणि सूर्य प्रतीच्या पश्चिमाया दिशि उदयति । पुनर्यदि सप्तार्चि अग्नि शैत्य शीतलत्व भजति । पुनर्यदि कथमपि क्षमापीठ पृथ्वीमडल सकलस्यापि जगतो निश्चस्य उपरि भवेत् ॥ तदपि सत्त्वाना वध हिंसा कापि द्रव्यक्षेत्रकालादौ सुकृत पुण्य न प्रसूते न जनयति । शेष प्राग्वत् २६

जो पत्थर जलने विपे तरे, सूर्य पश्चिम दिशाये उदय याय, अग्नि कोई पण रीते शीतलपणु पामे, अने पृथ्वीमडल सर्व जगत्नी उपर आवे; तो पण जीवहिंसारूप कार्य कयाय पण पुण्य उत्पन्न करतु नथी (२६)

(मालिनीवृत्तम्)

स कमलवनमग्नेर्वासर भास्वदस्ता-

दमृतमुरगवक्रात्साधुवाद विवादात् ॥

रुगपगममजीर्णाजीवितं कालकूटा-

दभिलषति वधाद्यः प्राणिनां धर्ममिच्छेत् ॥ २७ ॥

सकमलेति ॥ यः पुमान् प्राणिनां वधात् धर्मं इच्छेत् सः अग्नेः सकाशात् कमलवनं अभिलषति वाञ्छति । तथा भास्वदस्तात् सूर्यास्तगमनात् वासरं अभिलषति । तथा उरगवक्रात् सर्पमुखात् अमृतं पीयूषं अभिलषति । पुनः विवादात् कलहान् साधुवादं कीर्त्तिं अभिलषति ॥ तथा अजीर्णात् रुगपगमं रोगस्य अपगमं विनाशं अभिलषति । पुनः कालकूटान् विषात् जीवितं प्राणधारणं अभिलषति । शेषं पूर्ववत् ॥२७॥

जे पुरुष जीवहिंसा थकी धर्मने वांछे छे, ते पुरुष अग्निमांथी कमलना वनने (जोवाने) इच्छे छे, सूर्यना अस्त थया पढी दिवसने जोवानी इच्छा करे छे, वली सर्पना मुख थकी अमृत, क्लेश थकी कीर्त्ति, अजीर्ण थकी रोगनो नाश, अने झेर खावाथी जीवितने इच्छे छे. (२७)

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

आयुर्दीर्घतरं वपुर्वरतरं गोत्रं गरीयस्तरं,

वित्तं भूरितरं बलं बहुतरं स्वामित्वमुच्चैस्तरम् ॥

आरोग्यं विगतांतरं त्रिजगति श्लाघ्यत्वमल्पेतरं,

संसारांबुनिधिं करोति सुतरं चेतः कृपाद्रांतरम् ॥२८॥

आयुर्दीर्घतरमिति ॥ कृपया आर्द्र अंतरं मध्यं यस्य ईदृशं चेतः आयुर्जीवितं दीर्घतरं अधिकं करोति । तथा वपुः शरीरं वरतरं अतिप्रधानं करोति । तथा गोत्रं नाम कुलं वा गरीयस्तरं अतिगरिष्ठं उच्चैर्गोत्ररूपं करोति । तथा वित्तं धनं भूरितरं अतिप्रचुरं करोति । तथा बलं बहुतरं प्राज्यं करोति । तथा स्वामित्वं प्रभुत्वं उच्चैस्तरं सर्वोत्कृष्टं

करोति । तथा आरोग्य नीरोगत्व विगतातरं अतररहित करोति । तथा त्रिजगति त्रिभुवने श्लाघ्यत्व श्लाघनीयत्व अल्पेतर प्रचुर करोति । तथा ससाराबुनिधिं भवसमुद्र सुतर सुखेन उत्तरितु शक्य करोति ॥ अत्र मेघरथराज्ञ हरिबलधीवरस्य च दृष्टात ॥ २८ ॥ सिंदूरप्रकराख्यस्य, व्याख्याया हर्षकीर्तिना ॥ सूरिणा विहिताया तु, हिंसाया प्रक्रमोऽजनि ॥ ९ ॥ इति अहिंसाप्रस्ताव ॥ ९ ॥

कृपा (दया) थकी मीनो छे मध्य भाग जेनो एवु जे मनुष्यनु च्चित्त, ते आयुष्यने लाबु करे छे, शरीरने सुदर बनावे छे, कुलने म्होडु करे छे, द्रव्यने वधारे छे, बलमा वृद्धि करे छे, म्होटाईने उत्कृष्ट करे छे, निरतर निरोगी राखे छे, त्रण जगत्मा माणसोनी प्रशसा प्राप्त करे छे, अने ससाररूप समुद्रने सुखे तरी शकाय एवो करे छे (२८)

इवे चार काव्ये करी सत्य बोलचाना प्रभावने कहे छे

विश्वासायतन विपत्तिदलन देवैः कृताराधनं,

मुक्तेः पथ्यदन जलान्निशमन व्याघ्रोरगस्तभनम् ॥

श्रेयःसंबनन समृद्धिजनन सौजन्यसजीवनं,

कीर्त्तिः केलिवनं प्रभावभवन सत्यं वचः पावनम् ॥२९॥

अथ सत्यवचनस्य प्रभात्र कथयति ॥ विश्वामायतनमिति ॥ भो भव्या ! सत्य वचो हित प्रिय वचन वदत्विति शेष ॥ कथभूत सत्य वच । विश्वामायतन विश्वासस्य आयतन स्थान । पुन कथभूत सत्य वच । विपत्तिदलन विपत्तीना आपदाना फेटक । पुन कथ० देवै सुरै कृताराधन कृत आराधन मेवन यस्य तत् । पुन मुक्ते सिद्धे पथि मार्गे अटन संपल । तथा जलान्निशमन जलाभ्योरुपशामक । पुन व्याघ्रोरगस्तभन व्याघ्राणा सिंहाणा उरगाणा सर्पाणा च स्तभनकारक । पुन श्रेयसो

मोक्षस्य कल्याणस्य वा संवननं वशीकरणं । पुनः समृद्धिजननं समृद्धीन-
संपदां संपादकं । पुनः सौजन्यसंजीवनं सुजनतायाः संजीवनं समुत्पादकं ।
तथा कीर्तिर्यशसः केलिवनं क्रीडारामं । पुनः प्रभावभवनं प्रभावस्य महि-
म्नो गृहं । पुनः पावनं पवित्रकारकमित्यर्थः ॥ २९ ॥

हे भव्य जनो ! विश्वासना स्थानरूप, आपत्तिशोने नाश कर-
नारू, देवताशोषे पण जेजुं आराधन करेलुं छे एवुं, मोक्षमार्गने
विषे भाता रूप, जल तथा अग्निने शमावनारू, वाघ तथा सर्पने
थंभावनारू, मोक्षनुं वशीकरण, समृद्धिने उत्पन्न करनारू, सुजनता
निपजावनारू, कीर्तिनुं क्रीडावन, अने महिमाना घररूप एवुं जे
पवित्र सत्यवचन तेज वोलो. (२९)

(शिखरिणीवृत्तम्)

यशो यस्माद्भस्मीभवति वनवहेरिव वनं,

निदानं दुःखानां यदवनिरुहाणां जलमिव ॥

न यत्र स्याच्छाया तप इव तपःसंयमकथा,

कथंचित्तन्मिथ्यावचनमभिधत्ते न मतिमान् ॥ ३० ॥

यशो यस्मादिति ॥ मतिमान् बुद्धिमान् पुमान् कथंचित् कष्टेऽपि सति
तत् मिथ्यावचनं असत्यवचनं न अभिधत्ते न जल्पति । तत् किं ? यस्मा-
न्मिथ्यावचनाद्यशः कीर्तिर्भस्मीभवति विनश्यति । कस्मात् किमिव ? वन
वन्देर्दावाभेर्वनमिव यथा दावानलात् वनं भस्मीभवति । तथा पुनर्यन्मिथ्या
वचनं दुःखानां निदानं कारणं । केषां किमिव ? अवनिरुहाणां वृक्षाणां
कारणं जलमिव । यथा जलं वृक्षाणां कारणं तथा पुनर्यत्र मिथ्यावचने
तपःसंयमकथा तपश्चारित्रयोर्वर्त्ताऽपि न । कस्मिन् केव ? आतपे सूर्यातपे
छाया इव यथाऽतपे छाया न स्यात् तथा ॥ ३० ॥

जेम दावाश्रिथी वन भस्स थाय छे, तेम जे असत्य वचनथी, यश भस्स थाय छे (नाश पामे छे), वली जे असत्य वचन, जल जेम वृक्षोना कारण रूप छे, तेम दु खोनु हेतु रूप छे, अने वली जे असत्य वचनने विपे, सूर्यना तडकाने विपे जेम छाया न होय, तेम तप अने सयमनी कथा पण होती नथी, एवा असत्य वचनने बुद्धिमान पुरुषो कष्ट आवे छते पण बोलता नथी (३०)

हवे असत्य वचनना दोष कहे छे

(वशम्यवृत्तम्)

असत्यमप्रत्ययमूलकारण, कुवासनासद्म समृद्धिवारणम् ॥
त्रिपन्निदान परवचनोर्जित, कृतापराध कृतिभिर्विर्वर्जितम् ॥३१॥

पुनरसत्यवचनस्य दोषानाह ॥ असत्यमिति ॥ इति कारणात् कृतिभि पडिते असत्य कूट विशेषेण वर्जित परिहृत । यतोऽसत्य अप्रत्यय-मूलकारण अविश्वासस्य मूलके हेतु । पुन दुःसासनाया पापबुद्धे सद्म गृह । पुन समृद्धिवारण समृद्धेर्लक्ष्म्या वारण निराकरण । पुनर्विपन्निदान विपदा कष्टाना निदान कारण । पुन परवचनोर्जित परेपा वचने निप्रतारणे ऊर्जित बलिष्ठ । पुन कृतापराध कृतागस कृतोऽपराधो येन असत्येन तत्कृतापराध अत एव असत्यवचन कृतिभि पडितैर्न वक्तव्य ३१

अविश्वासनु मूल कारण, माठी वासना एटले पापबुद्धिनु घर, लक्ष्मीने वारनारू, आपत्तिओनु कारण, अन्यजनोने उतरवामा बलवान अने अपराधी एधु जे असत्य वचन, तेने पडित जनोए तजेलु छे (३१)

हवे सत्यवचनना प्रभावने कहे छे

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

तस्याऽग्निर्जलमर्णवः स्थलमरिमित्र सुराः किंकराः,
कातार नगर गिरिर्गृहमहिर्माल्य मृगारिर्मृगः ॥

पातालं विलमस्त्रमुत्पलदलं व्यालः शृगालो विषं,

पीयूषं विषमं समं च वचनं सत्यांचितं वक्ति यः ॥३२॥

अथ सत्यप्रभावं दर्शयति ॥ तस्याग्निरिति ॥ यः पुमान् सत्यांचितं सत्ययुक्तं वचो वचनं वक्ति ब्रूते । तस्य पुंसोऽग्निर्वह्निः सत्यप्रभावाज्जलं । तथाऽर्णवः समुद्रः स्थलं स्यात् । तथा अरिः शत्रुमित्रं स्यात् । पुनः सुरा देवाः किकराः सेवका आदेशकारिणः स्युः । पुनः कांतारमरण्यं नगरं स्यात् । तथा गिरिः पर्वतो गृहं स्यात् । पुनरहिः सर्पो माल्यं स्रक् स्यात् । तथा मृगारिः सिंहो मृगो हरिण इव स्यात् । तथा पातालं रसातलं विलं विलरूपं स्यात् । तथाऽस्त्रं शस्त्रं उत्पलदलं कमलपत्रसदृशं स्यात् । तथा व्यालो दुष्टगजः शृगाल इव स्यात् । पुनर्विषं हालाहलं पीयूषं अमृतं स्यात् । तथा विषमं संकटस्थानं संपद्रूपं स्यात् सत्यप्रभावतः । अतः सत्यं वक्तव्यं ॥ अत्र वसुराज्ञः क्षीरकदंबकोपाध्यायपुत्रपर्वत-कनारदयोर्दृष्टांतः ॥ सिंदूरप्रकराख्यस्य, व्याख्यायां हर्षकीर्तिना ॥ सूरिणा विहितायां तु, मिथ्यावचनप्रक्रमः ॥३२॥ इति षष्ठो मिथ्यावचनप्रक्रमः ६

जे पुरुष, सत्यता युक्त वचन बोले छे, तेने अग्नि जल समान, समुद्र स्थल समान, शत्रु मित्र समान, देवता सेवक समान, वन नगर समान, पर्वत घर समान, सर्प फूलनी माला समान, सिंह मृग समान, पाताल छिद्र समान, शस्त्र कमलपत्र समान, हस्ती शियाल समान, विष अमृत समान अने विषमस्थान संपत्तिना स्थान समान थाय छे. (३२)

हवे अदत्तादान व्रत कहे छे.

(मालिनीवृत्तम्.)

तमभिलषति सिद्धिस्तं वृणीते समृद्धि-

स्तमभिसरति कीर्तिर्मुच्यते तं भवार्तिः ॥

स्पृहयति सुगतिस्त नेक्षते दुर्गतिस्त,

परिहरति विपत्त यो न गृह्णात्यदत्तम् ॥ ३३ ॥

अथादत्तादानव्रतमाह ॥ तमभीति ॥ य पुमान् अदत्त अवितीर्णप्रस्ता-
वात् परवित्त किंचिद्वस्तु वा न गृह्णाति त पुरुष सिद्धिर्मुक्तिरभिलषति
वाञ्छति । पुनस्त समृद्धिश्चकित्वादि सपत् वृणीते । तथा कीर्तिर्यगस्त
अभिसरति प्रत्यागच्छति । भवार्त्ति ससारपीडा त मुचते त्यजति । तथा
सुगतिर्देवमनुष्यरूपा त स्पृहयति वाञ्छति । तथा दुर्गतिर्नरकतिर्यग्रूपा त
पुरुष नेक्षते न पश्यति विपद् आपद् त परिहरति त्यजति ॥ त क^२ य
अदत्त न गृह्णाति ॥ ३३ ॥

जे पुरुष, नहि आपेलु अर्थात् पारकु (काई पण) नथी ग्रहण
करतो, ते पुरुषनी मुक्ति इच्छा करे छे, समृद्धि तेने वरे छे, यश
तेनी पासे जाय छे, ससारना दु ख तेने तजी दे छे, सुगति ते
पुरुषनी वाछा करे छे, दुर्गति तेना सामु जोती नथी, अने विपत्ति
तो तेने त्यागज करे छे (३३)

हवे अदत्तदानना उत्कृष्ट गुणो कहे छे

(शिवरिणीवृत्तम्)

अदत्त नादत्ते कृतसुकृतकामः किमपि यः,

शुभश्रेणिस्तास्मिन् वसति कलहसीव कमले ॥

विपत्तस्माद्दूर व्रजति रजनीवावरमणे—

विनीत विद्येव त्रिदिवशिवलक्ष्मीर्भजति तम् ॥ ३४ ॥

भूयोप्यदत्तादानस्य परमगुणानाह ॥ अदत्तमिति ॥ य पुमान् कृत
सुकृते पुण्येऽभिलाषो येन ईदृश सन् अदत्त परकीय किमपि वस्तु न
आदत्ते न गृह्णाति तस्मिन् पुंसि शुभश्रेणि कल्याणपरपरा वसति निरास
करोति । कस्मिन् के^२ कमले कलहसीव । यथा कमले राजहसी वसति

तथा । पुनस्तस्मात् पुरुषात् विपत् कष्टं दूरं व्रजति दूरे याति । कस्मात्
 केव ? अंवरमणेः सूर्यात् रजनीव । यथा सूर्याद्रात्रिर्दूरे व्रजति तथा । पुन-
 च्छिद्विवशिवयोः स्वर्गापवर्गयोर्लक्ष्मीः श्रीस्तं भजति सेवते । कं केव ?
 विनीतं विद्येव यथा विद्या विनीतं विनयान्वितं पुरुषं भजति विद्या आ-
 गच्छति तथा ॥ ३४ ॥

पुण्यनी इच्छा करनारो जे पुरुष, कोई पण अदत्त पदार्थ लेतो
 नथी, ते पुरुषने विषे, कमलने विषे जेम राजहंसी रमे छे, तेम
 कल्याणनो समूह वास करे छे. वली सूर्यथी जेम रात्री नासी
 जाय छे, तेम ते पुरुषथी विपत्ति दूर जती रहे छे, अने जेम विद्या,
 विनयी पुरुष पासे आवे छे, तेम स्वर्ग अने मोक्षनी लक्ष्मी ते पुरु-
 पने सेवे छे. (३४)

हवे वे काव्ये करी अदत्तादानना दोषो कहे छे.

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

यन्निर्वृत्तकीर्त्तिधर्मनिधनं सर्वागसां साधनं,

प्रोन्मीलद्वधबंधनं विरचितक्लिष्टाशयोद्बोधनम् ॥

दौर्गत्यैकनिबंधनं कृतसुगत्याश्लेषसंरोधनं,

घ्रोत्सर्पत्प्रधनं जिघृक्षति न तद्धीमानदत्तं धनम् ॥३५॥

व्यतिरेकेणाह ॥ यन्निर्वृत्ततेति ॥ धीमान् विद्वान् पुमान् तत् अदत्तं
 धनं परकीयं वस्तु न जिघृक्षति ग्रहीतुं नेच्छति । तत् किं ? यत् अदत्तं
 निर्वृत्तकीर्त्तिधर्मनिधनं स्यात् निर्वृत्तं कृतं कीर्त्तिधर्मयोर्निधनं वि-
 नाशो येन तत् । तथा सर्वागसां साधनं सर्वाणि च तानि आगांसि च
 सर्वागांसि तेषां सर्वापराधानां साधनं हेतुः स्यात् । पुनः प्रोन्मीलद्वध-
 बंधनं वधो लकुटादिताडनं बंधनं रज्ज्वादिना बंधनं प्रोन्मीलंति प्रकटीभ-
 वंति वधबंधनानि यत्र तं । पुनर्विरचितं क्लिष्टाशयस्य दुष्टाभिप्रायस्य उद्बो-

धन प्रकटन येन तत् । पुनर्दागित्यैकनिग्धन दौर्गत्यस्य दारिद्र्यस्य एक
अद्वितीय निवधन कारण । पुन कृतसुगत्याश्लेषसरोधन कृत सुगतेरा-
श्लेषस्य आलिंगनस्य सरोधन निवारण येन तत् । पुन प्रोत्सर्पत् प्रधन
पोत्सर्पत् प्रमरत् प्रधन मरण यस्मात् तत्तथा । ईदृश अदत्त धीमान् न
जिघृक्षति ॥ ३५ ॥

जेनाथी कीर्ति तथा धननो नाश याय छे, जे सर्व अपराधोनु
कारण रूप छे, जेनाथी प्रहार वधन आदि प्रगट याय छे, जे दुष्ट
अभिप्रायने प्रगट करे छे, जे दारिद्र्यनु एकज कारण छे, जे सुग-
तिने प्राप्त करता निवारण करे छे, अने जेनाथी मरण याय छे,
एतु जे अदत्त धन, तेने बुद्धिमान पुरुषो ग्रहण करता नयी (३५)

(हरिणीवृत्तम्)

परजनमनःपीडाक्रीडावन वधभावना-

भवनमवनिव्यापिव्यापल्लताधनमडलम् ॥

कुगतिगमने मार्गः स्वर्गापवर्गपुरार्गल,

नियतमनुपादेय स्तेय नृणा हितकाक्षिणाम् ॥ ३६ ॥

पुनरदत्तदोषमाह ॥ परजनेति ॥ नियत निश्चित हितकाक्षिणा हितमि-
च्छता नृणा पुरुषाणा स्तेय चोद्यं अनुपादेय अग्राह्य भवति अदत्त अग्र-
हणीय स्यात् । किभूत अदत्त । परे च ते जनाश्च तेषा मनासि चित्तानि
तेषा पीडा वाधा तस्या क्रीडावन रमणायोद्यान । पुन वधभावनाभवन
प्रथम्य हिंसायाः भावना चिंतन तस्या गृह । पुन अवनिव्यापिव्यापल्ल-
ताधनमडल अन्या व्यापिनी प्रसरणशीला या व्यापत् आपत् सैव लता
वल्ली तस्या धनमडल मेघपटल । पुन कुगतिगमने मार्गो अध्या ।
पुन स्वर्गापवर्गपुरार्गल स्वर्गापवर्गापेय देवलोकमोक्षावेव पुर नगर तत्र
अर्गल परिध ॥ ईदृश स्तेय हितकाक्षिणा नृणा अग्राह्य स्यात् ॥३६॥

सिद्धप्रकराख्यस्य, टीकायां हर्षकीर्त्तिभिः ॥ सूरिभिर्विहितायां तु, संपूर्णः स्तेयप्रक्रमः ॥ ७ ॥ इति सप्तमस्तेयप्रक्रमः ॥ ७ ॥

अन्य जनोना मननी पीडाने रमवाना वन समान, हिंसाने चिंतवनना घररूप, पृथ्वीने विषे प्रसरी रहेली जे आपदा रूपी लताथो, तेने वधारवामां मेघना समूह समान, कुगतिने विषे जवाना मार्गरूप, तथा स्वर्ग अने मोक्षपुरीना आगलीआ (भोंगल) रूप, एवुं जे अदत्त (चोरी), ते निश्चे हितवांचक जनोए ग्रहण करवा योग्य नहीं. (३६)

हवे मैथुनव्रतनो उपदेश कहे छे.

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

दत्तस्तेन जगत्यकीर्त्तिपटहो गोत्रे मपीकूर्चकः,

चारित्रस्य जलांजलिर्गुणगणारामस्य दावानलः ॥

संकेतः सकलापदां शिवपुरद्वारे कपाटो दृढः,

कामार्त्तस्त्यजति प्रवोधयति वा स्वस्त्रीं परस्त्रीं न यः ॥३७॥

अथ मैथुनव्रतमाश्रित्योपदेशमाह ॥ दत्त इति ॥ यः पुमान् कामार्त्तः कामपीडितः स्वस्त्रीं न प्रवोधयति । वा इति तर्के परस्त्रीं परनारीं न त्यजति तेन पुंसा जगति विश्वे अकीर्त्तिपटहो दत्तः वादितः । निर्मले गोत्रे स्वकीये वंशे मपीकूर्चको दत्तः । पुनः चारित्रस्य देशविरतिसर्वविरतिरूपसंयमस्य जलांजलिर्दत्तः । गुणानां गणः समूहः स एव आरामस्तस्य दावानलो वनद्वः वनद्वान्निर्दत्तः । पुनस्तेन सकलापदां समस्तकष्टानां संकेतो दत्तः । मिलनस्थानं कथितं । पुनस्तेन शिवपुरद्वारे मुक्तिनगरद्वारे दृढः कपाटो दत्तः । शीलरहितस्य मुक्तिगमनायोगात् ॥ पाठांतरे तु ॥ शीलं येन निजं विलुप्तमखिलं त्रैलोक्यचिंतामणिः । येन त्रैलोक्यचिंतामणिः निजं शीलं विलुप्तं तेन एतानि वस्तूनि कृतानि ॥ ३७ ॥

કામથી પીડાયલો જે માણસ પોતાની સ્ત્રીને બોલાવતો નથી અને પરસ્ત્રીને તજતો નથી, તેણે જગત્ને વિષે અપકીર્તિરૂપ ઢોલ વગડાવ્યો છે, પોતાના ગોત્રને મશી(મેશ)નો કૂચો દીધો છે, સયમને જલાજલિ આપી છે અર્થાત્ ચારિત્ર તેનાથી દૂર રહે છે, ગુણસમૂહ રૂપી ઉદ્યાનને વિષે દાવાનલ સલગાવ્યો છે, સર્વ આપત્તિઓને પોતાની પાસે બોલાવી છે, અને મોક્ષરૂપી નગરીના ઢારને વિષે કમાડ મજબૂત વધ કરવા છે (૩૭)

હવે ત્રણ કાવ્યે કરી શીલવ્રતના ગુણો કહે છે

વ્યાઘ્રવ્યાલજલાનલાદિવિપદસ્તેષા વ્રજતિ ક્ષય,

કલ્યાણાણિ સમુલ્લસતિ વિબુધાઃ સાન્નિધ્યમધ્યાસતે ॥

કીર્ત્તિઃ સ્ફૂર્તિમિચ્છતિ યાત્યુપચય ધર્મઃ પ્રણશ્યત્યઘ,

સ્વર્નિર્વાણસુખાણિ સનિદધતે યે શીલમાચિન્તે ॥ ૩૮ ॥

શીલગુણાનાહ ॥ વ્યાઘ્રેતિ ॥ યે નરા શીલ વ્રહ્મચર્ય આચિન્તે ધરતિ તેષા પુસા વ્યાઘ્રવ્યાલજલાનલાદિવિપદ ક્ષય યાતિ, વ્યાઘ્ર પ્રસિદ્ધ વ્યાલો દુષ્ટગજ સર્પો વા જલ પાનીય નદી સમુદ્રાદિ અનલો વન્દિસ્તેષા વિપદ કષ્ટાણિ તૈ કૃતા વિપદ ક્ષય વ્રજતિ ક્ષય યાતિ । પુન કલ્યાણાણિ શ્રેયાસિ સમુલ્લસતિ વૃદ્ધિ પ્રાપ્નુવતિ । પુનસ્તેષા વિબુધા દેવા સાન્નિધ્ય અધ્યાસતે સાહાય્ય કુર્વ્યતિ । પુનસ્તેષા કીર્ત્તિ સ્ફૂર્તિ ઇચ્છતિ વિસ્તાર યાતિ । પુનસ્તેષા ધર્મો દાનાદિવિધિરુપચય પોષ યાતિ । પુનસ્તેષામઘ પાપ પ્રણશ્યતિ નાશ યાતિ । પુનસ્તેષા સ્વર્નિર્વાણસુખાણિ સ્વર્ગાડપર્વર્ગસુખાણિ સનિદધતે સમીપમાયાતિ । યે શીલ આચિન્તે તેષા પ્તાપિ ભવતિ ॥

જે માણસો શીલવ્રતને ધારણ કરે છે, તેમની વ્યાઘ, સર્પ, જલ, અગ્નિ પ્રમુખ આપત્તિઓ નાશ પામે છે, કટ્યાણ વૃદ્ધિ પામે છે, દેવનાઓ સહાય્ય કરે છે, કીર્ત્તિ વિસ્તાર પામે છે, વર્મ પોષણ

(वृद्धि) पामे छे, पाप नाश पामे छे, तथा स्वर्ग अने मोक्षनां सुख पासे आवे छे. (३८)

(मालिनीवृत्तम्)

हरति कुलकलंकं लुंपते पापपंकं,

सुकृतमुपचिनोति श्लाघ्यतामातनोति ॥

नमयति सुरवर्गं हंति दुर्गोपसर्गं,

रचयति शुचिशीलं स्वर्गमोक्षौ सलीलम् ॥ ३९ ॥

पुनश्च हरति कुलेति ॥ शुचि निर्मलं शीलं ब्रह्मव्रतं कुलस्य कलंकं मलिनतां हरति नाशयति । पुनः शीलं पापमेव पंकं कर्दमं लुंपते छिनत्ति । पुनः शुचि निर्मलं शुद्धं शीलं सुकृतं पुण्यं उपचिनोति वर्द्धयति । पुनः श्लाघ्यतां प्रशस्यतां आतनोति विस्तारयति । पुनः शीलं सुरवर्गं नमयति । देवसमूहं नम्रीकरोति । पुनः शीलं दुर्गोपसर्गं रौद्रोपसर्गं उपद्रवं हंति । पुनः शीलं कर्तृ सलीलं यथास्यात्तथा लीलयैव हेलामात्रेण स्वर्गमोक्षौ रचयति ददातीत्यर्थः ॥ ३९ ॥

निर्मल एवं शीलव्रत कुलना कलंकजुं हरण करे छे, पापरूपी कादवने लोपे छे, सुकृत्यनी वृद्धि करे छे, प्रशंसानो विस्तार करे छे, देवताओना समूहने नमावे छे, भयंकर उपसर्गोने हणे छे, तथा रमतमात्रमां स्वर्ग अने मोक्षने आपे छे. (३९)

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

तोयत्यग्निरपि स्रजत्यहिरपि व्याघ्रोऽपि सारंगति,

व्यालोऽप्यश्वति पर्वतोऽप्युपलति क्ष्वेडोऽपि पीयूषति ॥

विघ्नोऽप्युत्सवति प्रियत्यरिरपि क्रीडातडागत्यपां,

नाथोऽपि स्वगृहल्यटव्यपि नृणां शीलप्रभावाद्भुवम् ॥४०॥

पुनः शीलप्रभावात् इह लोकेऽपि कष्टानि यांतीत्याह ॥ तोयत्यग्नि-

रिति ॥ नृणा मनुष्याणा ध्रुव निश्चित शीलप्रभावात् अग्निरपि तोयति तोयमिवाचरति जलगत् शीतल स्यात् । तथा अहिरपि सर्पोऽपि स्र जति म्रू इव पुष्पमालेव आचरति । पुन शीलप्रभावात् व्याघ्रोऽपि सिंहोऽपि सारगति सारग इव हरिण इवाचरति । पुनर्व्यालोऽपि दुष्टग-जोऽपि अश्वति अश्व इवाचरति । पर्वतोऽपि उपलति उपल इवाच-रति सामान्यपापाण इवाचरति । क्ष्वेडोऽपि विषमपि पीयूषति अमृतमित्र भवति । विघ्नोऽप्यतरायोऽपि आपदपि उत्स्रति उत्स्र इवाचरति वि-घ्नोऽप्युत्सव एव भवति । तथा अरिरपि शत्रुरपि प्रियति प्रिय इवाचरति शत्रुरपि प्रिय एव भवति । तथा अपानाथोऽपि समुद्रोऽपि क्रीडातडा-गति क्रीडातडाग इवाचरति खेलनसरोवरमिवाचरति । अटव्यपि अरण्य-मपि स्वगृहति स्वगृहमिवाचरति । नृणा शीलप्रभावादेतानि वस्तूनि भवति ॥ अत्र सुदर्शनश्रेष्ठिकथा १, वकचूलकथा २, रावणकथा ३ ॥ ४० ॥ सिंदूरप्रकराख्यस्य, व्याख्याया हर्षकीर्त्तिभि ॥ सूरिभिर्निहिताया तु, शिलस्य प्रक्रमोऽजनि ॥ ८ ॥ इत्यब्रह्मप्रक्रम ॥ ८ ॥

शीलव्रतना प्रभावर्थी मनुष्येने निश्चे अग्नि जल समान, सर्प पुष्पनी माला समान, बाघ हरिण समान, हस्ती अश्व समान, पर्वत पत्थर समान, विष अमृत समान, विघ्न उत्सव समान, शत्रु मित्र समान, समुद्र क्रीडा करवाना सरोवर समान अने अटवी पोताना घर समान थाय छे (४०)

हवे चार वाक्ये करी परिग्रहना दोषो वदे छे

कालुष्य जनयन् जडस्य रचयन् धर्मद्रुमोन्मूलन,

त्रिदशनीतिकृपाक्षमाकमलिनीलोभावुधि चर्द्धयन् ॥

मर्यादातटमुद्गजन् शुभमनोहसप्रयास दिशन्,

किं न हे शकरः परिग्रहनदीपूरः प्रवृद्धि गतः ॥ ४१ ॥

अथपरिग्रहदोषमाह ॥ कालुष्यमिति । परिग्रहो धन-धान्य-क्षेत्र-गृह-
 रूप्य-सुवर्ण-कूप्य-द्विपद-चतुष्पदानां संग्रहो मूर्च्छा स एव नदीपूरः
 सरित्प्रवाहः प्रवृद्धि गतः उपचयं प्राप्तः सन् किं क्लेशकरः कष्टदायी न
 स्यात्? अपि तु स्यादेव । किं कुर्वन् जडस्य परिग्रहं संग्रहं कर्तुर्मूर्खजनस्य
 कालुष्यं क्लिष्टाध्यवसायत्वं जनयन् उत्पादयन् । अन्योऽपि नदीपूरो वृद्धः
 सन् जलस्य पानीयस्य कालुष्यं जनयति । डलयोरैक्यं जडस्य जलस्य ।
 पुनः किं कुर्वन् । धर्म एव द्रुमो वृक्षस्तस्योन्मूलनं उत्पाटनं रचयन् कु-
 र्वन् । अन्योऽपि नदीपूरः प्रवृद्धो वृक्षाणां उत्पाटनं करोति । पुनः किं
 कुर्वन् । नीतिकृपाक्षमाकमलिनीः । नीतिन्यायः । कृपा दया । क्षमा
 क्षांतिः । ता एव कमलिन्यः ताः क्लिश्यन् पीडयन् । अन्योपि नदीपूरः
 कमलिनीः पीडयति । पुनः किं कुर्वन् । लोभांबुधि वर्द्धयन् । लोभ एव
 अंबुधिः समुद्रस्तं वर्द्धयन् वृद्धिं नयन् ॥ यतः ॥ जहा लाहो तहा लोहो,
 लाहालोहो पवडुई ॥ दोमासा कयं कज्जं, कोडिएवि न निड्डियं ॥ १ ॥
 इति ॥ पुनः किं कुर्वन् । धर्मस्य मर्यादा एव तटं चरणविधिरूपं तटं
 उद्भुजन् पीडयन् भंजन् । अन्योऽपि नदीपूरः प्रवृद्धः सन् तटं पात-
 यति । पुनः किं कुर्वन् । शुभमनोहंसप्रवासं दिशन् । शुभं धर्मध्यानस-
 हितं यन्मनस्तदेव हंसस्तस्य प्रवासं परदेशगमनं दिशन् आदिशन् । अन्यो-
 ऽपि नदीपूरो हंसान् उड्डापयति । ईदृशो मूर्च्छापरिग्रहः क्लेशकरः स्यात् ॥

जेम वृद्धि पामेलुं नदीनुं पूर, निर्मल जलने मलिन करे छे,
 तेम वृद्धि पामेलुं परिग्रह रूपी नदीनुं पूर पण मूर्ख मनुष्योना
 चित्तने मलिन करे छे. जेम वृद्धि पामेलुं नदीनुं पूर, कांठे रहेला
 वृक्षोने उखेडी नांखे छे, तेम वृद्धि पामेलुं परिग्रह रूपी नदीनुं पूर
 पण धर्मरूपी वृक्षनुं उन्मूलन करे छे. जेम वृद्धि पामेलुं नदीनुं पूर
 कमलिनीओने पीडा करे छे, तेम वृद्धि पामेलुं परिग्रह रूपी नदीनुं

पूर पण नीति, दया अने क्षमारूप कमलिनीने पीडा करे छे जेम वृद्धि पामेलु नदीनु पूर समुद्रने वृद्धि पमाडे छे, तेम वृद्धि पामेलु परिग्रहरूपी नदीनु पूर पण लोभरूपी समुद्रने वृद्धि पमाडे छे जेम वृद्धि पामेलु नदीनु पूर काठाओने तोडी नाखे छे, तेम वृद्धि पामेलु परिग्रह रूपी नदीनु पूर पण धर्मरूप मर्यादाना तट रूप चारित्र्यने उखेडी नाखे छे तेमज वृद्धि पामेलु नदीनु पूर जेम हसोने उडाडी मूके छे, तेम वृद्धि पामेलु परिग्रह रूपी नदीनु पूर पण शुभमन रूपी हसने उडाडी मूके छे एवु जे नवविध परिग्रह रूपी नदीनु पूर, ते वृद्धि पामे छते शुक्लेशकारी नयी ? अर्थात् छेज (४१)

(मालिनीवृत्तम्)

कलहकलभविंध्यः क्रोधगृध्रश्मशान,

व्यसनभुजगरध्र द्वेषदस्युप्रदोषः ॥

सुकृतवनदवाग्निर्माद्देवाभोदवायु-

र्नयनलिनतुपारोऽत्यर्थमर्थानुरागः ॥ ४२ ॥

भूयोपि परिग्रहदोषानाह ॥ कलहेति ॥ अत्यर्थं अर्थानुराग । परिग्रहोपरि मूर्च्छारोग ईदृशोऽस्ति । कथंभूत । कलह एव कलभो बालहस्ती तस्य विंध्यो विंध्याचल । यथा विंध्याचले कलभः कीडति तथाऽत्यर्थं अर्थानुरागे द्रव्यरागे कलहो भवति । तथा क्रोधगृध्रश्मशान क्रोध एव गृध्रः पक्षिविशेषस्तस्य श्मशानं प्रेतघनम् । गृध्रः श्मशाने रमते तथा च क्रोधः । पुनः व्यसनमेव कष्टमेव भुजगः सर्पस्तस्य त्रिलः । पुनर्द्वेष एव दस्युश्चौरस्तस्य प्रदोषः सध्यासमयः प्रदोषे चौराणां बलं भवति तथा । पुनः सुकृतमेव पुण्यमेव वनं तस्य दवाग्निर्माद्देवानलः । पुनर्माद्देवाभोदवायुः माद्देवः मृदुत्वं कोमलत्वं तदेव अभोदो मेघस्तत्र वायुः । पुनर्नयो

न्याय एव नलिनं कमलं तत्र तुषार इव तुषारो हिमं । अत्यर्थं द्रव्यानुरागो लोभः ईदृशोऽस्ति । अतो न कर्त्तव्यः ॥ ४२ ॥

द्रव्यने विषे अत्यंत प्रीति छे, ते क्लेशरूपी हस्तीने रहेवाना विंध्याचल समान छे, क्रोधरूपी गृध्रपक्षीने रहेवाने स्वशान तुल्य छे, दुःखरूपी सर्पने रहेवाने राफडा समान छे, अने द्वेषरूपी चोरने संध्या (रात्री) समान छे, वली ते पुण्यरूपी वनने (वालवाने) दावाग्नि समान, नम्रतारूपी मेघने (नाश करवाने) वायु समान अने न्यायरूपी कमलिनी(पौयणी)ने (नाश करवाने) हीम समान छे. (४२)

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

प्रत्यर्थी प्रशमस्य मित्रमधृतेर्मोहस्य विश्रामभूः,

पापानां खनिरापदां पदमसद्ब्रह्मानस्य लीलावनम् ॥

व्याक्षेपस्य निधिर्मदस्य सचिवः शोकस्य हेतुः कलेः,

केलीवेश्म परिग्रहः परिहृतेर्योग्यो विविक्तात्मनाम् ॥४३॥

पुनः परिग्रहदोषमाह ॥ भो भव्याः ! अयं परिग्रहो मूर्च्छाधिक्यं वि-

विक्तात्मनां विवेकवतां पुंसां परिहृतेः परिहारस्य योग्यः । परिग्रहः कीदृशः । प्रशमस्योपशमस्य प्रत्यर्थी शत्रुः । पुनः अधृतेः असंतोषस्य मित्रं सुहृत् । पुनर्मोहस्य मूढस्य मोहनीयकर्मण एव विश्रामस्थानं । पुनः पापानां अशुभकर्मणां खनिः खानिः । पुनरापदां कष्टानां पदं आस्पदं । पुनरसद्ब्रह्मानस्य आर्त्तरौद्रध्यानस्य लीलावनं क्रीडावनं । पुनर्व्याक्षेपस्य व्याकुलत्वस्य निधिर्निधानं । पुनर्मदस्याऽहंकारस्य सचिवो मंत्री । पुनः शोकस्य हेतुः कारणं । पुनः कलेः कलहस्य केलीवेश्म क्रीडागृहमित्यर्थः ॥

उपशमना शत्रुरूप, असंतोषना मित्र समान, मोहनी विश्रामभूमि, पापनी खाण, आपत्तिओनुं स्थान, अशुभध्याननुं क्रीडावन, व्याकुल-

तानो निधान, अहकारनो मत्री, शोकनो हेतु, अने क्लेशने रमवानु
घर, एवो जे परिग्रह छे, ते विवेकी पुरुषोप तजवा योग्य छे (४३)

वन्हिस्तृप्यति नैधनैरिह यथा नाभोभिरभोनिधि,-

स्तद्वन्मोहघनो घनैरपि धनैर्जतुर्न सतुप्यति ॥

न त्वेवं मनुते विमुच्य विभव निःशेषमन्य भव,

यात्यात्मा तदह मुधैव विदधाम्येनासि भूयासि किम् ४४

वहिरिति ॥ यथा वन्हिरग्नि घनैरपि इधनै समिद्धिर्न तृप्यति न

तृप्तिं याति । पुनर्यथा अभोनिधि समुद्र अभोभिर्जलै कृत्वा न तृ-
प्यति । तद्वत् जतु प्राणी कदाचित् घनैरपि बहुभिर्धनेर्द्रव्यै कृत्वा
न सतुप्यति । कथंभूतो जतु । मोहेन घनो निमिड । तु पुन जतु एव
न मनुते न जानाति । यद्य आत्मा जीवो नि शेष समस्त विभव द्रव्य
विमुच्य त्यक्त्वा अन्य भव अपर जन्म परभव याति । तत्तस्मात् कार-
णात् अह मुधेन वृथेव भूयासि प्रचुराणि एनासि मापानि किमर्थं निदधामि
करोमि ? एव न जानाति ॥ ४४ ॥ सिंदूरप्रकराख्यस्य, व्याख्याया
हर्षकीर्त्तिभि ॥ सृष्टिर्निर्विहिताया तु, प्रक्रमोय परिग्रहे ॥९॥ इति परि-
ग्रहप्रक्रम ॥ ९ ॥ अत्र नदराज मम्मणकथा ॥

जेम आलोकने विषे घणा काष्ठथी अग्नि अने जलथी समुद्र तृप्ति
पामतो नथी, तेम मोहथी व्याप्त एवो जीव घणा द्रव्यथी पण स-
तोष पामतो नथी तो पण ते एम नथी मानतो के, आत्मा तो
समस्त वैभवने तजी ददने बीजो जन्म प्राप्त करे छे, माटे हु शा
माटे नकामा घघारे पाप करू ? (४४)

इवे बे काव्ये करी क्रोध जीतवानो उपदेश कहे छे

यां मित्र मधुनो विकारकरणे संत्राससपादने,-

सर्पस्य प्रतिविंयमगदहने सप्तार्चिपः सोदरः ॥

चैतन्यस्य निषूदने विपतरोः सत्रह्यचारी चिरं,

स क्रोधः कुशलाभिलापकुशलैः प्रोन्मूलमुन्मूल्यताम् ॥४५॥

अथक्रोधजयार्थमुपदेशमाह ॥ यो मित्रमिति ॥ भो लोकाः ! कुशलाभिलापकुशलैः आत्मनः श्रेयोवांछाचतुरैर्नरैः सः क्रोधः कोपो निर्मूलं समूलं यथा स्यात्तथा उन्मूल्यतां उच्छिद्यतां । सः कः ? यः क्रोधः विकारकरणे चित्तादिविकारविधाने मधुनो मद्यस्य मित्रं मुहन् । पुनर्यः क्रोधः संत्राससंपादने भयजनने सर्पस्य प्रतिविंवं सर्पसदृशं । पुनर्यः क्रोधोऽगदहने शरीरप्रज्वालने सप्ताञ्चिपोऽग्नेः सोदरः अग्नेर्भ्राता । पुनर्यः क्रोधश्चैतन्यस्य ज्ञानस्य निषूदने नाशने विपतरोर्विषवृक्षस्य चिरमतिशयेन सत्रह्यचारी सार्थी ॥ ४५ ॥

जे क्रोध, (चित्तने विषे) विकार करवामां मद्यनो मित्र छे. तथा त्रास उत्पन्न करवामां सर्पना प्रतिविंव समान, शरीरने बालवाने अग्निना बंधु समान, अने ज्ञाननो नाश करवामां अतिशयपणे विषवृक्षना साधमिक समान छे; ते क्रोधनो पोताना हितनी वांछामां कुशल एवा पुरुषोए मूलथीज उच्छेद करवो. (४५)

(हरिणीवृत्तम्)

फलति कलितश्रेयःश्रेणिप्रसूनपरंपरः,

प्रशमपयसा सिक्तो मुक्तिं तपश्चरणद्रुमः ॥

यदि पुनरसौ प्रत्यासक्तिं प्रकोपहविर्भुजो,

भजति लभते भस्मीभावं तदा विफलोदयः ॥ ४६ ॥

फलतीति ॥ तपश्चारित्ररूप एव द्रुमो वृक्षः मुक्तिं मोक्षं फलति निष्पादयति । कथंभूतः । कलितश्रेयःश्रेणिप्रसूनपरंपरः । कलिता उत्पादिता श्रेयसां पुण्यानां कल्याणानां श्रेणिः राजिरेव प्रसूनानां पुष्पाणां परंपरा पंक्तिर्येन सः । पुनः कथंभूतः । प्रशमपयसा उपशम एव जलं

तेन सिक्तं सेकं प्रापितं यदि पुनः परतु असौ तपश्चरणद्रुमं प्रकोपह-
विर्भुजं क्रोधवन्दे प्रत्यासत्तिं समीपं भजति आश्रयति, तदा भस्मी-
भावः भस्मरूपता लभते प्राप्नोति । कथंभूतः । विफलोदयः । विगत-
फलस्य उदयो यस्मात् फलोदयरहितः ॥ ४६ ॥

जेणे कल्याणनी पक्तिरूप पुण्यनी श्रेणिने उत्पन्न करी छे, अने
जे शमतारूपी जलथी सिंचायुं छे एवुं जे तप चारित्ररूपी वृक्ष छे,
ते मोक्षने आपे छे, परतु जो ए वृक्ष क्रोधरूपी अग्निनी पासे जाय,
तो ते फल नहि प्राप्त करता भस्म थई जाय छे (४६)

इवे वे काव्ये करी क्रोधना दोषो कहे छे

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

सतापं तनुते भिनत्ति विनयः सौहार्दमुत्सादय-

त्युद्वेगं जनयत्यवद्यवचनं सूते विधत्ते कलिम् ॥

कीर्त्तिं कृतति दुर्मतिं वितरति व्याहति पुण्योदय,

दत्ते यः कुगतिं स हातुमुचितो रोषः सदोषः सताम् ॥४७॥

पुनः क्रोधस्य दोषमाह ॥ सतापमिति ॥ स रोषः क्रोधः सता सत्पु-

रुपाणां हानुः त्यक्तुः उचितो योग्योऽस्ति । कथंभूतः रोषः । सदोषः अनेक-
दोषैः सहितः । स क २ यो रोषः सतापं चित्तोद्वेगं तनुते विस्तारयति ।

पुनर्यो रोषो विनयं विनयगुणं भिनत्ति विदारयति विनाशयति । पुनर्यं
सौहार्दं मित्रभावः उत्सादयति विनाशयति । पुनर्यं उद्वेगः उच्चाटः जन-

यति । पुनर्यं अवद्यवचनं असत्यवचनं सूते उत्पादयति । पुनर्यं कलिं
कलहं विधत्ते करोति । पुनर्यो रोषः कीर्त्तिर्यज्ञः कृतति छिनत्ति । पुनर्यो

दुर्मतिं दुष्टबुद्धिं विमरति दत्ते । पुनर्यं पुण्योदयः धर्मस्य उदयः व्याहति
विनाशयति । पुनर्यं कुगतिं नरकनिर्यग्गतिं दत्ते । स रोषः सता हानुमुचितः ॥

जे क्रोध संतापने विस्तारे छे, विवेकने भेदी नांखे छे, मित्र-
तानो नाश करे छे, उद्वेग उत्पन्न करे छे, असत्य वचनने जन्म
आपे छे, क्लेश करावे छे, कीर्त्तिनुं उच्छेदन करे छे, दुष्टमति
विस्तारे छे, पुण्यना उदयनो नाश करे छे अने कुगतिप लई जाय
छे एवो जे दोष युक्त क्रोध, ते सत्पुरुषोप तजवा योग्य छे. (४७)

यो धर्मं दहति द्रुमं दव इवोन्मथ्नाति नीतिं लतां,

दंती वेंदुकलां विधुंतुद इव क्लिश्नाति कीर्त्तिं नृणाम् ॥

स्वार्थं वायुरिवांबुदं विघटयत्युल्लासयत्यापदं,

तृष्णां धर्म इवोचितः कृतकृपालोपः स कोपः कथम् ॥४८॥

यो धर्ममिति ॥ सः कोपः क्रोधः कथं केनोपायेनोचितो योग्यः

स्यात् ? अपि तु न कथमप्युचितः । सः कः ? यः कोपो धर्मं श्रेयो द-

हति भस्मीकरोति । कः कमिव ? दवो दावानलो द्रुममिव । यथा दावा-

नलो द्रुमं वृक्षं दहति । पुनर्यो नीतिं न्यायं उन्मथ्नाति उन्मूलयति ।

कः कामिव ? दंती हस्ती लतामिव । यथा हस्ती लतामुन्मूलयति । नृणां

मनुष्याणां कीर्त्तिं क्लिश्नाति पीडयति गमयति । कः कामिव ? विधुंतुदो

राहुरिदुकलां चंद्रलेखामिव । पुनर्यो रोषः स्वार्थं विघटयति स्फेटयति ।

कः कमिव ? वायुरंबुदमिव । यथा वायुर्मघं विघटयति । पुनर्यः आपदं

कष्टं उल्लासयति विस्तारयति । कः कामिव ? धर्मः ग्रीष्मः तृष्णामिव ।

यथातपस्तृषां वर्द्धयति । कथंभूतः कोपः । कृतः कृपायाः लोपो विनाशो

येन सः ॥४८॥ सिद्धप्रकराख्यस्य, व्याख्यायां हर्षकीर्त्तिभिः ॥ सूरिभिर्विहि-

तायां तु, क्रोधस्य प्रक्रमोऽजनि ॥१०॥ इति दशमः क्रोधप्रक्रमः ॥१०॥

जेम दावाग्नि वृक्षने वाले छे, तेम जे क्रोध धर्मने वाली नांखे

छे; जेम हस्ती वृक्षानी लतानुं उन्मूलन करे छे, तेम जे क्रोध नी-

तिरूपी लतानुं उन्मूलन करे छे; जेम राहु चंद्रनी कलाने क्लेश

पमाडे छे, तेम जे क्रोध मनुष्यनी कीर्तिने नाश पमाडे छे, जेम वायु मेघनो विनाश करे छे, तेम जे क्रोध स्वार्थनो विनाश करे छे, जेम ग्रीष्मकाल तृष्णा(तृषा)ने वधारे छे, तेम जे क्रोध आपत्तिने वधारे छे, अने जे दयानो लोप करे छे, एवो ते क्रोध करवो योग्य केम होय ? (४८)

हवे चार काव्ये करी अहकारना दोषो कहे छे

(मदाक्रातावृत्तम्)

यस्मादाविर्भवति विततिर्दुस्तरापन्नदीना,

यस्मिन् शिष्टाभिरुचितगुणग्रामनामापि नास्ति ॥

यश्च व्याप्त वहति वधधीधूम्यया क्रोधदाव,

त मानाद्रि परिहर दुरारोहमौचित्यवृत्तेः ॥ ४९ ॥

अथ मानस्य अहकारस्य दोषानाह ॥ यस्मादिति । मो भव्यप्राणिन् । औचित्यवृत्ते उचिताचारकरणात् । तद्योग्यविनयविधानात् त मानाद्रि मान एव अहकार एव अद्रिस्त अहकारपर्वत परिहर त्यज मुच । त क २ यस्मान्मानाद्रेर्दुस्तरा तरीतु अशक्या आपन्नदीना कष्टरूपनदीना वितति श्रेणिराविर्भवति प्रकटीभवति । अन्यस्मादप्यद्रेर्नदीवितति प्रादुर्भवति । तथा यस्मिन्मानाद्रो शिष्टाभिरुचितगुणग्रामनामापि नास्ति । शिष्टाना उत्तमाना अभिरचिता प्रीतिदायिनो ये गुणा ज्ञानादय औदार्यादयो ना तेषा ग्राम समूहस्तस्य नामापि नास्ति । गुणाना लवणेशोऽपि न । पुनर्या मानाद्रि क्रोधदाव क्रोधदाग्रानल वहति धत्ते । वधभूत क्रोधदावम । वधधीधूम्यया व्याप्त हिमासुद्धिधूमसमूहेनालील । पुन वधभूत क्रोधदाव । दुरारोह आरोहुमशक्य । अथवा औचित्यवृत्ते योग्यवृत्ते दुरारोहम् ॥ ४९ ॥

जेथी न तरी शकाय एवी आपत्तिरूपी नदीआनी पंक्ति प्रगट
थाय छे, तथा जेने विषे उत्तम पुरुषोने प्रीतिकर एवा गुणोना
समूहनुं नाम पण नथी, वली जे हिंसाबुद्धि रूपी धूमाडायी व्याप्त
एवा क्रोधरूपी दावानलने वहन करे छे, अने चढवाने पण क-
ठण छे एवो जे मानरूपी पर्वत, तेनो योग्य विनयथी त्याग करो. (४९)

(शिखरिणीवृत्तम्.)

शमालानं भंजन् विमलमतिनाडीं विघटयन्,

किरन् दुर्वाक्पांशूत्करमगणयन्नागमश्रुणिम् ॥

भ्रमभ्रूव्यां स्वैरं विनयनयवीथीं विदलयन्,

जनः कं नानर्थं जनयति मदांधो द्विप इव ॥ ५० ॥

भूयोऽपि मानदोषानाह ॥ शमालानमिति ॥ मदेन अहंकारेण अंधो
गतभावेक्षणो जनः कं कं अनर्थं न जनयति नोत्पादयति ? अपि तु सर्वं
अनर्थं जनयति । क इव ? द्विप इव मत्तगज इव । यथा मदांधो
द्विपोऽनर्थं उपद्रवं जनयति । किं कुर्वन् ? शमालानं भजन् शम एव
उपशम एवालानः गजबंधनस्तंभस्तं भंजन् उन्मूलयन् । पुनः किं कुर्वन् ?
विमलमतिनाडीं निर्मलबुद्धिमेव नाडीं बंधनरज्जुं विघटयन् त्रोटयन् । पुनः किं
कुर्वन् ? दुर्वाक्पांशूत्करं दुर्वागेव दुर्वचनमेव पांशुर्धूलिस्तस्याः उत्करं
समूहं किरन् विक्षिपन् । पुनः आगम एव सिद्धांत एव श्रुणिः अंकुशस्तं
अगणयन् अविचारयन् अवमानयन् । ऊर्व्यां पृथ्व्यां स्वैरं स्वेच्छया भ्र-
मन् विचरन् । पुनर्विनयनयवीथीं विनय एव नयवीथी न्यायश्रेणिस्तं
विदलयन् विध्वंसयन् । अन्योऽपि मदांधो हस्ती एतानि वस्तूनि करोति ॥

जेम मदोन्मत्त हस्ती आलानस्थंभने तोडी नांखे छे, तेम अहं-
कारथी अंध थपलो माणस पण शमता रूपी आलानस्थंभने तोडी
नांखे छे, जेम मदोन्मत्त हस्ती मजबूत सांकलने तोडी नांखे छे,

तेम अहकारधी अध थपलो माणस पण निर्मल बुद्धिरूप साकलने तोडी नाखे छे जेम मदोन्मत्त हस्ती घूलना समूहने उडाडे छे, तेम अहकारधी अध थपलो माणस पण दुर्वचन रूपी घूलने उडाडे छे जेम मदोन्मत्त हस्ती अकुशने गणतो नथी, तेम अहकारधी अध थपलो माणस पण आगमरूपी अकुशने गणतो नथी वली मदोन्मत्त हस्ती जेम सारा मार्गने तोडी नाखीने पोतानी मरजी प्रमाणे पृथ्वी उपर भमे छे, तेम अहकारधी अध थपलो माणस पण विनयरूपी न्यायमार्गने तोडी नाखीने पोतानी मरजी प्रमाणे पृथ्वी उपर भमे छे एवो ते अहकारधी अध थपलो माणस कया अनर्थने नथी उत्पन्न करतो ? अर्थात् सर्व अनर्थने उत्पन्न करे छे (५०)

(शार्दूलविकीर्णितवृत्तम्)

औचित्याचरण विलुपति पयोगाह नभस्वानिभ,
प्रध्वस विनय नयत्यहिरिभ प्राणस्पृशा जीवितम् ॥

कीर्ति कैरविर्णा मत्तगज इव प्रोन्मूलयत्यजमा,
मानो नीच इपोपकारनिकर हति त्रिर्गं नृणाम् ॥ ५१ ॥

औचित्येति ॥ पुनराह ॥ मानोऽहकारो नृणां पुनराह त्रिर्गं धर्मार्थ-
कामरूप हति नाशयति । क कमिभः नीच मनुष्य उपकारनिकरमिभ
यथा नीच उपकारसमूह हति तथा । पुनर्मान औचित्याचरण योग्याचार
विलुपति स्फोटयति । क कमिभः नभस्वान् वायु पयोगाहमिभ । पुनर्मान
प्राणस्पृशां प्राणिनां विनय अभ्युत्थानान् वि प्रध्वसं क्षय नयति । क
कमिभः अहि सर्पा जीविनमिभ यथा सर्पा जीवित क्षय नयति । पुन-
रजमा वेगेन कीर्ति यश प्रोन्मूलयति । क कामिभः मत्तगजो हस्ती
कैरविर्णा कमलिनी यथा प्रोन्मूलयति ॥ ५१ ॥

अहंकार वायुनी पेठे मेघरूपी योग्य आचरणनो लोप करे छे; सर्पनी पेठे मनुष्यना जीवितरूप विनयनो नाश करे छे; मदोन्मत्त हस्तीनी पेठे कमलिनी रूपी कीर्तिनुं उन्मूलन करे छे; अने नीच पुरुष जेम उपकारना समूहने हणे छे, तेम मनुष्योना धर्म-अर्थ-काम-रूपी त्रणे वर्गनो नाश करे छे. (५१)

(वसंततिलकावृत्तम्)

मुष्णाति यः कृतसमस्तसमीहितार्थ-
संजीवनं विनयजीवितमंगभाजाम् ॥

जात्यादिमानविषजं विषमं विकारं,
तं मार्द्वामृतरसेन नयस्व शांतिम् ॥ ५२ ॥

भूयश्चाह ॥ मुष्णार्ताति ॥ यो मानोंऽगभाजां प्राणिनां विनयजीवितं विनयगुणरूपं जीवितं मुष्णाति उच्छिनत्ति । कथंभूतं विनयजीवितं । कृतस-मस्तसमीहितार्थसंजीवनं कृतं समस्तानां समीहितार्थानां वाञ्छितार्थानां संजीवनं येन तत् । तं जात्यादिमानविषजं जातिलाभकुलैश्वर्यवलरूपतपः-श्रुतानां मानोऽहंकारः स एव विषं तस्मात्समुद्भवं उत्पन्नं विषमं घोरं विकारं मार्द्वामृतरसेन मृदुता मुधारसेन शांतिं उपशमं नयस्व प्रापय ॥ मानत्यागे बाहुवलिनंदीपेणदृष्टांतः ॥ ५२ ॥ सिंदूरप्रकराख्यस्य, व्याख्यायां हर्षकीर्तिभिः ॥ सूरिभिर्विहितायां तु, मानस्य प्रक्रमोऽजनि ॥ ११ ॥

जे, समस्त वाञ्छितार्थने सजीवन करनार एवा मनुष्योना, विनयरुपी जीवितगुं उच्छेदन करे छे, एवा जाति-कुल प्रमुखनां मानरुपी विषयी उत्पन्न थता विषम विकारने, कोमलता रूपी अमृतरसथी शांति पमाडो. (५२)

हृदये माया त्यागवानो उपदेश कहे छे

(मालिनीवृत्तम्)

कुशलजननवध्या सत्यसूर्यास्तसध्या,

कुगतियुवतिमाला मोहमातगशालाम् ॥

शमकमलहिमानीं दुर्यशोराजधानीं,

व्यसनशतसहाया दूरतो मुच मायाम् ॥ ५३ ॥

अथ मायात्यागमाह ॥ कुशलिति ॥ भो भव्यजन ! माया कपट दूरतो मुच त्यज । किंभूता माया । कुशलम्य क्षेमस्य जनने उत्पादने वध्या वध्याग्रीरूपा । पुन सत्यमेव सूर्यस्तस्वान्नमनाय सध्या ता । पुन किंभूता । कुगतिरेव युवतिन्तस्या वरमाला ता । पुन किंभूता । मोह एव मातगन्मस्य शाला वधनस्था ता । पुन किंभूता । शम एव उपशम एव कालानि तेषा हिमानी हिमसहति ता । पुन किंभूता । दुर्यशस अपरीतिं राजधानीं निरासनगति ता । पुन किंभूता । व्यसनाना कष्टाना गतानि तेषा महायो यस्या मा ता । ईदृशीं माया दूरतो मुच ॥ ५३ ॥

क्षेम(कुशल)ने उत्पन्न करण्यामा घड्या ग्री समान, सत्यवचन-रूपा सूर्यने अस्त ध्याने सध्या समान, कुगतिरूपा युवतीनी वरमाला समान, मोहरूपा हिमिनी शशा समान, उपशमरूपा कमलपुष्पने हिम समान, अपयशनी राजधानी, अने शोकडोयध कु गोनी महायशानी एवीं जे माया, तेनो दूरधीज त्याग करो (५३)

(उपेंद्रजावृत्तम्)

त्रिषाय माया त्रिविधरुपाय , परम्य ये वचनमाचरति ॥

ते वचयन्ति त्रिदियापवर्गं सुखान्महामोहसखाः स्वमेव ॥५४॥

पुनगह ॥ त्रिगण ॥ य जना त्रिविधोनाप्रह्वरुपायैर्माया कपट

विधाय कृत्वा परस्यान्यजनस्य वचनं आचरंति कुर्वन्ति ते जनाः महामो-
हसखाः महदज्ञानयुक्ताः संतः त्रिदिवापवर्गसुखात् देवलोकमोक्षसुखात्
स्वमेवात्मानमेव वंचयंति विप्रतारयंति ॥ ५४ ॥

जेओ विविध प्रकारना उपायोथी माया रचीने परजनने छेतेरे
छे, तेओ महा अज्ञान युक्त छता, पोतेज स्वर्ग अने मोक्षना सुखथी
पोताना आत्माने छेतेरे छे. (५४)

(इंद्रवंशावृत्तम्.)

मायामविश्वासविलासमंदिरं,

दुराशयो यः कुरुते धनाशया ॥

सोऽनर्थसार्थं न पतंतमीक्षते,

यथा विडालो लगुडं पयः पिवन् ॥ ५५ ॥

पुनर्मायादोषमाह ॥ यो दुराशयो दुष्टचित्तो जनो धनाशया द्रव्यस्य
वां छया लोभेन मायां कपटं कुरुते विदधाति । स जनः आत्मनोऽनर्थ-
सार्थं कष्टानां समूहं पतंतं आगच्छंतं नेक्षते नालोकते । कथमिव । यथा
विडालो मार्जारः पयो दुग्धं पिवन् सन् लगुडं दंडप्रहारं नेक्षते नालो-
कते । कथंभूतां मायां । अविश्वासस्य अप्रतीतिः क्रीडागृहं । मंदिरश-
ब्दस्याजहल्लिंगत्वम् ॥ ५५ ॥

जे दुष्ट आशयवालो माणस द्रव्यनी आशाथी, अविश्वासने
रमवाना घर रूप एवी माया(कपट)ने रचे छे, ते विलाडी जेम
दूध पीती छती दंडनो प्रहार (थशे एम) जाणती नथी, तेम
कष्टनो समूह आवी पडशे एम जाणतो नथी. (५५)

(वसंततिलकावृत्तम्.)

मुग्धप्रतारणपरायणमुज्जिहीते,

यत्पाटवं कपटलंपटाचित्तवृत्तेः ॥

जीर्यत्युपप्लवमवश्यमिहाप्यकृत्वा,

नापथ्यभोजनमिवामयमायतौ तत् ॥ ५६ ॥

पुनराह ॥ मुग्धप्रतारणेति ॥ कपटे मायाया लपटा वाच्छायुक्ता चित्तवृत्तिर्मनोव्यापारो यस्य तस्य पुरुषस्य यत्पाटव चातुर्य उज्जिहीते उ-
 छासति । तत्पाटव अवश्य निश्चयेन आयतौ आगामिनि काले उपप्लव
 उपद्रव अकृत्वा अविधाय न जीर्यति परिणाम न याति । किं कुत ? तस्य
 विपाको भवत्येव । किमिव ? अपथ्यभोजन आमयमिव । यथा अपथ्य भो-
 जन जेमन आमय रोग अकृत्वा आयतो न जीर्यति । कथभूत पाटव ।
 मुग्धाना मूर्खाना प्रतारणे वचने परायण तत्पर । अत्र मल्लीनाथजीव-
 महावलदृष्टात ॥ ५६ ॥ इति ॥ सिंदूरप्रकराख्यस्य, व्याख्याया हर्षकी-
 त्तिभि ॥ सूरिभिर्निहिताया तु, मायाया प्रक्रमोऽजनि ॥ १२ ॥

जेम अपथ्य भोजन रोग कन्या विना परिणमतु नथी, तेम
 कपटने विषे लपट चित्तवृत्तिवाला मनुष्यनु, मूर्ख जनने छेतर-
 वामा तत्पर एवु जे चातुर्य प्रकट थाय छे, ते भविष्यमा उपद्रव
 करपा विना परिणाम पामतु नथी (५६)

हवे लोभ त्यागनो उपदेश कहे ॐ

(शार्दूलनिकीडितवृत्तम्)

यद्गुर्गामटवीमटति विकटं क्रामति देशातर,

गाहते गहन समुद्रमतनुकेशा कृपिं कुर्वते ॥

सेवते कृपण पति गजघटासघट्टुःमचर,

सर्पति प्रधन धनाधितधियस्तलोभविस्फूर्जितम् ॥५७॥

अथ लोभत्यागोपदेशमाह । यद्गुर्गामिति ॥ धनेन वित्तेनाधिता अधप्राय
 कृता धीर्बुद्धिर्यथा ते ईदृशा पुरुषा यत् दुर्गां निपमा अटवीं अरण्य

अटंति कामंति । पुनर्यत् विकटं विस्तीर्णं देशांतरं कामंति भ्रमंति । पुनर्यत् गहनं दुरवगाहं गाहंते उल्लंघयंति । पुनर्यत् अतनुक्लेशां बहुकष्टसाध्यां कृपिं कर्षणं श्रेत्रादि कुर्वते विदधते । पुनर्यत् कृपणं अदातारं पाति स्वामिनं सेवंते । पुनर्यत् गजघटानां हस्तिसमूहानां संघेन दुःसंचरं गंतुमशक्यं प्रधनं युद्धं प्रति सर्पयति गच्छंति । तत् सर्व्व लोभस्य विस्फूर्जितं लोभस्य चेष्टितं जानीहि । लोभवशादेतानि वस्तूनि कुर्व्वति । अतःकारणाद्लोभः संत्याज्य एव ॥ ५७ ॥

धनथी अंध थइ छे बुद्धि जेनी एवा पुरुषो जे विपम अटवीने विपे भ्रमण करे छे, विकट परदेशने विपे फरे छे, गहन एवा समुद्रतुं उल्लंघन करे छे, बहु दुःखवाली खेती करे छे, कृपण पतिनीसेवा करे छे, अने हस्तिओना समूहना संघट्ट(पासे पासे रहेवा)थी अंदर प्रवेश न थई शके एवा संग्रामने विपे पण जाय छे, ए सर्व्व लोभनुं चेष्टित छे. (५७)

मूलं मोहविपद्रुमस्य सुकृतांभोराशिकुंभोद्भवः,

क्रोधाग्नेररणिः प्रतापतरणिप्रच्छादने तोयदः ॥

क्रीडासन्नकलेर्विवेकशशिनः स्वर्भानुरापन्नदी-

सिंधुः कीर्तिलताकलापकलभो लोभः पराभूयताम् ॥ ५८

पुनराह ॥ मूलमिति ॥ भो भव्याः! लोभः पराभूयतां निराक्रियतां त्यज्यतां । मोह एव अज्ञानमेव विपद्रुमो विपतरुः तस्य मूलं जटारूपं । मूलशब्दस्याजहल्लिङ्गत्वम् । पुनः कथंभूतो लोभः । सुकृतमेव पुण्यमेवांभोराशिः समुद्रस्तस्य शोषणे कुंभोद्भवोऽगस्तिरिव । पुनः क्रोधाग्नेः अरणिः क्रोध एव अग्निस्तस्य अरणिः काष्ठं उत्पत्तिस्थानं । पुनः प्रताप एव तरणिः सूर्यस्तस्याच्छादने तोयदो मेघोऽत्रं । पुनः कलेः कलहस्य क्रीडासन्नलीलागृहं । पुनर्विवेक एव पुण्यापुण्यविचार एव शशी चंद्रस्तस्य स्वर्भानुः

राहु । पुन आपन्नदीसिंधु आपट कष्टान्येन नद्यस्तासा सिंधु समुद्रस्तासा स्थानरूपत्वात् । पुन किंभूतो लोभ । कीर्त्तिरेव लता वल्ली तस्या कलाप समूहस्तस्य विनाशे कलभो हस्तिशाय । ईदृशो लोभो जीर्यताम् ५८

अज्ञानरूपी विपवृक्षनु मूल, सुदृश्यरूपी समुद्रने (शोषण करवाने) अगस्त्यऋषि समान, क्रोत्ररूपी अग्निने (सलगाववाने) अरणिना काष्ठ समान, प्रतापरूपी सूर्यने ढाकवामा मेघ समान, क्लेशनु श्रीडागृह, विवेकरूपी चंद्रमाने (गली जवाने) राहु समान, आपत्तिरूपी नदीओना समुद्र समान, अने कीर्त्तिरूपी लताना समूहनो नाश करवामा हस्ती समान एवो जे लोभ, तेनो पराभव करो

(वसततिलकावृत्तम्)

निःशेषधर्मवनदाहविजृभमाणे,

दुःखौघभस्मनि विसर्पदकीर्त्तिधूमे ॥

बाढ धनधनसमागमदीप्यमाने,

लोभानले शलभता लभते गुणौघः ॥ ५९ ॥

पुनराह ॥ नि शेषेति ॥ लोभ एवानलोऽग्निस्तस्मिन् लोभानले गुणौघो ज्ञानादिगुणाना ओघ समूह शलभता पतगत्व लभते पतगवज्ज्वलति । कथभूते लोभानले । नि शेष समस्त यद्धर्म एव पुन तस्य दाहेन विजृभमाण विम्भार प्राप्नुयन् तस्मिन् । पुन कथभूते । दुःखाना ओघ समूह एव भस्म रक्षा यत्र स तस्मिन् । पुन कथभूते । विमर्षत् प्रसरत् अपकीर्त्तिरेव धूमो यस्मान् स तस्मिन् । पुन कथभूते । बाढ अतिशयेन धनान्येव द्रव्याण्येव इधनानि एधामि तेषा समागमेन आगमनेन दीप्यमानोऽप्यत प्रज्वलत् वृद्धि प्राप्नुयत् तस्मिन् सर्वे गुणा पतगयत् भवति ५९

समस्त धर्मरूपी धनने बालवाची विस्तार पामता, दुःखाना समूहरूपी भस्मबाला, प्रसरता अकीर्त्तिरूपी धूमाडावाला, अने धन-

रूपी इंधनना समागमथी अत्यंत जाज्वल्यमान एवा लोभरूपी अग्निने विपे, (सर्व) सद्गुणोनो समूह पतंगपणाने प्राप्त थाय छे (अर्थात् एवा लोभरूप अग्निमां पडीने सद्गुणोनो समूह बली जाय छे).

हवे संतोषना गुणो कहे छे.

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्.)

जातः कल्पतरुः पुरः सुरगवी तेषां प्रविष्टा गृहं,
चिंतारत्नमुपस्थितं करतले प्राप्तो निधिः संनिधिम् ॥
विश्वं वश्यमवश्यमेव सुलभाःस्वर्गापवर्गश्रियो,
ये संतोषमशेषदोषदहनध्वंसांबुदं विभ्रते ॥ ६० ॥

संतोषेण लोभो निवार्यः स्यादतः संतोषगुणानाह ॥ जात इति ॥ ये जनाः संतोषं तृष्णानिरोधं विभ्रते धारयन्ति । तेषां पुरोऽग्रे कल्पतरुः कल्पवृक्षो जातः प्रत्यक्षोऽभूत् । पुनस्तेषां गृहं सुरगवी कामधेनुः प्रविष्टा आगता । पुनस्तेषां करतले चिंतामणिरत्नं उपस्थितं आगतं । पुनस्तेषां निधिः द्रव्यस्य निधिः सन्निधिं समीपं प्राप्तः । पुनः विश्वं जगत् अवश्यं निश्चितं तेषां वश्यं जातं । पुनस्तेषां स्वर्गापवर्गश्रियः देवलोकमोक्षसंपदः सुलभाः सुप्राप्याः स्युः । कथंभूतं संतोषं । अशेषदोषदहनध्वंसांबुदमशेषाश्च ते दोषाश्च अशेषदोषाः त एव दहनः अशेषदोषदहनस्तस्य ध्वंसाय अंबुदं । अतः संतोष एव कर्तव्यः । अत्र सुभूमचक्रवर्तिसागरश्रेष्ठिकथा ॥ ६० ॥ सिंदूरप्रकराख्यस्य, व्याख्यायां हर्षकीर्तिभिः ॥ सूरिभिर्विहितायां तु, लोभस्य प्रक्रमोऽजनि ॥ इति त्रयोदशो लोभप्रस्तावः ॥ १३ ॥

समस्त दोषरूपी अग्निने शमाववामां मेघ समान एवो जे संतोष, तेने जे पुरुषो धारण करे छे, तेमनी आगल कल्पवृक्ष उत्पन्न थयुं छे, तेमना घरने विपे कामधेनुए प्रवेश करयो छे, तेमना हस्ततलने

विषे चिंतामणिरत्न प्राप्त थयुं छे, तेमने निधान मल्यो छे, तेमने सर्व जगत् वश्य थयुं छे, तेमज तेमने स्वर्ग अने मोक्षनी लक्ष्मी अवश्य सुलभ छे (एम समजबु) (६०)

हवे सौजन्यता राखवानो उपदेश कहे छे

(शिखरिणीवृत्तम्)

वर क्षिप्तः पाणिः कुपितफणिनो वक्रकुहरे,

वर झपापातो ज्वलदनलकुडे विरचितः ॥

वर प्रासप्रातः सपदि जठरातर्विनिहितो,

न जन्य दौर्जन्य तदपि विपदा सद्म विदुषा ॥६१॥

अथ सौजन्यविधानोपदेशमाह ॥ वरमिति ॥ कुपितस्य फणिन कुद्धस्य सर्पस्य वक्रकुहरे मुखविवरे पाणिर्हस्त क्षिप्तो निक्षिप्त सन् वर श्रेयान् । पुनर्ज्वलदनलकुडे प्रज्वलदग्निकुडे झपापातो विरचित कृतो वर श्रेष्ठ । पुन प्रासस्य कुतस्य प्रातो अग्र जठरात उदरमध्ये सपदि शीघ्र क्षिप्तो वर श्रेष्ठ । तदपि विदुषा पडितेन दौर्जन्य पैशून्य न जन्य न कर्त्तव्यमेव । किंभूत दौर्जन्य । विपदा आपदा कष्टाना सद्म गृह स्थानमित्यर्थ । अत कारणात् सौजन्यमेव विधेयम् ॥ ६१ ॥

कोपायमान थपला सर्पना मुखने विषे हाथ नाखवो ते सारो; जाज्वल्यमान अग्निना कुडने विषे झपापात करवो ते सारो, उदरना मध्यभागने विषे भालानो अग्रभाग नाखवो ते सारो; पण पडित पुरुषे आपत्तिनु स्थानक पबु जे दुर्जनपणु करबु ते सारू नहीं

(वसततिलकावृत्तम्)

सौजन्यमेव विदधाति यशश्चय च,

स्वश्रेयस च विभव च भवक्षय च ॥

दौर्जन्यमावहसि यत् कुमते तदर्थं,

धान्येऽनलं दिशसि तज्जलसेकसाध्ये ॥ ६२ ॥

पुनराह । सौजन्यमेव सुजनतैव पुंसां यशश्चयं कीर्तिसमूहं विदधाति करोति । पुनः स्वश्रेयसं स्वकल्याणं विदधाति । पुनर्विभवं द्रव्यं विदधाति । पुनर्भवक्षयं संसारक्षयं मोक्षं विदधाति । ततो हे कुमते ! हे कुबुद्धे ! यत् तदर्थं यशश्चयाद्यर्थं दौर्जन्यं पिशुनतां आवहसि धरसि । तत् धान्ये धान्यक्षेत्रेऽनलं अग्निं दिशसि ददासि । कथंभूते धान्ये । जलसेकसाध्ये जलस्य सेकेन सिंचनेन साध्ये निष्पादनीये । तत्र दवं ददासि ॥ ६२ ॥

सुजनताज पुरुषोना यशना समूहने धारण करे छे, तेमनुं श्रेय करे छे, वैभव करे छे अने संसारनो क्षय करे छे. तो, हे दुर्बुद्धि ! तुं ते ते कारणो (यश, वैभव अने संसारनो क्षय करवा)ने अर्थे दुर्जनता धारण करे छे, ते तो तुं जलसिंचनथी मेलववा योग्य एवा धान्यना क्षेत्रने विषे अग्नि मूके छे. (६२)

(पृथ्वीवृत्तम्.)

वरं विभववंध्यता सुजनभावभाजां नृणा-

मसाधुचरितार्जिता न पुनरूर्जिताः संपदः ॥

कृशत्वमपि शोभते सहजमायतौ सुंदरं,

विपाकविरसा न तु श्वयथुसंभवा स्थूलता ॥ ६३ ॥

दारिद्र्येऽपि सुजनतैव श्रेष्ठेत्याह ॥ वरमिति ॥ सुजनभावभाजां सौजन्यसहितानां. अत्र स्वजनभावभाजामपि पाठोऽस्ति, नृणां पुंसां विभवस्य वंध्यता निष्फलता निर्द्रव्यता दारिद्र्यमेव वरं श्रेष्ठं । परंतु असाधुचरिते नाऽर्जिता दौर्जन्येन उपाज्जिताः संपदः श्रियोऽपि वरं न श्रेष्ठा न श्लाघ्याः । कथंभूताः संपदः । ऊर्जिता वलिष्ठाः प्रचुराः । तत्र

दृष्टातमाह । सहज स्वाभाविक कृशत्व दौर्बल्यमपि शोभते । कथभूत कृशत्व । आयतौ उत्तरकाले आगामिकाले सुदर शोभन । तु पुन श्वयथुसभगा शोफाज्जाता स्थूलता पीनताऽपि न वर न श्रेष्ठा । कथ भूता स्थूलता । विपाके परिणामे अत्ये विरसा दारुणा ॥ ६३ ॥

सुजनतावाला मनुष्योने वैभव रहितपणु अर्थात् दारिद्र्य एज सारू छे, पण दुष्ट आचरणवडे उपाजैली सपत्ति सारी नथी, कारण के, आगामि कालने विपे सुदर एवु जे स्वाभाविक दुर्बल-पणु ते शोभे छे, पण परिणामे दारुण एवी जे सोजायी वएली पुष्टता ते शोभती नथी (६३)

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

न ब्रूते परद्रूषण परगुण वक्तयल्पमप्यन्वह,

सतोष वहते पराङ्घ्रिपु परावाधासु धत्ते शुचम् ॥

स्वश्लाघा न करोति नोज्झति नय नौचित्यमुल्लघय-

त्युक्तोप्यभिपमक्षमा न रचयत्येतच्चरित्र सताम् ॥ ६४ ॥

सौजन्यभाजा गुणानाह ॥ न ब्रूत इति ॥ सता साधूना सज्जनाना प्तच्चरित्र चेष्टित अस्ति । एतदिति किं ? सज्जन परद्रूषण परदोष न ब्रूते । पुनरल्पमपि तुच्छमपि परगुण अन्यगुण अन्वह निरतर वक्ति कथयति । पुन परेषा ऋद्धिपु सपत्सु सतोष अनभिलाप अमत्सर वहते धत्ते । पुन परनाधासु परपीडासु शुच शोक धत्ते । पुन स्वश्लाघा आत्म-प्रशसा न करोति । पुनर्नय न्याय नोज्झति न त्यजति । पुनरौचित्य योग्यता नोल्लघयति नातिक्रामति । पुनरप्रिय विरूप अहित उक्तोऽपि भाषितोपि अक्षमा क्रोध न रचयति । सता एतच्चरित्र वर्त्तते ॥ ६४ ॥ सिद्धप्रकरग्रथ व्याख्याया हर्षकीर्त्तिभि ॥ सूरिभिर्निहिताया तु, सौजन्य प्रन्नमोऽजनि ॥ १४ ॥

(सज्जन पुरुषो) पारका दोषने कहेता नथी; परंतु पारका गुणने, ते अल्प होय तो पण निरंतर कहे छे; पारकी संपत्तिने विषे (पारकी संपत्तिने जोईने) संतोष, अने परपीडाने विषे (परपीडाने जोईने) शोक धारण करे छे; आत्मप्रशंसा करता नथी; न्यायनो त्याग करता नथी अने योग्यतानुं उल्लंघन करता नथी; वली तेमने अप्रिय वचन कहां होय तो पण तेओ क्रोध करता नथी; आवुं सत्पुरुषोनुं चरित्र छे. (६४)

हवे गुणीजनना संगनुं वर्णन करे छे.

धर्मं ध्वस्तदयो यशश्च्युतनयो वित्तं प्रमत्तः पुमान्,

काव्यं निष्प्रतिभस्तपः शमदयाशून्यांऽल्पमेधाः श्रुतम् ॥

वस्त्वालोकमलोचनश्चलमना ध्यानं च वाञ्छत्यसौ,

यः संगं गुणिनां विमुच्य विमतिः कल्याणमाकांक्षति ६५

अथ गुणिसंगं वर्णयति ॥ धर्ममिति ॥ यो विमतिः निर्वुद्धिर्गुणिनां

गुणवतां मनुष्याणां संगं संसर्गं विमुच्य त्यक्त्वा कल्याणं श्रेय आकां-

क्षति । असौ विमतिः पुमान् ध्वस्तदयो गतकृपः निर्दयः सन् धर्मं पुण्यं

वाञ्छति । पुनश्च्युतनयो गतन्यायः अन्यायभाक् सन् यशः कीर्तिं वाञ्छति ।

पुनः प्रमत्तः प्रमादी सन् वित्तं धनं वाञ्छति । पुनर्निष्प्रज्ञः प्रज्ञा रहितः

सन् काव्यं कर्तुं वाञ्छति । पुनः शमेन उपशमेन दयया च हीनो रहितः

पुमान् तपो वाञ्छति । पुनरल्पमेधास्तुच्छबुद्धिर्बुद्धिरहितः सन् श्रुतं शास्त्रं

पठितुं वाञ्छति । पुनरलोचनो नेत्ररहितः सन् वस्तूनां घटपटादीनां विलो-

कनं दर्शनं वाञ्छति । पुनश्चलमनाः चलचित्तः सन् ध्यानं वाञ्छति । तथा

गुणवतां संगं विना कल्याणं न ॥ ६५ ॥

जे बुद्धिहीन पुरुष गुणी जननो संग त्यजी दर्ईने कल्याणनी इच्छा राखे छे; ते, दयानो त्याग करीने धर्मनी इच्छा करे छे

(એમ સમજવું), ન્યાયનો ત્યાગ કરીને યશની, પ્રમાદી વર્દને દ્રવ્યની, બુદ્ધિ વિના કાવ્ય કરવાની, શમતા અને દયા વિના તપની, અલ્પમતિવાલો છતા શાહના અધ્યયનની, નેત્ર વિના ઘસ્તુઓને જોવાની, અને ચ્ચલ ચિત્તવાલો છતા ધ્યાનની ઇચ્છા કરે છે (એમ સમજવું) (૬૫)

(હરિણીવૃત્તમ્)

હરતિ કુમર્તિં ભિત્તે મોહ કરોતિ વિવેકિતા,
વિતરતિ રતિ સૂતે નીતિં તનોતિ ગુણાવલિમ્ ॥
પ્રથયતિ યશો ધત્તે ધર્મમ્ વ્યપોહતિ દુર્ગતિં,

જનયતિ નૃણાં કિં નાભીષ્ટ ગુણોત્તમસંગમઃ ॥ ૬૬ ॥

પુનર્ગુણિસગ વર્ણયતિ ॥ હરતીતિ ॥ નૃણા પુસા ગુણૈ ઉત્તમા ગુણોત્ત-
માસ્તેપા સગમો નૃણા કિં કિં અભીષ્ટ વાહિત ન જનયતિ ન કરોતિ ?
અપિ તુ સર્વમભીષ્ટ જનયતિ । ગુણોત્તમસગમ કુમર્તિ કુબુદ્ધિ
હરતિ દૂરીકરોતિ । પુનર્મોહ અજ્ઞાન ભિત્તે વિદારયતિ । પુનર્વિવેકિતા
તત્ત્વાતત્ત્વવિજ્ઞત્વ કરોતિ । રતિં સતોષ વિતરતિ દદાતિ । પુનર્નીતિં
ન્યાય સૂતે જનયતિ । પુનર્ગુણાવલિં ગુણશ્રેણા તનોતિ । પાઠાતરે તુ
'તનોતિ વિનીતતા' વિનીતત્વ તનોતિ । પુનર્યશ કીર્તિ પ્રથયતિ વિસ્તારયતિ ।
પુનર્ધર્મમ્ ધત્તે ધરતિ । પુનર્દુર્ગતિં નરકતિર્યગ્ગતિરૂપા વ્યપોહતિ વિસ્ફો-
ટયતિ । એવ ગુણોત્તમસગમ સર્વમભીષ્ટ જનયતિ ॥ ૬૬ ॥

ગુણોવડે ઉત્તમ યવા જનોનો સગમ શુ શુ ઇચ્છિતને નથી ઉત્પન્ન
કરતો ? (તે સગમ) કુમર્તિને હરે છે, મોહને મેદે છે, તત્ત્વ અને અ
તત્ત્વનુ માન કરાવે છે, સતોષ આપે છે, નીતિને પ્રસવે છે, ગુણ સ-
મૂહને વિસ્તારે છે, યશને ફેલાવે છે, ધર્મને ધારણ કરે છે અને દુ-
ર્ગતિને દૂર કરે છે (૬૬)

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

लब्धुं बुद्धिकलापमापदमपाकर्तुं विहर्तुं पथि,
प्राप्तुं कीर्तिमसाधुतां विधुवितुं धर्मं समासेवितुम् ॥

रोद्धुं पापविपाकमाकलयितुं स्वर्गापवर्गश्रियं,
चेत्त्वं चित्त समीहसे गुणवतां संगं तदंगीकुरु ॥ ६७ ॥

पुनराह ॥ लब्धुं बुद्धीति ॥ रे चित्त! चेद्यदि त्वं बुद्धिकलापं बुद्धिसमूहं लब्धुं प्राप्तुं समीहसे वाञ्छसि । तत्तदा गुणवतां गुणिनां संगं संसर्गं अंगीकुरु विधेहि । पुनर्यदि विपदं आपदं अपाकर्तुं दूरीकर्तुं समीहसे । पुनर्यदि पथि न्यायमार्गं विहर्तुं विचरितुं वाञ्छसि । पुनः कीर्तिं प्राप्तुं वाञ्छसि । पुनरसाधुतां असौजन्यं विधुवितुं स्फोटयितुं समीहसे । पुनर्यदि धर्मं पुण्यं समासेवितुं कर्तुं समीहसे । पुनर्यदि पापविपाकं अशुभकर्मफलं रोद्धुं समीहसे । पुनः स्वर्गापवर्गश्रियं देवलोकमोक्षलक्ष्मीं आकलयितुं अनुभवितुं समीहसे । तदा गुणवतां संगं कुरु ॥ ६७ ॥

हे चित्त! जो तूं बुद्धिना समूहने प्राप्त करवाने, आपत्तिने दूर करवाने, न्यायमार्गने विषे विचरवाने, कीर्तिं संपादन करवाने, दुर्जनतानो त्याग करवाने, धर्मजुं उत्तम रीते सेवन करवाने, पापना फलने रोकवाने, अने स्वर्ग तथा मोक्षनी लक्ष्मीनो अनुभव करवाने इच्छतुं होय तो, गुणीजनना संगनो अंगीकार कर. (६७)

हवे निर्गुणना संगना दोषो कहे छे.

(हरिणीवृत्तम्)

हिमति महिमांभोजे चंडानिलत्युदयांबुदे,
द्विरदति दयारामे क्षेमक्षमाभृति वज्रति ॥

समिधति कुमत्यज्ञौ कंदत्यनीतिलतासु यः,
किमभिलपता श्रेयः श्रेयः स निर्गुणसंगमः ॥ ६८ ॥

નિર્ગુણસગમદોષમાહ ॥ હિમતીતિ ॥ સ નિર્ગુણસગમ કિમપિ શ્રેય
 કલ્યાણ અભિલપતા વાછતા પુરુષેણ કિં શ્રેય કિં આશ્રયણીય ? નાશ્ર-
 યણીય । સ ક ? યો મહિમા એવ મહત્ત્વમેગામોજ કમલ તસિન્ હિમતિ
 હિમમિવાચરતિ તદ્વિનાશકત્વાત્ । પુનર્યો નિર્ગુણસગમ ઉદય એવ ધન-
 ધાન્યપ્રતાપવૃદ્ધિરેવામોદો મેઘસ્ત્ર ચઢાનિલતિ પ્રચઢનાયુરિવાચરતિ ।
 પુનર્દયા એવ આરામો વન અથવા ઢમારામ ઇતિ પાઠે દમ એવ આરામો વન
 તત્ર દ્વિરદતિ દ્વિરદવદ્ ગજપદાચરતિ તદુન્મૂલકત્વાત્ । પુનર્ય ક્ષેમમેવ
 કુશલમેત્ર દમામૃત્ ગિરિસ્ત્ર વજ્રતિ વજ્રપદાચરતિ । તચ્છેદકત્વાત્ । પુનર્ય
 કુમતિરેવાગ્નિસ્ત્ર સમિંધતિ । સમિત્ ઇધન દગાચરતિ । તદ્વૃદ્ધિહેતુત્વાત્ ।
 પુનર્ય અનીતિલતાસુ અન્યાયગ્લિપુ કદતિ કટ ઇવાચરતિ । તન્મૂલભૂત-
 ત્વાત્ । ઈદ્દશો નિર્ગુણસગમ શ્રેયોવાછતા પુરુષેણ ન શ્રેય નાશ્રયણીય ॥
 અત્ર ગિરિશુક્રપુષ્પશુક્રયો વધા ॥ યત ॥ માતાપ્યેકા પિતાપ્યેકો, મમ
 તમ્ય ચ પક્ષિણ ॥ અહ મુનિભિરાનીત, સચ નીતો ગવાશિભિ ॥ ૧ ॥
 ગવાશિના તુ મ વચ શૃણોતિ, અહ તુ રાજન્ મુનિપુગનાનામ્ । પ્રત્યક્ષ-
 મેતદ્ભવતાઽપિ દષ્ટ, સમર્ગજા દોષગુણા ભવતિ ॥ ઇતિ વચનાત્ ॥૨॥૬૮॥
 સિદૂરપ્રકરમથ વ્યાખ્યાયા હર્ષકીર્ત્તિભિ ॥ સૂરિભિર્વિહિતાયા તુ, ગુણિ-
 સગમપ્રક્રમ ॥ ઇતિ પચદશો ગુણિસગમપ્રક્રમ ॥ ૧૧ ॥

જે (નિર્ગુણી જનનો સગમ) મહિમારૂપી કમલની ઉપર હિમ
 સમાન છે, ઉદયરૂપી મેઘને ત્રિપે પ્રચઢ વાયુ જેવો છે, દયારૂપી
 ઉદ્યાનને ત્રિપે હસ્તી તુલ્ય છે, કલ્યાણરૂપી પરંતને ત્રિપે વજ્ર જેવો
 છે, કુમતિરૂપી અગ્નિને ત્રિપે લાકડા સમાન છે અને અન્યાયરૂપી
 લતાને ત્રિપે વદ તુલ્ય છે, પવો જે નિર્ગુણી જનનો સગમ, તે શુ ક-
 લ્યાણની ઇચ્છાવાલા પુરુષોવ આશ્રય કરવા યોગ્ય છે ? અર્થાત્ ન ગી

हवे इंद्रियो जीतवानो उपदेश कहे छे.

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

आत्मानं कुपथेन निर्गमयितुं यः शूकलाश्वायते,
कृत्याकृत्यविवेकजीवितहतौ यः कृष्णसर्पायते ॥

यः पुण्यद्रुमखंडखंडनविधौ स्फूर्जत्कुठारायते,
तं लुप्तव्रतमुद्रमिंद्रियगणं जित्वा शुभंयुर्भव ॥ ६९ ॥

अर्थेन्द्रियजयोपदेशमाह ॥ आत्मानमिति ॥ हे साधो ! तं इंद्रियगणं पंचेन्द्रियसमूहं जित्वा विनिर्जित्य शुभंयुः शुभसंयुक्तो भव । तं कं ? यः इंद्रियगणः स्पर्शनरसनघ्राणचक्षुःश्रोत्रसमूहः आत्मानं स्वं कुपथेन कुमार्गेण निर्गमयितुं नेतुं शूकलाश्वायते दुर्विनीत अश्व इवाचरति । तस्य कुमार्गगामि-स्वभावत्वात् । पुनर्यः इंद्रियगणः कृत्यं च अकृत्यं च कृत्याकृत्ये तयोर्वि-वेक एव विचार एव जीवितं जीवितव्यं तस्य हतौ हरणे कृष्णसर्पायते कृष्णसर्प इवाचरति । पुनर्यः इंद्रियगणः पुण्यमेव द्रुमस्तेषां खंडं वनं तस्य खंडनविधौ छेदने स्फूर्जत्कुठारायते देदीप्यमान कुठार इवाचरति । कथंभूतं इंद्रियगणं । लुप्तव्रतमुद्रं लुप्ता छिन्ना व्रतानां मुद्रा मर्यादा येन सः तं ॥

हे साधु ! व्रतनी मर्यादाने छेदनारो एवो जे इंद्रियोनो समूह, ते आत्माने कुमार्गे लई जवाने हठीला अश्वनी पेटे आचरण करे छे, कृत्य अने अकृत्यना विवेकरूपी जीवितनुं हरण करवामां कृष्ण सर्प समान आचरण करे छे अने धर्मरूपी वृक्षना वनने खंडन कर-वामां स्फुर्जित कूहाडी समान आचरण करे छे, ते इंद्रियना समूहनो पराजय करीने कल्याण प्राप्त कर. (६९)

(शिखरिणीवृत्तम्)

प्रतिष्ठां यन्निष्ठां नयति नयनिष्ठां विघटय-
त्यकृत्येष्वधत्ते मतिमतपसि प्रेम तनुते ॥

विवेकस्योत्सेक विदलयति दत्ते च विपद,

पद तद्दोषाणा करणनिकुरव कुरु वशे ॥ ७० ॥

पुनराह ॥ प्रतिष्ठामिति ॥ भो भव्य ! तत्करणाना इन्द्रियाणा निकु
रव समूह वशे कुरु वश्यता नय आत्मायत्त विधेहि । तत्किं ? यत्
करणनिकुरव प्रतिष्ठा महत्त्व निष्ठा अयसान क्षय नयति प्रापयति । पुन-
र्यत् नयनिष्ठा न्यायस्थितिं विघटयति स्फोटयति । पुनर्यत् अकृत्येषु अना-
चारेषु गतिं बुद्धिं आधत्ते स्थापयति । पुन अतपसि अविरतौ प्रेम तनुते
स्नेह कुरुते । पुनर्यत् विवेकस्य कृत्याऽकृत्यत्रिचारस्य उत्सेक उन्नतत्व विद-
लयति विध्वंसयति । पुनर्यत् विपद आपद कष्ट दत्ते । तत् करणनिकुरव
इन्द्रियसमूह स्वशे कुरु । कथभूत करणनिकुरव । दोषाणा पद स्थान ॥

हे भव्यजीव ! सर्व दोषोन्मु स्थानक एवो जे इन्द्रियोनो समूह,
ते प्रतिष्ठानो नाश करे छे, न्यायनी निष्ठाने तोडी नाखे छे, अका-
र्योने विषे मति धारण करे छे, अविरतिने विषे छेद करे छे,
विवेकना उन्नतपणानो विनाश करे छे अने विपत्तिने आपे छे, ते
इन्द्रियना समूहने पोताने स्वाधिन कर (७०)

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

धत्ता मौनमगारमुज्झतु विधिप्रागल्भ्यमभ्यस्यता-

मस्त्वर्तर्गणमागमश्रममुपादत्ता तपस्तप्यताम् ॥

श्रेयःपुजनिबुजभजनमहावात न चेदिन्द्रिय-

व्रात जेतुमर्वाति भस्मनि हुत जानीत सर्वं ततः ॥ ७१ ॥

धत्तामिति ॥ हे साधो ! भवान् मौन धत्ता कुरुता । पुन अगार
गृह उज्झतु त्यक्तु । पुनविधिप्रागल्भ्य सर्वाचारचातुर्यं अभ्यस्यता क
रोतु । अतर्गण गच्छतासमध्ये अथवा अतर्ब्वणमितिपाठे वनमध्ये अस्तु

भवतु । पुनरागमश्रमं सिद्धांतपठनं उपादत्तां अंगीकुरुतां । पुनस्तपस्तप्यतां करोतु । परंचेद्यदि इंद्रियत्रातं इंद्रियसमूहं जेतुं वशीकर्तुं नावैति न जानाति । तदा सर्व्वं पूर्वानुष्ठानं भस्मनि रक्षायां हुतं वृथा जानीत । कथंभूतं इंद्रियत्रातं । श्रेयसां कल्याणानां पुंज एव निकुंजं तस्य भंजने महावातं वातूलममानं ॥ ७१ ॥

हे साधु ! मौनव्रत धारण करो, धरनो त्याग करो, आचारना चातुर्यनो अभ्यास करो, वनने विषे गमन करो, सिद्धांतना पाठनो अंगीकार करो, तीव्र तपश्चर्या करो; (ए वधुं गमे एटलुं करो) पण ज्यां-सुधी कल्याणना समूहरूप वनने भागवाने महावायु समान एवो जे इंद्रियोनो समूह, तेनो पराजय करवानुं जाणुं नथी, त्यांसुधी ते सर्व (मौनव्रत आदि) भस्मने विषे होमेला जेवुं (वृथा) जाणो.

धर्मध्वंसधुरीणमभ्रमरसावारीणमापत्प्रथा-

लंकर्मीणमशर्मनिर्मितिकलापारीणमेकांततः ॥

सर्वाज्ञीनमनात्मनीनमनयात्यंतीनमिष्टे यथा,

कामीनं कुमताध्वनीनमजयन्नक्षौधमक्षेमभाक् ॥७२॥

पुनर्विदोषमाह ॥ धर्मध्वंसेति ॥ अज्ञाणां इंद्रियाणां ओवं समूहं अजयन् अवशीकुर्व्वन् जनः अक्षेमभाक् अकल्याणभाग् भवति । कथंभूतं अक्षौधं । धर्मध्वंसे धुरीणः मुख्यस्तं । पुनरभ्रमरसस्य सत्यज्ञानस्य आवारीणं आवरणाय समर्थ आवारीणस्तं आच्छादकं । पुनः कथंभूतं । आपदां कष्टानां प्रथायां विस्तारणे अलंकर्मीणः समर्थस्तं । पुनः किंभूतं । अशर्मणां अकल्याणानां दुःखानां निर्मितौ निर्माणे करणे कलापारीणश्चतुरस्तं । पुनः किंभूतं । एकांततो निश्चयेन सर्वाज्ञीनः सर्वाज्ञि-मक्षकस्तं । पुनः किंभूतं । न आत्मने हितोऽनात्मनीनः तं आत्मनोऽहितं । पुनः किंभूतं । अनयेऽन्यायेऽत्यंतीनोऽत्यंतगामी तं । पुनः किंभूतं । इष्टे

इष्टवस्तुनि यथाकाम स्वेच्छया वर्त्तते इति यथाकामिनस्त । पुन किंभूत ।
कुमते कुत्सितमते अभ्यनीन पाथस्त । ईदृश इन्द्रियसमूह अजयन्
सन् अक्षेमभाग् भवति ॥ ७२ ॥ यत ॥ कुरगमातगपतगभृग-मीना
हता पचभिरेव पच ॥ एक प्रमाटी स कथ न हन्यते, य सेयते पच-
भिरेव पच ॥ १ ॥ इति ॥ सिंदूरप्रकरग्रथ-व्याख्याया हर्षकीर्त्तिभि ॥
सूरिभिर्निहिताया तु, इन्द्रियप्रक्रमोऽजनि ॥ १६ ॥

धर्मनो नाश करयामा अग्रेसर, सत्य वातने आवरण करनार,
आपत्तिने विस्तारवामा समर्थ, दुःख उत्पन्न करवाना कार्यमा
पार पामेलो, एकांत सर्व अन्न भक्षक, आत्माने अहितकारी, अ-
न्याय मार्गमा चालनार, इच्छितने विषे स्वेच्छाए वर्तनारो, अने
कुमत मार्गने विषे जनारो पत्रो जे इन्द्रियोनो समूह छे, तेने नहि
जीतनारो प्राणी कल्याणने भजनारो यतो नथी (अर्थात् एवा
मनुष्यनु श्रेय यतु नथी) (७२)

द्वे लक्ष्मीनो स्वभाव कहे छे

निम्न गच्छति निम्नगेव नितरा निद्रेव विष्कभते,

चैतन्य मदिरेव पुष्यति मद धूम्येव दत्तेऽधताम् ॥

चापल्य चपलेव चुवति दग्जालेव तृष्णां नय-

त्युल्लाम कुलटागनेव कमला स्वैर परिभ्राम्यति ॥७३॥

पुर्लक्ष्मीत्वभावात् ॥ निम्न गच्छति ॥ कमला लक्ष्मी निम्न नीच
प्रति गच्छति । केव ? निम्नगा इव नदीव । यथा नदी नीच गच्छति ।
पुन नितरा अतिशयेन चैतय ज्ञान विष्कभते विनाशयति । केव ?
निद्रेव यथा निद्रा अनैतन्य करोति । पुर्लक्ष्मीर्गद अहकार पुष्यति
पुष्पाति । केव ? मदिरेव सुरेव यथा मट्टिरा मद उन्मत्तता करोति ।
पुन कमला अगा दत्ते अधत्व करोति । केव ? दूम्येव धूमसमूह इव ।

यथा धूमोऽप्यधत्वं करोति । पुनर्लक्ष्मीश्चापल्यं चुंबति भजति । केव ? चपला इव विद्युदिव । पुनः कमला तृष्णां उल्लासं नयति । लोभवाच्यां वर्द्धयति । केव ? दवज्वाला इव । यथा दवज्वाला तृष्णां वर्द्धयति । पुनः कमला स्त्रैरं स्वेच्छया परिभ्रमति । केव ? कुलटांगना इव असती स्त्री इव यथा असती स्त्री स्वेच्छया भ्रमति तद्वत् ॥ ७३ ॥

लक्ष्मी, नदीनी पेठे नीच प्रत्यं जाय छे; निद्रानी पेठे चैतन्यनो विनाश करे छे; मदिरानी पेठे मदनुं पोषण करे छे; धूमाडाना समूहनी पेठे अंधपणुं आपे छे; विजलीनी पेठे अस्थिरपणाने भजे छे; दावाशिनी पेठे तृष्णाने वधारे छे; अने कुलटा स्त्रीनी पेठे स्वेच्छाप भ्रमण करे छे. (७३)

हवे धनना दोषो कहे छे.

दायादाः स्पृहयंति तस्करगणा मुष्णंति भूमीभुजो,
गृह्णंति च्छलमाकलय्य हुतभुग्भस्मीकरोति क्षणात् ॥

अंभः प्लावयति क्षितौ विनिहितं यक्षा हरंते हठात्,
दुर्वृत्तास्तनया नयंति निधनं धिग्वह्वधीनं धनम् ॥ ७४ ॥

धनस्य दोषानाह ॥ दायादेति ॥ धनं द्रव्यं धिक् अस्तु । धिक् निर्भर्त्सननिन्दयोः । किंभूतं धनं । बह्वधीनं बहूनामधीनमतो बहवः इच्छंति । कथं ? दायादाः गोत्रिणः स्पृहयंति ग्रहीतुं वाञ्छंति । पुनस्तस्करगणा-
श्रौरसमूहाः मुष्णंति चोरयंति । पुनर्भूमीभुजो राजानः छलं आकलय्य मिषं दत्त्वा गृह्णंति । हुतमुक् बहिः क्षणाद्वेगेन भस्मीकरोति ज्वाल-
यित्वा रक्षां करोति । पुनरंभः पानीयं प्लावयति वाहयति । पुनर्यद्भनं क्षितौ विनिहितं स्थापितं सत् यक्षा व्यंतरा हठाद्वलात्कारेण हरंते अपहरंति । पुनर्दुर्वृत्ताः दुराचारास्तनयाः पुत्रा निधनं विनाशं नयंति प्रापयंति । एवं बह्वधीनं धनं धिगस्तु ॥ ७४ ॥

जेनी दाय्यादो (एक गोत्रमा जन्मेला) इच्छा करे छे, जेने चोर लोको चोरी जाय छे, राजाओ डल करीने लई ले छे, अग्नि क्षणमात्रमा भस्म करे छे, जल डूवायी दे छे, भूमिने विपे राख्यार्थी व्यतरो बलात्कारे हरी जाय छे अने जेनो दुराचारी पुत्रो विनाश करे छे एम बहु बहु जणाने आधीन एवु जे धन तेने धिक्कार याओ । (७४)

नीचस्याऽपि चिर चट्टनि रचयत्यायाति नीचैर्नति,

शत्रोरप्यगुणात्मनोऽपि विदधत्युच्चैर्गुणोत्कीर्त्तनम् ॥

निर्वेद न विदति किंचिदकृतज्ञस्यापि सेवाक्रमे,

कष्ट किं न मनस्विनोऽपि मनुजाः कुर्वन्ति वित्तार्थिनः ॥७५॥

धने मोहोत्पादकत्वमाह ॥ नीचस्येति ॥ मास्विनो मानवतो दक्षा

अपि मनुष्या वित्तार्थिनो द्रव्यार्थिन सत किं कष्ट न कुर्वन्ति । अपि तु सर्वं कष्ट कुर्वन्ति । यथा नीचस्यापि नरस्यागे चिर चिरकाल याचमानाश्चट्टनि चट्टनचनानि प्रियवचनानि रचयति जल्पति । पुनर्नीचैर्नरे सम नति आयाति प्रणाम कुर्वन्ति । पुन शत्रोरपि अगुणात्मनोपि निर्गुणस्यापि उच्चैरतिशयेन गुणोत्कीर्त्तन गुणवर्णन विदधति । पुनरकृतज्ञस्याऽपि प्रभो सेवाक्रमे सेवाकरणे किंचित् स्लोकमपि निर्वेद सेद न विदति । जानति । वित्तवाच्छ्रुता सत ॥ ७५ ॥

मानवता मनुष्यो पण द्रव्यना अर्था धरने, नीच पुरुषोनी आगल चिरकाल मिष्ट वचन बोले छे (सुशामत करे छे), नीच पुरुषोने नमस्कार करे छे, निर्गुणी शत्रुनु पण उचे स्वरे गुण वर्णन करे छे; अने करेला गुणने नहि जाणनारा स्वामीनी सेवा करवामा पण काई दुःख धरता नहीं, आम तेओ शु शु कष्ट नहीं करता ? (७५)

लक्ष्मीः सर्पति नीचमर्णवपयःसंगादिवांभोजिनी-
संसर्गादिव कंटकाकुलपदा न कापि धत्ते पदम् ॥

चैतन्यं विपसन्निधेरिव नृणामुज्झासयत्यंजसा,

धर्मस्थाननियोजनेन गुणिभिर्ग्राह्यं तदस्याः फलम् ॥७६॥

उपमानेन श्रीस्वरूपमाह ॥ लक्ष्मीः नीचं सर्पति नीचं जनं प्रति
याति । कस्मात् ? उत्प्रेक्षते । अर्णवपयःसंगात् समुद्रजलसंगमानी-
चगामिन्यभूत् । पुनर्लक्ष्मीः कापि पदं स्थानं न धत्ते न स्थापयति ।
कीदृशी । अंभोजिनीसंसर्गात् कमलिनीसंयोगादिव । कंटकाकुलपदा
कंटकैर्व्याप्तचरणेव ॥ पुनर्लक्ष्मीर्नृणां पुंसां चैतन्यं ज्ञानं अंजसा वेगेनो-
ज्झासयति गमयति । कस्मात् विपसन्निधेर्विपसामीप्यादिव लक्ष्म्याः
विपस्य च समुद्रस्थानत्वात् तस्मात्कारणात् गुणिभिर्जनैर्धर्मस्थाननियो-
जनेन धर्मस्थानव्ययकरणेनास्याः लक्ष्म्याः फलं ग्राह्यं सफला कर्तव्ये-
त्यर्थः ॥ ७६ ॥ सिद्धप्रकरग्रंथ—व्याख्यायां हर्षकीर्त्तिभिः ॥ सूरिभिर्विहि-
तायां तु, लक्ष्म्याश्च प्रक्रमोऽजनि ॥ १७ ॥

लक्ष्मी, समुद्रना जलना संसर्गथीज होयनी ! तेम नीच प्रत्ये जाय
छे; कमलिनीना संसर्गथी पगमां कांटो वाग्यो होयनी ! तेम कोई
स्थले पग मूकती नथी; अने विपनी साथे एकज स्थानमां
रहेवाथीज होयनी ! तेम मनुष्योना चैतन्यनो एकदम नाश
करे छे; माटे गुणिजनोए तेने (लक्ष्मीने) धर्मने विपे जोडीने
(धर्मकार्यमां खरचीने) तेनुं फल ग्रहण करवुं. (७६)

हवे दाननो उपदेश कहे छे.

चारित्रं चिनुते धिनोति विनयं ज्ञानं नयत्युन्नतिं,
पुष्पाति प्रशमं तपः प्रवलयत्युल्लासयत्यागमम् ॥

पुण्य कंदलयत्यऽथ दलयति स्वर्गं ददाति क्रमात्,

निर्वाणश्रियमातनोति निहित पात्रे पवित्र धनम् ॥७७॥

दानोपदेशमाह ॥ चारित्रमिति ॥ पवित्र न्यायोपार्जित धन वित्त

पात्रे सुपात्रे निहित दत्त सत् चारित्र सयम चिनुते वर्द्धयति । विनय
विनयगुण धिनोति प्रीणयति । पुनर्जान श्रुतादि उन्नतिं नयति प्रापयति ।
पुन प्रशम उपशम पुष्णाति पोषयति । पुनस्तपो मासक्षपणादि प्रमल-
यति पारणादियोगादुत्साहयति । पुनरागम सिद्धातपठनादि उल्लासयति
प्रमल करोति । पुन पुण्यमेव सत्कर्मवन कदलयति कदलायुक्त करोति ।
पुन अथ पाप दलयति सडयति । पुन स्वर्गं ददाति । क्रमादनुक्रमेण
निर्वाणश्रिय मोक्षलक्ष्मीं आतनोति दत्ते इत्यर्थ । सुपात्रे दत्त धन
एतानि वस्तूनि करोति ॥ ७७ ॥

पात्रने विषे आपेलु एवु पवित्र द्रव्य चारित्रनी वृद्धि करे छे,
विनयने वधारे छे, ज्ञानने उन्नत करे छे, शमतारसनु पोषण
करे छे, तपने प्रमल करे छे, शास्त्रनो उल्लास करे छे, पुण्यने
उत्पन्न करे छे, पापनो विनाश करे छे, स्वर्गने आपे छे अने
अनुक्रमे मोक्षरूपी लक्ष्मीने विस्तारे छे (७७)

दारिद्र्य न तमीक्षते न भजते दोर्भाग्यमालयते,

नाऽकीर्तिर्न पराभवोऽभिलषते न व्याधिरास्कदति ॥

दैन्य नाद्रियते दुनोति न दर. क्लिश्नति नैरापदः,

पात्रे यो वितरत्यनर्थदलन दान निदान श्रियाम् ॥७८॥

पुनर्दानगुणानाह ॥ दारिद्र्य नेति ॥ य पुमान् पात्रे सुपात्रे दान
वितरति प्रपच्छति । त पुरप दारिद्र्य न ईक्षते न पश्यति । पुनस्त
दोर्भाग्य दुर्भागत्व न भजते न सेवते । पुनम्न अकीर्तारपयशो नालयते
नाश्रयति । पुनम्न पराभव नाऽभिलषते न वाछति । पुनर्व्याधिर्माद्य त

नास्कंदति न शोषयति । पुनर्देन्यं दीनता नाद्रियते नाश्रयति । पुनर्दरो भयं न दुनोति न पीडयति । पुनः आपदो व्यसनानि कष्टानि तं न क्लिञ्चति न पीडयति । यः पात्रे दानं ददाति । किंभूतं दानं ? अनर्थानां उपद्रवानां दलनं छेदनं पुनः किंभूतं श्रियां संपदां निदानं कारणं ॥ ७८ ॥

उपद्रवनो नाश करनारुं अने संपत्तिनुं कारणभूत एवुं जे दान, तेने जे पुरुष पात्रजनने विपे आपे छे, ते पुरुषनी सामुं दारिद्र्य जोतुं नथी, दौर्भाग्य तेने सेवतुं नथी, अपयश तेनो आश्रय करतो नथी, पराभव तेनी अभिलाषा करतो नथी, व्याधि तेनुं शोषण करतो नथी; दीनता तेनो आदर करती नथी, भय तेने पीडतो नथी, अने आपत्तिओ तेने क्लेश पमाडती नथी.(७८)

लक्ष्मीः कामयते मतिर्मृगयते कीर्तिस्तमालोकते,

प्रीतिश्चुंबति सेवते सुभगता नीरोगताऽऽलिङ्गति ॥

श्रेयःसंहतिरभ्युपैति वृणुते स्वर्गोपभोगस्थिति-

मुक्तिर्वाञ्छति यः प्रयच्छति पुमान् पुण्यार्थमर्थं निजम् ॥ ७९

दानगुणानाह ॥ लक्ष्मीरिति ॥ यः पुमान् पुण्यार्थं श्रेयोर्थं निजं अर्थं स्वकीयं धनं प्रयच्छति ददाति । तं पुरुषं लक्ष्मीः कमला कामयते वाञ्छति । पुनर्मतिर्वृद्धिस्तं मृगयते अन्वेषति । पुनः कीर्तिस्तं आलोकते पश्यति । पुनः प्रीतिरानंदस्तं चुंबति श्लिष्यति । पुनः सुभगता सौभाग्यं तं सेवते भजति । नीरोगता आरोग्यं तं आलिङ्गति । पुनः श्रेयःसंहतिः कल्याणपरंपरा तं अभ्युपैति सन्मुखमायाति । पुनः स्वर्गोपभोगस्थिति-र्देवलोकस्य भोगपद्धतिस्तं वृणुते वरयति । पुनर्मुक्तिर्मोक्षस्तं वाञ्छति । यः पुण्यार्थं निजं अर्थं प्रयच्छति ॥ ७९ ॥

जे पुरुष पोतानुं द्रव्य पुण्यार्थं आपे छे, ते पुरुषनी, लक्ष्मी इच्छा करे छे; तेने बुद्धि शोधे छे, कीर्ति जुए छे, प्रीति चुंबन

કરે છે, સૌભાગ્ય સેવા કરે છે, આરોગ્યતા આલિંગન કરે છે, કલ્યાણની પરપરા તેની સન્મુખ આવે છે, સ્વર્ગના ઉપભોગની પદ્ધતિ તેને વરે છે અને મોક્ષસ્ત્રી તેની ઘાછા કરે છે (૭૯)

(મદાક્રાતાવૃત્તમ્)

તસ્યાસન્ના રતિરનુચરી કીર્તિરુત્કઠિતા શ્રીઃ,

સ્ત્રિગ્ધા બુદ્ધિઃ પરિચયપરા ચક્રવર્તિત્વઋદ્ધિઃ ॥

પાળૌ પ્રાપ્તા ત્રિદિવકમલા કામુકી મુક્તિસપ-

ત્સક્ષેત્ર્યા વપતિ વિપુલ વિત્તવીજ નિજ યઃ ॥ ૮૦ ॥

ભૂયોઽપ્યાહ ॥ ય પુમાન્ નિજ સ્વકીય વિપુલ પ્રચુર વિત્તમેઽ વીજ સક્ષેત્ર્યા (૧ જિનમુન, ૨ ત્રિન, ૩ પુલક, ૭ ચતુર્વિધસઘ ભક્તિ-રૂપાયા) વપતિ । તસ્ય પુરુષસ્ય રતિ સમાધિરાસન્ના સમીપર્તિની સ્યાત્તથા તસ્ય કીર્તિરનુચરી સેવિકા સ્યાત્તથા તસ્ય શ્રી સપત્ ધનધાન્ય-હિરણ્યરૂપા ઉત્કઠિતા મિલનાયોત્કઠિતા સ્યાત્તથા તમ્ય બુદ્ધિરૌત્પત્તિકથા યા સ્ત્રિગ્ધા સ્નેહપતી સ્યાત્તથા તસ્ય ચક્રવર્તિત્વઋદ્ધિ સાર્વભૌમવિભૂતિ પરિચયપરા મુપરિચિતા સ્યાત્તથા ત્રિદિવસ્ય સ્વર્ગસ્ય કમલા શ્રી પાળો દ્વમે પ્રાપ્તા સગતા મ્યાત્તથા મુક્તિસપત્ મિદ્ધિરમા કામુકી સામિલાપા સ્યાય સક્ષેત્ર્યા નિજ વિત્તવીજ વપતિ ॥૮૦॥ અત્ર ધનાશાલિભદ્ર ચદ-નવાલા સાગરચદ્રશ્રેષ્ઠિકથા ॥ મિદૂરપ્રકરત્રય વ્યાલ્યાયા હર્ષકીર્તિભિ ॥ સુરિભિર્ગિહિતાયા તુ, દાનમ્ય પ્રવ્રમોઽજનિ ॥ ૧૮ ॥ ઇતિ દાનપ્રક્રમ ૧૮

જે પુરુષ પોતાના વિશાલ દ્રવ્યરૂપી ધીજને સાત ક્ષેત્રને વિષે ઘાવે છે, તે પુરુષને મુલ્ય સપત્તિ સમીપ વર્તે છે, કીર્તિ ડાસી ધાય છે, લક્ષ્મી (મલવાને) ઉત્કઠિત ધાય છે, બુદ્ધિ ક્ષેત્રવાલો ધાય છે, ચક્રવર્તીપણની ઋદ્ધિ પરિચયવાલી ધાય છે, સ્વર્ગલક્ષ્મી દ્વસ્તને વિષે પ્રાપ્ત ધાય છે, અને મુક્તિ સપત્તિ અમિલાપાવાલી ધાય છે (૮૦)

हवे तपनो उपदेश कहे छे,

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

यत्पूर्वाजितकर्मशैलकुलिशं यत्कामदावानल-

ज्वालाजालजलं यदुग्रकरणग्रामाहिमंत्राक्षरम् ॥

यत्प्रत्यूहतमःसमूहदिवसं यल्लब्धिलक्ष्मीलता-

मूलं तद्विविधं यथाविधि तपः कुर्वीत वीतस्पृहः ॥८१॥

अथ तपस उपदेशद्वारमाह ॥ यदिति ॥ वीता गता स्पृहा वांछा यस्य स वीतस्पृहः सन् वांछा निदानादिरहितः सन् तद्विविधं तपः कुर्वीत कुर्यात् । तत्किं ? यत्तपः पूर्वं भवेऽजितानि उपाजितानि यानि कर्माणि तान्येव शैलाः पर्वतास्तेषु कुलिशं वज्रं । तेषां छेदकत्वात् । पुनर्यत्तपः काम एव दावानलो द्वाग्निस्तस्य ज्वालानां जालः समूहस्तत्र जलं । तद्विनाशकत्वात् । पुनर्यत्तपः उग्रो दारुणो यः करणानां इंद्रियाणां ग्रामः समूहः स एवाहिः सर्पस्तस्य मंत्राक्षरं सर्पमंत्रस्य वीजं तत्स्वाधीनकर्तृत्वात् । पुनर्यत्तपः प्रत्यूहा एव विघ्ना एव तमसोऽधकारस्य समूहस्तत्र दिवसं दिनं । तन्नाशकत्वात् । पुनर्यत्तपो लब्धिलक्ष्मी लब्धिसंपदेव लता वल्ली तस्याः मूलं उत्पादनकंदं । तद्विविधं नानाप्रकारं यथाविधि तपः कुर्वीत ॥

पूर्वं उपार्जन करेलां कर्मरूपी पर्वतने (छेदवाने) वज्र समान, मनवांछितरूप दावानलनी जालने (क्षमाववाने) जल समान, उग्र एवो जे इंद्रिय समूह ते रूप सर्पने (वश करवाने) मंत्राक्षर समान, विघ्नरूप अधकारना समूहने (नाश करवाने) दिवस समान अने लब्धि तथा लक्ष्मीरूपी लताने (उत्पन्न करवाने) मूल समान—एवा वे प्रकारना तपने; तमे काई पण फलनी इच्छा करथा विना, विधि प्रमाणे आदरो. (८१)

यस्माद्विन्नपरपरा विघटते दास्य सुराः कुर्वते,

कामः शाम्यति दाम्यतीन्द्रियगणः कल्याणमुत्सर्पति ॥

उन्मीलति महर्द्धयः कलयति ध्वस चयः कर्मणा,

स्वाधीन त्रिदिव शिष्य च भजति श्लाघ्य तपस्तत्र किम् ॥

तप प्रभाषमाह ॥ यस्मादिति ॥ तत्तप किं श्लाघ्य न प्रशस्य न ?

अपि तु श्चाम्यमेव । तत्किं ? यस्मात्तपसो विन्नपरपरा कष्टश्रेणिर्विघटते
विलय याति । पुन सुरा देवा दास्य दासत्व कुर्वते । पुनर्यस्मात्काम
शाम्यति उपशम याति । पुन इन्द्रियगण पचेन्द्रियसमूहो दाम्यति दम
प्राप्नोति । पुनर्यस्मात्तपस कल्याण श्रेय उत्सर्पति प्रसरति । पुनर्यस्मान्म-
हर्द्धयर्नीर्यकरादिमपठ उन्मीलति विकसति । पुनर्यस्मात् कर्मणा ज्ञाना-
रणीयादीना चय समूहो ध्वस नाश कलयति प्रयाति । पुनर्यस्मात्तपस
त्रिन्वि स्वर्गश्च पुन त्रिषु मोक्ष स्वाधीन स्वायत्त स्यात्तत्तप किं श्लाघ्य
त म्यात् ॥ ८२ ॥

जे तपवी कष्ट परपरा नाश थाय छे, देवताओ दासपणु करे
छे, कामविकार शान थाय छे, इन्द्रियोनो समूह दमाय छे,
कल्याण प्रसरे छे, महा क्रुद्धिओ विकस्वर थाय छे, ज्ञानावणादि
कर्मसमूह नाश पामे छे, तथा स्वर्ग अने मोक्ष स्वाधीन थाय छे,
एणु जे तप, ते शु प्रशसा करवा लायक नथी ? (८२)

कातार न यवेतरो ज्वलयितु दक्षो दत्ताग्निं विना,
दात्ताग्निं न यवेतर. शमयितु शक्तो विनाभोधग्म् ॥

निष्णात परन विना निरमितु नान्यो यथाभोधर,
कर्माद्य तपमा विना किमपर हर्तु समर्थस्तथा ॥ ८३ ॥

अन्यथ ॥ कातारमिति ॥ यथा कातार वन ज्वलयितु दात्ताग्निं विना
शक्नोति दक्षो न । पुरार्थथा दात्ताग्निं शमयितु निष्णातयितु अभोधर

मेघं विनाऽपरः शक्तो न समर्थो न । पुनर्यथाऽभोधरं मेघं निरसितुं
दूरीकर्तुं पवनं विनाऽन्यो न निष्णातो न निपुणः । तथैव कर्मोद्यं कर्म-
समूहं हंतुं छेत्तुं तपसा विनाऽन्यत्किं समर्थं ? अपितु न किमपि । किंतु
तप एव कर्माणि हर्तुं समर्थं ८३

जेवी रीते बनने वालवाने दावाग्नि विना अन्य कोई समर्थ
नथी; जेम दावाग्निने शमाववाने मेघ विना अन्य कोई शक्तिमान्
नथी; अने जेम मेघने विखेरी नांखवाने वायु विना अन्य कोई
निपुण नथी, तेवी रीते कर्मना समूहने हरवामां तप विना अन्य
कोई समर्थ नथी. (८३)

हवे तपनो महिमा कहे छे.

(स्रग्धरावृत्तम्)

संतोपस्थूलमूलः प्रशमपरिकरः स्कंधबंधप्रपंचः,

पंचाक्षीरोधशाखः स्फुरदभयदलः शीलसंपत्प्रवालः ॥

श्रद्धांभःपूरसेकाद्विपुलकुलवलैश्वर्यसौंदर्यभोगः,

स्वर्गादिप्राप्तिपुष्पः शिवसुखफलदः स्यात्तपःपादपोऽयम् ॥ ८४

पुनराह ॥ संतोपेति ॥ अयं तप एव पादपो वृक्षः शिवसुखफलदः
स्यात् शिवसुखान्येव फलानि ददातीति मोक्षफलदः स्यात् । किंभूत-
स्तपःपादपः । संतोपो मूर्च्छात्याग एव स्थूलं पुष्टं मूलं यस्य सः । पुनः
किंभूतः ? प्रशम एव क्षमा एव परिकरः परिवारो यस्य सः । पुनः किंभूतः
स्कंधा आचारःगादिश्रुतस्कंधास्तेषां बंधो रचना एव प्रपंचो विस्तारो
यस्य सः । पुनः किंभूतः । पंचानां अक्षाणां इंद्रियाणां समाहारः पंचाक्षी
पंचाक्ष्याः रोध एव शाखा यस्य सः । पुनः किंभूतः । स्फुरत् देदीप्य-
मानं अभयं अभयदानमेव दलत्वं यस्य सः । अथवा स्फुटविनयदलः
स्फुटानि प्रकटानि विच्यरूपाणि दलानि पत्राणि यस्य सः । पुनः

કિંમૂત । શીલસપદેવ વ્રહ્મવ્રતમેવ પ્રગલા નવપલ્લવા यस્ય સ । પુન
 કિંમૂત : શ્રદ્ધારુચિ સૈવામ પાનીય તસ્યા પૂસ્તેન સેક સિંચન
 તસ્માત્ વિપુલાનિ વિસ્તીર્ણાનિ કુલત્રલૈશ્વર્યસૌંદર્યાણ્યેવ ભોગો યસ્ય સ ।
 અથવા વિપુલકુલત્રલૈશ્વર્યમેવ ભોગો વિસ્તારો યસ્ય સ । પુન કિંમૂત ।
 સ્વર્ગાદીના દેવલોકગ્રૈવેયકાનુત્તરગ્નિમાનાના પ્રાપ્તિરેવ પુષ્પાણિ યસ્ય સ ।
 ઈદ્દશસ્તપ એવ પાદપો વૃક્ષ સ શિવસુખમેવ ફલ દદાતિ ॥ ૮૪ ॥ અત્ર નદિ
 વેણ-વસુદેવ હરિકેશીત્રલકથા ॥ સિંદૂરપ્રકરાલ્યસ્ય, વ્યાલ્યાયા હર્પકીર્તિ-
 ભિ ॥ સૂરિભિર્નિહિતાયા તુ, તપસ પ્રક્રમોઽજનિ ॥ ઇતિ તપ પ્રક્રમ ॥

જે (તપરૂપી વૃક્ષ)ને, સતોપરૂપી મ્હોટું મૂલ છે, શમતારૂપી
 પરિવાર છે, શ્રુતસ્કંધની રચનારૂપી વિસ્તાર છે, પચ્ચૈટ્ટિયોના રો
 ધનરૂપ શાસ્ત્રા છે, દૈદિપ્યમાન અભયદાનરૂપ પત્ર છે, શીલસપત્તિરૂપ
 પલ્લવ છે, શ્રદ્ધારૂપી જલપૂરના સિંચનથી વિસ્તીર્ણ એવલા એવા
 જે કુલ થલ પરેશ્વર્ય-સૌંદર્ય તેરૂપ ભોગ છે, અને સ્વર્ગાદિની પ્રાપ્તિરૂપ
 પુષ્પ છે, તેજુ જે તપરૂપી વૃક્ષ તે શિવસુખરૂપ ફલને આપે છે
 હવે શુભ ભાવનો ઉપદેશ કહે છે

(શાર્દૂલનિક્ષીઢિતવૃત્તમ્)

નીરાગે તરૂણીકટાક્ષિતમિવ ત્યાગવ્યપેતપ્રમૌ,

સેવાક્રષ્ટમિવોપરોપણમિવાભોજન્મનામશ્મનિ ॥

વિષ્વગર્વમિવોપરક્ષિતિતલે દાનાર્હદર્ચાતપઃ,

સ્વાધ્યાયાધ્યયનાદિ નિષ્ફલમનુષ્ઠાન વિના ભાવનામ્ ॥

ભાવોપદેશમાહ ॥ નીરાગે ઇતિ ॥ ભાવના શુભભાગ વિના દાનાર્હ-
 દર્ચાતપ સ્વાધ્યાયાધ્યયનાદિ સત્ત્વં અનુષ્ઠાન ક્રિયાકરણ નિષ્ફલ સ્યાત્ ।
 દાન ચ અર્હદર્ચા જિનપૂજા ચ તપશ્ચ સ્વાધ્યાયશ્ચ તે આદૌ યસ્ય તત્
 દાનજિનપૂજાતપ સિદ્ધાતપઠનાટિક ભાવ વિના નિષ્ફલ । કિમિવ । ની-

रागे पुरुषे तरुणीकटाक्षितमिव युवतीकटाक्षविक्षेपणमिव । यथा नीरागे तरुणीकटाक्षा निष्फलाः । पुनः किमिव ? त्यागव्यपेतप्रभौ दानरहिते कृपणे स्वामिनि सेवाकष्टं इव अदातरि स्वामिनि सेवाकष्टं निष्फलं । पुनः किमिव । अश्मनि पापाणे अंभोजन्मनां कमलानां उपरोपणं वापनं इव यथा पापाणोपरि कमलवापनं निष्फलं । पुनः किमिव । ऊपरक्षिति-तले ऊपरभूमौ क्षारभूमौ विष्वग्वर्षमिव यथोपरभूमौ क्षारयुक्तप्रदेशे मेघवर्षणं निष्फलं ॥ तथा शुभभावनां विना सर्वानुष्ठीयतां क्रिया निष्फला ॥ ८५ ॥

जेवीं रीते निरागी पुरुषने विषे युवतीनो कटाक्ष निष्फल छे, दानरहित प्रभुने विषे सेवानुं कष्ट निष्फल छे, पापाणने विषे कमल वाववां ते निष्फल छे, अने निष्फल छे, तेवी रीते दान-द्वि-संसारवाली भूमिने विषे वर्षाद पण भावना विना निष्फल छे, ज्ञानपूजा-तप-स्वाध्यायादि अनुष्ठान (८५.)

सर्वं ज्ञीप्सति पुण्यमीप्सति । दयां धित्सत्यधं मित्सति,
क्रोधं दित्सति दानशीलते तपसां साफल्यमादित्सति ॥
कल्याणोपचयं चिकीर्षति भवांभोधेस्तटं लिप्सते,
मुक्तिस्त्रीं परिरिप्सते यदि जनस्तद्भावयेद्भावनाम् ॥ ८६ ॥

पुनराह ॥ सर्वमिति ॥ यदि जनो लोकः सर्वं वस्तु ज्ञीप्सति ज्ञातुं इच्छति । पुनर्यदि जनः पुण्यं धर्मं ईप्सति वांछति । पुनर्यदि जनो दया कृपां धित्सति धर्तुमिच्छति । पुनर्यदि अधं पापं मित्सति मातुं इच्छति । पुनर्यदि क्रोधं रोषं दित्सति खंडितुं इच्छति । पुनर्यदि दानशीलतपसां साफल्यं सफलत्वं आदित्सति ग्रहीतुमिच्छति । पुनर्यदि कल्याणोपचयं कुशलं वृद्धि चिकीर्षति कर्तुमिच्छति । पुनर्यदि भवांभोधेः संसारसमुद्रस्य तटं पारं लिप्सते लब्धुमिच्छति । पुनर्यदि मुक्तिस्त्रीं सिद्धिरमणीं परिरिप्सते आलिगितुं इच्छति जनस्तदा भावनां शुभभावं भावयेत् कुर्यादित्यर्थः ॥

जो मनुष्य सर्व वस्तु जाणवाने इच्छतो होय, धर्मने इच्छतो होय, दया धारण करवाने इच्छतो होय, पाप मापवाने इच्छतो होय, क्रोधने खड्ग करवाने इच्छतो होय, दान-शील तपना साफल्यने ग्रहण करवाने इच्छतो होय, कल्याणनी वृद्धि करवा इच्छतो होय, ससार समुद्रना तटने पामवाने इच्छतो होय अने जो मुक्तिरूपी स्त्रीनु आलिंगन करवाने इच्छतो होय, तो तेणे शुभ भावना भाववी (८६)

(पृथ्वीवृत्तम्)

विवेकवनसारिणीं प्रशमशर्मसजीवनी,
भवार्षवमहातरीं मदनदावमेघावलीम् ॥

चलाक्षमृगवागुरा गुरुकषायशैलाशनिं,
विमुक्तिपथवेसरीं भजत भावना किं परैः ॥ ८७ ॥

पुनर्विशेषमाह । विवेकेति ॥ भो भव्या ! भावना शुभपरिणामरूपा भजत सेवध्व । परै अन्ये कष्टानुष्ठाने शुभभावनारहिते किं ? न किंचिदित्यर्थ । कथभूता भावना । विवेक कृत्याकृत्यविचार एव वन तत्र सारिणी कृत्या ता । पुन प्रशमशर्मण उपशमसुखस्य सजीवनी जीवनकर्त्री । पुन भव एव ससार एव अर्णव समुद्रस्तत्र महातरी महानावा । पुन किंभूता । मदन एव दावो दावाग्निस्तत्र मेघस्यावली श्रेणि । पुन किंभूता । चलानि चचलानि यानि अक्षाणि इन्द्रियाण्येव मृगा हरिणालेषु वागुरा मृगजालपाशबधनरूपा । पुन कीदृशी । गुरुर्गुरिष्ठश्चतु कषायरूपएव शैल पर्वतस्तत्र अशनिं वज्र । पुन किंभूता । विमुक्ते सिद्धे पथाक्षय वेसरीं अश्वतरीं तद्वद्भ्रात्राहका । तस्माच्छुभभावनामेव कुर्वंतु ८७

विवेकरूपी बनने (पुष्ट करवामा) नदी समान, शमता सुखने (सर्वाबन करवामा) सजीवनी तुल्य, ससार समुद्रने (पार उता-

रवामां) विषे महा नाव समान, कामाग्निने (शांत करवामां) मेघ-
समान, चलायमान इंद्रियोरूपी मृगने (वांधवामां) पाश समान,
महा कपायरूपी पर्वतने (तोडी पाडवामां) वज्र तुल्य, अने मोक्ष-
मार्गने विषे (भार वहन करवामां) खच्चरी समान, एवी जे
भावना तेनुं सेवन करो; अन्य अनुष्ठानोथी शुं? (८७)

(शिखरिणीवृत्तम्.)

घनं दत्तं वित्तं जिनवचनमभ्यस्तमखिलं,
क्रियाकांडं चंडं रचितमवनौ सुप्तमसकृत् ॥
तपस्तीव्रं तप्तं चरणमपि चीर्णं चिरतरं,
नचेच्चित्ते भावस्तुषवपनवत्सर्वमफलम् ॥ ८८ ॥

पुनराह ॥ घनमिति ॥ घनं प्रचुरं वित्तं धनं पात्रेभ्यो दत्तं । पुनरखिलं
समस्तं जिनवचनं जिनागमरूपं अभ्यस्तं पठितं । पुनश्चंडं भीमं क्रिया-
कांडं लोचादि रचितं कृतं । पुनरवनौ भूमौ असकृद्धारंवारं सुप्तं शयनं
कृतं । पुनस्तीव्रं दुःकरं तपस्तप्तं तपः कृतं । पुनश्चरणं चारित्र्यं चिरतरं
बहुकालं चीर्णं सेवितं पालितं । परं चेद्यदि चित्ते भावो न, शुभभावना
नास्ति । तदा धान्यस्य तुषवपनवत् सर्वं पूर्वोक्तं विफलं स्यात् ॥ ८८ ॥
अत्र मरुदेवीभरतएलाचीपुत्रप्रसन्नचंद्रराजपीणां कथाः ॥ सिंदूरप्रकरा-
ख्यस्य, व्याख्यायां हर्षकीर्तिभिः ॥ सूरिभिर्विहितायां तु, भावना-
प्रकमोऽजनि ॥ २० ॥

बहु दान आप्यां, समग्र जिनवचननुं अध्ययन करयुं, भयंकर
क्रियाकांड रच्यो, वारंवार भूमि विषे शयन करयुं, तीव्र तपश्चर्या
करी, चिरकाल पर्यंत चारित्र्य पण पाल्युं, परंतु जो चित्तने विषे
शुभभाव नथी, तो ए सर्व फोतरां खांडवानी पेटे निष्फल छे. (८८)
हवे वैराग्य कहे छे.

(हरिणीवृत्तम्)

यदशुभरजःपाथो दृष्टोन्द्रियद्विरदाकुश,

कुशलकुसुमोद्यान माद्यन्मनःकपिशृखला ॥

विरतिरमणीलीलावेश्म स्मरज्वरभेषज,

शिपथरथस्तद्वैराग्य विमृश्य भवाऽभयः ॥ ८९ ॥

अथ वैराग्यमाह ॥ यदशुभेति । भो मुने ! तद्वैराग्य विमृश्य चिंतयित्वाऽभय सप्सररहितो भव । तर्त्तिक २ यत् वैराग्य अशुभ पापमेव रजो-धूलिन्मत्र पायो जल तदुपशामकत्वात् । पुनर्दृष्टानि इन्द्रियाण्येव द्विरदा गजास्तेषा अशुभमिनाकुश वश्यकर । पुन किभूत् । कुशलमेव कुसुमानि तेषा उद्यान पुष्पाराम । पुनर्यत् वैराग्य माद्यन्मदोन्मत्तो यो मन-कपर्त्तिर्निरस्तस्य शृखला निगडयधन । पुनर्यत् विरतिरमणीलीलावेश्म देशविरतिमर्त्तिरतिरेव स्त्रीः तस्या क्रीडागृह । पुनर्यत् स्मरण्व ज्वरस्त-स्यौषध कामज्वरोषध । पुनर्यत् शिपथरथ मोक्षमार्गे रथसमान । तद्वैराग्य विमृश्य विचार्य अभय सप्सरभयरहितो भव भवाभय इति पाठे भयरहितो भव ॥ ८९ ॥

पापरूपी रजने (शमाधी देवामा) जल समान, उन्मत्त इन्द्रियो-रूपी दृष्टानि (बद करवामा) अशुभ समान, कुशलत्वारूपी पुष्पने (जन्म भाषवामा) उद्यान समान, मदयुक्त चित्तरूपी वानरने धा-धवानी साकल समान, विहृतीरूपी रमणीना (मेलवामा) क्रीडा-गृहनुन्य, कामद्वरूपी तापने (नाश करवामा) औषध समान, मन माक्षमार्गने विषे (बेमवामा) रथ तुल्य, पयो जे वराग्य, तेने विचारने सप्सरना भय रहित धामो (८९)

(वसंततिलकावृत्तम्)

चंडानिलस्फुरितमब्दचयं द्वाचिं-

वृक्षत्रजं तिमिरमंडलमर्कविंबम् ॥

वज्रं महीध्रनिवहं नयते यथांतं,

वैराग्यमेकमपि कर्म तथा समग्रम् ॥ ९० ॥

पुनराह ॥ चंडानिलेति ॥ यथा चंडानिलस्फुरितं प्रचंडवायुस्फूर्जितं अद्भ्यचयं मेघघटां अंतं विनाशं नयते प्रापयति । पुनर्यथा द्वाचिंर्दावाग्निर्वृक्षसमूहं अंतं प्रापयति । पुनर्यथा अर्कविंबं सूर्यविंबं तिमिरमंडलं अंधकारसमूहं अंतं नयते । पुनर्यथा वज्रं इंद्रायुधं महीध्रनिवहं पर्वतसमूहं अंतं विनाशं नयते प्रापयति । तथा एकमपि वैराग्यमेव समग्रं कर्म अंतं नयते ॥

जेवी रीते प्रचंड वायुनुं चालवुं मेघना समूहनो नाश करे छे; दावाग्नि वृक्षोना समूहनो अंत लावे छे; सूर्यविंब अंधकारना समूहने दूर करे छे; अने वज्र पर्वतोना समूहने चूर्ण करे छे; तेवी रीते एक पवो पण वैराग्य समग्र कर्मने नाश करे छे. (९०)

(शिखरिणीवृत्तम्)

नमस्या देवानां चरणवरिवस्या शुभगुरो-

स्तपस्या निःसीमश्रमपदमुपास्या गुणवताम् ॥

निषद्याऽरण्ये स्यात् करणदमविद्या च शिवदा,

विरागः क्रूरागःक्षपणनिपुणोऽतः स्फुरति चेत् ॥९१॥

पुनराह ॥ नमस्येति ॥ चेद्यदि अंतश्चित्ते विरागो वैराग्यमेव स्फुरति वर्तते तदा देवानां नमस्या नमस्करणं शिवदा मोक्षदायिनी मोक्षदायिका स्यात् । पुनः शुभगुरोश्चरणवरिवस्या चरणयोः सेवा तदा शिवदा स्यात् । पुनर्निःसीमश्रमपदमत्यंतश्रमपदं ईदृशी तपस्या तपस्तदैव शिवदा स्यात् ।

पुन गुणवता ज्ञानादिगुणयुक्ताना उपास्या सेनापि तदैव शिवदा स्यात् ।
पुनररण्ये वने निषद्या स्थितिस्तदैव शिवदा स्यात् । पुन करणदमविद्या
इन्द्रियदमनविधिरपि तदैव शिवद स्यात् । यदि अतर्मध्ये वैराग्य भवति ।
कथभूतो पिराग । क्रूराग क्षपणनिपुण क्रूर घोर आगोऽपराधस्तस्य क्षपणे
क्षपणकरणे निपुणश्चतुर ॥ ९१ ॥

क्रूर एवा अपराधने दूर करवामा निपुण एवो जे वैराग्य, ते
जो हृदयने विपे खीलतो होय तोज, देवने करेलो नमस्कार, उ-
त्तम गुरूनी चरणसेवा, अत्यंत श्रमनु स्थानक एवी तपश्चर्या, गु-
णवान् जनोनी सेवा, अटवीने विपे वास, अने इन्द्रियोने दमवानी
विद्या पटलावाना मोक्षदायी थाय छे (९१)

इवे विरक्तना गुणो कहे छे

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

भोगान् कृष्णभुजगभोगविपमान् राज्य रजःसन्निभ,

बधून्बधनिवधनानि विषयग्रामं विषान्नोपमम् ॥

भूर्तिं भूतिसहोदरां तृणमिव स्त्रैण विदित्वा त्यजन्,

तेष्वासक्तिमनाविलो विलभते मुक्तिं विरक्तः पुमान् ९२

विरक्तगुणानाह ॥ भोगानिति ॥ विरक्तो वैराग्ययुक्त पुमान् मुक्तिं

विलभते सिद्धिं प्राप्नोति । किं कृत्वा ? भोगान् शब्दादीन् कृष्णश्वासौ
भुजग सर्पन्तस्य भोग शरीर तद्वत् विपमान् भीमान् विदित्वा ज्ञात्वा
तेषु आसक्तिं अत्यभिलाष त्यजन् । पुन राज्य आधिपत्य रज सन्निभ
धूलिसदृश मत्वा त्यजन् । पुनर्बधून् स्वजनान् कर्मबधस्य निबधनानि कार-
णानि मत्वा । पुनर्विषयग्राम विषयसमूह त्रिषान्नोपम विषमिश्रितान्नसम
मत्वा । पुनर्भूतिं ऋद्धिं भूतिसहोदरा भस्मभगिणीं रक्षासदृशीं मत्वा । पुन
स्त्रैण स्त्रीणा समूह तृणमिव तृणसदृश विदित्वा तेषु आमक्तिं अत्यऽभि

लापं त्यजन् । कथंभूतो विरक्तःपुमान् । अनाविलः रागद्वेषाद्यनाकुलः ॥
 ॥ ९२ ॥ सिंदूरप्रकराख्यस्य, व्याख्यायां हर्षकीर्त्तिभिः ॥ सूत्रिभिर्विहि-
 तायां तु, वैराग्यप्रकमोऽजनि ॥ २१ ॥

भोगोने कृष्ण सर्पना देहनी पेठे विपन्न जाणीने, राज्यने रज
 समान गणीने; बंधुओने बंधनना कारणरूप समर्जने, विपयना
 समूहने विपयुक्त अन्न समान लेखीने, ऋद्धिने भस्म तुल्य जा-
 णीने, अने स्त्रीसमूहने तृणनी पेठे अचगणीने, ते सर्वने विषे आ-
 सक्ति त्यजी दई, निर्मल अंतःकरणवालो विरक्त पुरुष मोक्ष संपा-
 दन करे छे. (९२)

हवे सामान्य उपदेश कहे छे.

(उपजातिवृत्तम्)

जिनेंद्रपूजा गुरुपर्युपास्तिः, सत्त्वानुकंपा शुभपात्रदानम् ॥
 गुणानुरागः श्रुतिरागमस्य, नृजन्मवृक्षस्य फलान्यमूनि ॥ ९३ ॥

अथ सामान्योपदेशमाह ॥ जिनेंद्रेति ॥ नृजन्मवृक्षस्य मनुष्यजन्मतरो-
 रमूनि फलानि । एतैः कृत्वा मनुष्यजन्म सफलं भवति । अमूनि कानि?
 प्रथमं तावज्जिनेंद्रपूजा श्रीवीतरागदेवस्य पूजा कार्या । पुनर्गुरूणां पर्यु-
 पास्तिः सेवा । पुनः सत्त्वानां जीवानां अनुकंपा दया कार्या । पुनः शु-
 भपात्रे दानं । पुनर्गुणेषु अनुरागः गुणग्रहणं कार्यं । पुनरागमस्य सिद्धांत-
 स्य श्रुतिः श्रवणं कार्यं । एभिः कृत्वा मनुष्यजन्म सफलं स्यात् ॥ ९३ ॥

जिनेश्वरनी पूजा, गुरूनी सेवा; प्राणी उपर दया, सुपात्रदान,
 गुणी उपर प्रीति, अने शास्त्रश्रवण, ए छे वानां मनुष्यजन्मरूप
 वृक्षनां फल छे. (९३)

(शिखरिणीवृत्तम्)

त्रिसध्य देवार्चा विरचय चय प्रापय यशः,

श्रिय. पात्रे वाप जनय नयमार्ग नय मन ॥

स्मरक्रोधाद्यारीन् दलय कलय प्राणिषु दयां,

जिनोक्त सिद्धात शृणु वृणु जवान्मुक्तिकमलाम् ९४

त्रिसध्यमिति ॥ त्रिसध्य त्रिकाल प्रभाते मध्यान्हे साय च देवार्चा

श्रीवीतरागपूजा विरचय कुरु । पुनर्यश कीर्ति चय वृद्धि प्रापय । श्रि-
यो लक्ष्म्या पात्रे सुपात्रे वाप जनय वपन कुरु । पुनर्मनश्चित्त नयमार्ग
न्यायमार्ग प्रति नय । पुन स्मरक्रोधाद्यारीन् कामक्रोधमानमाया
लोभाद्यान् शत्रून् दलय खडय । पुन प्राणिषु जीवेषु दया कलय कुरु ।
पुनर्जिनोक्त अर्हत्प्रणीत सिद्धात सूत्र शृणु । एतानि कृत्वा जवात्
वेगात् मुक्तिकमला शिवश्रिय वृणु वरय ॥ ९४ ॥

त्रणे सध्या समये जिनपूजा करो, कीर्ति वधारो, लक्ष्मीने सुपा
त्रने विषे वावो, मनने न्यायमार्गे दोरो, क्रोध, काम आदि शत्रुभोनो
नाश करो, प्राणीमात्रने विषे दया करो, अने जिनेश्वर प्रणीत सिद्धा-
तोनु ध्रवण करो; अने (ए सर्ववाना करीने) शीघ्र मोक्ष खाने वरो

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

कृत्वाऽर्हत्पदपूजन यतिजन नत्वा विदित्वाऽऽगम,

हित्वा सगमवर्मकर्मठधिया पात्रेषु दत्वा धनम् ॥

गत्वा पद्धतिमुत्तमक्रमजुषा जित्वाऽत्तरारित्रज,

स्मृत्वा पचनमस्क्रिया कुरु करक्रोडस्थमिष्ट सुखम् ॥९५॥

कृत्वाऽर्हदिति ॥ भो श्राद्ध! एतानि कृत्वा इष्ट वाञ्छितसुप्त कर-
क्रोडम्य हस्तोत्सगगत कुरु करोत्सगप्राप्य कुरु । किं कृत्वा ? अर्ह-

त्पदपूजनं वीतरागचरणपूजां कृत्वा । पुनर्यतिजनं साधुजनं नत्वा । पुन-
 रागमं सिद्धांतं विदित्वा ज्ञात्वा श्रुत्वा । पुनः अधर्मकर्मठधियां पापासक्तबु-
 द्धीनां संगं संसर्गं हित्वा त्यक्त्वा परित्यज्य । पुनः पात्रेषु निजं धनं वित्तं दत्त्वा ।
 पुनः उत्तमक्रमजुषां उत्तममार्गसेविनां पद्धतिं मार्गं प्रति गत्वा अनुश्रित्य ।
 पुनरंतरारित्रजं अंतरंगारिपङ्कगं आभ्यंतरं वैरिसमूहं जित्वा । पुनः पंच
 नमस्क्रियां नमस्कारमंत्रं स्मृत्वा ध्यात्वा इष्टं सुखं करोत्संगप्राप्यं कुरु ॥

अर्हत् भगवानना चरणनी पूजा करीने, यतिजनोने नमस्कार
 करीने, शास्त्रज्ञान संपादन करीने, पापने विषे आसक्त बुद्धिवाला
 मनुष्योनो संग त्यजीने, सुपात्रे दान दर्शने, उत्तम मार्गे चालनार
 जनोनी रीतिष चालीने, छ अभ्यंतर शत्रुओने जीतीने अने पंच-
 परमेष्ठी नमस्कारने स्मरण करीने, चांछित सुखने संपादन करो.

(हरिणीवृत्तम्)

प्रसरति यथा कीर्तिर्दिक्षु क्षपाकरसोदरा-

ऽभ्युदयजननी याति स्फातिं यथा गुणसंततिः ॥

कलयति यथा वृद्धिं धर्मः कुकर्महतिक्षमः,

कुशलसुलभे न्याये कार्यं तथा पथि वर्तनम् ॥ ९६ ॥

प्रसरतीति ॥ न्याय्ये न्यायोपपन्ने पथि मार्गे तथा प्रवर्तनं कार्यं तथा
 प्रवृत्तिः कार्या । यथा दिक्षु चतुर्षु दिक्षु क्षपाकरसोदरा चंद्रकिरणवदुज्ज्व-
 ला कीर्तिः स्फुरति विस्तरति । पुनर्यथा अभ्युदयजननी उदयकारका
 गुणसंततिर्गुणश्रेणिः स्फातिं याति विस्तारं व्रजति । पुनर्यथा कुकर्महतौ
 पापहनने क्षमः समर्थो धर्मो वृद्धिं कलयति वृद्धिं प्राप्नोति । तथा
 न्याये पथि न्यायमार्गे प्रवर्तनं कार्यं । कथंभूते न्याये पथि । कुशलैश्चतुर-
 पुरूपैः सुलभः सुप्रापः सुखेन लभ्यस्तस्मिन् ॥ ९६ ॥

जेवीं रीते चंद्र समान उज्वल कीर्ति दिशाओने विषे प्रसरे,
अभ्युदय करनारो गुण समूह विस्तार पामे अने कुकर्मने हणवाने
समर्थ एवो धर्म वृद्धि पामे, तेवीं रीते, चतुर पुरपोने सुलभ एवा
न्यायमार्गने विषे वर्तन करवु (९६)

(शिरसिगुणवृत्तम्)

करे श्लाघ्यस्त्यागः शिरसिगुरुपादप्रणमनं,

मुखे सत्या वाणी श्रुतमधिगतं च श्रवणयोः ॥

हृदि स्वच्छा वृत्तिर्विजयि भुजयोः पौरुषमहो,

विनाप्यैश्वर्येण प्रकृतिमहता मडनमिदम् ॥ ९७ ॥

करइति ॥ अहो आश्चर्ये प्रकृतिमहता स्वभावेनोत्तमाना पुसा ऐश्वर्येण
साम्राज्येन विनाऽपि इद मडन अस्ति । इदमिति किं ? करे हस्ते त्यागो
दान श्लाघ्य मडन न कफणादि । पुन शिरसि गुरूणा पादयोश्चरणायो
प्रणमन नमस्कारकरण मडन न मुहुटतिलकादीनि । मुखे सत्या वाण्येव
मडन न ताबूलादि । श्रवणयो कर्णयो अधिगत पठित श्रुत शास्त्रमेव
मडन न कुडलादि । हृदि हृदये स्वच्छा निर्मला वृत्तिर्व्यापारण्य मडन
न हारमालादि । भुजयोर्नाहोर्विजयि जयनशील पौरुष पराक्रमो धर्मविषये
यद्वल तदेव मडन न केयूरादि । महता पुसा धन विनापि दयेन मडन ॥

हाथने विषे प्रशस्य एवु जे दान, शिरसे विषे गुरूना चरणने
प्रणाम, मुखने विषे सत्य वाणी; कानने विषे सपादन करेलु श्रुत-
ज्ञान, हृदयने विषे निर्मल वृत्ति अने भुजाने विषे विजयवान पौ-
रुष (पुरुषार्थ), आ सर्व, ऐश्वर्य विनाना एवा हता पण स्वभावे
काहीने उत्तम एवा जनोना भूषण छे (९७)

भवारण्य मुक्त्वा यदि जिगमिषुर्मुक्तिनगरीं,

तदानीं मा कार्पीयययिपवृक्षेषु प्रसतिम् ॥

यतच्छायाप्येषां प्रथयति महामोहमचिरा-

दयं जंतुर्यस्मात्पदमपि न गंतुं प्रभवति ॥ ९८ ॥

भवारण्यमिति ॥ भो श्राद्ध! भवारण्यं संसाररूपां अटवीं मुक्त्वा त्यक्त्वा यदि मुक्तिनगरीं सिद्धिपुरीं प्रति जिगमिषसि गंतुकामोऽसि तदानीं विषया एव विषवृक्षास्तेषां वसतिं निवासं मा कार्षीः मा कृथाः । कुतः? यतो यस्मात् कारणात् एषां विषयविषवृक्षाणां छायाऽपि महामोहं महदज्ञानं प्रथयति विस्तारयति । अन्येषामपि विषवृक्षाणां छाया महामोहं महतीं मूर्च्छां जनयति । यस्मान्महामोहादयं जंतुः प्राणी अचिराद्वेगात् पदमपि गंतुं एकं पादमपि चलितुं न शक्नोति । कितु? स्थावरत्वं प्राप्नोति ॥ ९८ ॥ सिंदूरप्रकरग्रंथव्याख्यायां हर्षकीर्त्तिभिः ॥ सूरिभिर्विहितायां तु, सामान्यप्रकमोऽजनि ॥ २२ ॥

जो संसाररूपी अटवीने त्यजीने मुक्तिरूपी नगरीए जवानी-इच्छा होय, तो विषयरूपी विषवृक्षोने विषे वास करो नहीं; कारण के, ए वृक्षोनी छाया पण एवा महा मोहांधकारने विस्तारे छे के, तेमांथी प्राणी एक पगळुं मात्र पण चालवाने समर्थ थतो नथी. (९८)

(उपजातिवृत्तम्)

सोमप्रभाचार्यमभाचयन्न, पुंसां तमःपंकमपाकरोति ॥

तदप्यमुष्मिन्नुपदेशलेशे, निशम्यमानेऽनिशमेति नाशम् ९९

अथ समर्थयति ॥ सोमप्रभेति ॥ सोमप्रभा चंद्रकांतिश्च पुनः अर्य-

मभा सूर्यप्रभाऽपि पुंसां यत्तमः पंकं अंधकारकर्दमं न अपाकरोति न दूरीकरोति । तदपि तादृशमपि तमःपंकं अज्ञानपापं अमुष्मिन् सिंदूर प्रकराख्ये उपदेशलेशे निशम्यमाने श्रूयमाणे सति अनिशं निरंतरं नाशं एति क्षयं याति । एतत् श्रवणात्तमः पापं च याति । अत्र सोमप्रभा-चार्य इति ग्रंथकृता स्वनामापि सूचितम् ॥ ९९ ॥

माणसोना जे अधिकाररूपी कचराने, चंद्रनी काति के सूर्यनी काति नाश करी शकती नथी, पण ते अधिकाररूपी कचरो (अज्ञान/अज्ञे-पाप), आ अल्प उपदेश निरतर श्रवण करवाथी नाश पामे छे (१९)

हवे ग्रथनी प्रशस्ति करे छे

(मालिनीवृत्तम्)

अभजदजितदेवाचार्यपट्टोदयाद्रि-

द्युमणिविजयसिहाचार्यपादारविदे ॥

मधुकरसमता यस्तेन सोमप्रभेण,

व्यरचि मुनिपराज्ञा सूक्तमुक्तावलीयम् ॥ १०० ॥

अथ प्रशस्तिमाह ॥ अभजदजितदेवेति ॥ तेन सोमप्रभेण मुनिपराज्ञा मुनिपा मुनिश्रेष्ठास्तेषा राजा सूरीश्वरस्तेन मुनिपराज्ञा सूरीश्वरेण इय सूक्तमुक्तावलि सूक्तान्येव सुभूपितान्येव शोभनप्रस्तावकाव्यान्येव मुक्ता मौक्तिकानि मुक्ताफलानि तेषामावलि श्रेणि व्यरचि विरचिता । तेन केन ? य सोमप्रभ अजितदेवनामाचार्यस्य पट्टएव उदयाद्रिरुदयाचल तत्र द्युमणि सूर्यसमानोविजयसिहाचार्यस्तस्य पादारविदे चरणकमले मधुकरसमता भ्रमरतुल्यता अभजत् प्राप । अर्थात् पूर्वमजितदेवाचार्यस्तपट्टे विजयसिहाचार्यस्तपट्टे सोमप्रभाचार्यस्तेनेय सिंदूरप्रकरनामा सूक्तमुक्तावली व्यरचि कृता ॥ १०० ॥ इति प्रशस्ति ॥

इति श्रीसिंदूरप्रकराख्यग्रथस्य हर्षकीर्तिसूरिविरचिता व्याख्या समाप्ता

अजितदेव नामना आचार्यना पट्टरूप उदयाचलने विषे सूर्य समान एवा जे विजयसिंह आचार्य; तेमना चरणकमलने विषे भ्रमर-तुल्य एवा सोमप्रभनामे मुनिराजे आ सुभापित काव्यरूपी मुक्ता-फलनी पक्ति (सूक्तमुक्तावली) रची छे (१००)

इति श्रीसिंदूरप्रकरग्रथ मूल, टीका अने भाषातर सहित समाप्तम् ॥

जाहेरखवर.

नीचेनां पुस्तको वेचवा माटे तैयार छे. किं. रु.

श्राद्धविधिवृत्ति भाषांतर.	३.
सुलसाचरित्र. मूल अने भाषांतर.	१.
संवोधशित्तरी. मूल अने भाषांतर.	१/-
सिंदूरप्रकर मूल, टीका अने भाषांतर.	१/-

सरतेश्वर आहुषणिवृत्ति भाषांतर (भेडाटी भेडाटी

(१२०) इथाओ ३. २॥

समदित्तौमुदी भाषांतर (अर्हुदास शेठनी आठ श्री-

ओनी आठ इथाओ)... ३. ०॥

सक्रामर स्तोत्र मूण अने भाषांतर ... ३.)

इत्याणुभंदिर स्तोत्र मूण अने भाषांतर ... ३.)

प्रश्नोत्तररत्नभाषा मूण अने भाषांतर ... ३.)॥

शीलोपदेशमाला मूल, शब्दार्थ, विशेषार्थ.

अने कथाओ सहित. (छपाय छे)

धन्यकुमारचरित्र भाषांतर. "

चउसरणपयन्ना सूत्र. मूल टीका अने वालावबोध सहित. "

कर्पूरप्रकर मूल काव्य, टीका अने भाषांतर सहित. "

आ शिवाय अनेक जातनां पुस्तको अमारे त्यांथी "

व्याजवी किम्मते मलशे.

लि. जैन विद्याशाला.

